

Ihmisoikeudet Etelä- Afrikan viinitiloilla

Alkon hankintaketjujen
vastuullisuus

2/23

Raportti on tuotettu Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASKin ja Finnwatchin Ihmisarvoisen työn tutkimusohjelman tuella.

Finnwatch on suomalaisen yritystoiminnan globaaleja vaikutuksia tutkiva kansalaisjärjestö. Finnwatchin taustalla vaikuttaa 11 kehitys-, ympäristö-, ay- ja kuluttajajärjestöä: Solidaarisuus, Eettisen kaupan puolesta, Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK, Attac, Kirkon Ulkomaanapu, Suomalaiset kehitysjärjestöt Fingo, Dalitien solidaarisuusverkosto, Maan ystävät, Kuluttajaliitto, Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeussäätiö KIOS ja Suomen Lähetysseura.

Julkaisuajankohta: maaliskuu 2023

Kuvat: Finnwatch / International Labour Research and Information Group (ILRIG)

Sisältö

1 Johdanto	4
2 Viinituotannon vastuullisuushaasteet Etelä-Afrikassa	5
2.1 Viinituotannon ihmisoikeusongelmat juontavat juurensa historiaan.....	6
2.2 Siirtotyöntekijöiden oikeudet toteutuvat huonosti.....	8
2.3 Asuinolosuhteet viinitiloilla ovat usein surkeita ja palkat pieniä.....	10
2.4 Ongelmia ammatillisessa järjestäytymisessä ja työmarkkinasuhteissa.....	14
2.5 Viiniteollisuus tuottaa päästöjä – ja paheneva ilmastokriisi taas aiheuttaa haasteita viinituotannolle.....	15
3 Viinin sosiaalisen vastuun sertifiointien arviointi	17
4 Alkon vastuullisuuskäytännöt	19
4.1 Tavarantoimittajille asetettavat vastuullisuusvaatimukset.....	20
4.2 Tuotteille asetettavat vastuullisuusvaatimukset.....	21
4.3 Alkon hankintaketjujen jäljitettävyyden seuranta.....	24
4.4 Vastuullisuuden valvonta ja kehittäminen Alkon hankintaketjuissa.....	25
4.5 Alkon hankinnat Etelä-Afrikasta.....	28
5 Alkon tavarantoimittajien vastuullisuuskäytännöt	29
5.1 Amka Finland.....	30
5.2 Arvid Nordquist Finland Oy.....	30
5.3 Hartwall Oy (Solera Finland).....	33
5.4 Hedon Oy.....	34
5.5 Yhteenveto Alkon tavarantoimittajien vastuullisuuskäytännöistä.....	35
6 Kenttätutkimus	36
6.1 Louisvalem Wines.....	37
6.1.1 Työntekijöille ei makseta palkkaa yhdenvertaisesti.....	39
6.1.2 Tilalla on vuoden 2023 alussa käyty ensimmäiset työehtosopimusneuvottelut.....	41
6.1.3 Kaikuja apartheidin ajalta.....	43
6.1.4 Työntekijät altistuvat terveydelle haitallisille kemikaaleille.....	44
6.1.5 Työntekijät asuvat joko homeisissa taloissa tai tilapäisissä hökkeleissä.....	46
6.1.6 ”WIETA on pomoja, ei työntekijöitä varten”.....	48
6.2 W+E Dreyer Boerdery.....	49
6.2.1 Yritys syrjii naisia työhönotossa.....	52
6.2.2 Ei kollektiivista sopimista.....	53
6.2.3 Työntekijöille huudetaan ja heitä solvataan.....	54
6.2.4 Onnettomuus johti työntekijän kuolemaan.....	55
6.2.5 Osa työntekijöistä on asunut tilapäiseksi tarkoitetuissa taloissa jo seitsemän vuotta.....	57
6.2.6 Auditoidut ummistavat silmänsä epäkohdilta.....	60
6.3 Welgemoed.....	61
6.3.1 Työntekijöiden peruspalkka vastaa minimipalkkaa.....	62
6.3.2 Asunnoissa on hometta ja halkeamia.....	63
7 Yhteenveto	65
8 Suositukset	67

1 Johdanto

Valtion alkoholimonopolyhtiö Alko myy vuosittain noin 82–93 miljoonaa litraa alkoholi-juomia. Myynnistä yli puolet on erilaisia viinejä.¹ Alko hankkii eniten viinejä Italiasta, Chilestä ja Espanjasta. Etelä-Afrikka on Alkon viinin hankintamaista kahdeksanneksi suurin.²

Etelä-Afrikan viinituotantoon liittyy monia vastuullisuusongelmia³. Tällaisia ovat esimerkiksi elämiseen riittämättömät palkat, puutteet työterveydessä- ja turvallisuudessa, huonot asuinolosuhteet, siirtotyöntekijöiden huono kohtelu ja ongelmat järjestäytymisen vapaudessa.

Tässä raportissa tarkastellaan työoloja rypäleiden viljelytiloilla Alkon hankintaketjussa Etelä-Afrikassa. Raporttia varten Finnwatch on tehnyt tutkimusta kolmen eteläafrikkalaisen rypäletuottajan viljelytiloilla loka-joulukuussa 2022. Näiden tilojen rypäleitä käytetään muun muassa Alkon myydyimmän eteläafrikkalaisen viinin, Pearly Bayn, valmistuksessa.

Raportissa tarkastellaan myös Alkon ja sen tavarantoimittajien vastuullisuuskäytäntöjä. Monopolyhtiöasemansa vuoksi Alkolla on vastuullisuuskysymyksissä merkittävä rooli alan toimijoiden keskuudessa Suomessa. Alkon tavarantoimittajille ja tuotteille asettamat vastuullisuusvaatimukset käytännössä hyvin pitkälti määrittävät maahantuojien vastuullisuuskäytäntöjen kehityksen suunnan. Pohjoismaisten alkoholimonopolyhtiöiden välisen yhteistyön kautta Alko on myös kokoaan suurempi toimija maailmalla, mukaan lukien Etelä-Afrikassa.

Kaikille selvityksen kohteena oleville yrityksille on annettu mahdollisuus kommentoida itseään koskevia raportissa esitettyjä tietoja ennen raportin julkaisemista.

Raportti on tuotettu Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskuksen SASKin ja Finnwatchin Ihmisarvoisen työn tutkimusohjelman tuella. SASK on Finnwatchin jäsenjärjestö. SASKilla on Etelä-Afrikassa monivuotinen hanke, jonka tavoitteena on turvata eteläafrikkalaisten viinialan työntekijöiden oikeus ihmisarvoiseen työhön, kunnollisiin elinolosuhteisiin ja riittävään toimeentuloon⁴.

1 Alko, 2022, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2021, s. 4, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-Site/OnlineShop/Alko-OnlineShop/fi_FI/pdf_t/Muut%20pdf_t/Alkon_Vuosikertomus_2021_FI.pdf

2 Alkon myyntitilastot, 2022, <https://www.alko.fi/alko-oy/uutishuone/myyntitilastot/myynti> (viitattu 28.2.2023)

3 Kansalaisjärjestöt ovat raportoineet ongelmista eteläafrikkalaisen viinin tuotantoketjuissa jo pitkään. Yksi esimerkki varhaisista tätä aihepiiriä käsittelevistä kansalaisjärjestöjen raporteista on Human Rights Watchin vuonna 2011 julkaistu raportti Ripe with Abuse – Human Rights Conditions in South Africa’s Fruit and Wine Industries, saatavilla osoitteessa: <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/safarm0811webwcover.pdf>

4 Ks. lisätietoa SASK, Kunnan työolot Etelä-Afrikan viinitiloilla, <https://www.sask.fi/hankkeet/kunnan-tyoolot-etela-afrikan-viinitiloilla/> (viitattu 22.2.2023)

2 Viinituotannon vastuullisuus- haasteet Etelä-Afrikassa

Etelä-Afrikka oli vuonna 2021 maailman kahdeksanneksi suurin viinin tuottajamaa. Vuonna 2021 Etelä-Afrikassa murskattiin yli 1,4 miljoonaa tonnia rypäleitä, ja maa tuotti yli 910 miljoonaa litraa viiniä.⁵

Etelä-Afrikasta vietiin helmikuussa 2022 - tammikuussa 2023 yhteensä yli 355 miljoonaa litraa viiniä. Siitä noin 217 miljoonaa litraa oli niin sanottua bulkkiviiniä, josta Etelä-Afrikka on tunnettu.⁶ Bulkkiviini viedään usein maasta isoissa tankeissa (*flexitank*⁷) ja pulloetaan (tai muutoin pakataan) vasta kohdemaassa. Pulloitettu lopputuote saattaa sisältää viiniä usealta eri valmistajalta, jolloin yksittäiset rypäletuottajat ja viinivalmistajat ovat helpommin korvattavissa. Tankeissa kuljetetusta bulkkiviinistä valmistetun viinin hiilijalanjälki on yleensä tuotantomaassa pakattua ja esimerkiksi pulloissa rahdattua viiniä pienempi. Lopputuotteen arvosta jää tuottajamaahan kuitenkin pienempi osa kuin jos viini myös pulloitettaisiin siellä, ja tuottajien keskinäinen kilpailutus ajaa tuottajahintoja alas.⁸

Eteläafrikkalaisen viinin vientilastoissa Suomi on 25 tärkeimmän kohdemaan joukossa. Helmikuussa 2022 - tammikuussa 2023 Suomeen tuotiin yhteensä noin 2,8 miljoonaa litraa eteläafrikkalaista bulkkiviiniä ja noin 890 000 litraa pulloitettua tai muuten pakattua viiniä. Eniten Etelä-Afrikasta viedään viiniä Iso-Britanniaan ja Saksaan.⁹

Etelä-Afrikan viinituotantoa varjostavat muun muassa siirtotyöntekijöiden huono kohtelu, ongelmat järjestäytymisen vapaudessa sekä ilmastonmuutoksen voimistamat ympäristöongelmat. Tuotannon ongelmia käsitellään seuraavissa alaluvuissa tarkemmin. Lukujen 2.1–2.5 teksti perustuu Finnwatchin verkkosivuilla kesällä 2022 julkaistuun tutkimusartikkeliin¹⁰.

5 SA Wine Information and Systems, SA Wine Industry 2021, s. 4, saatavilla osoitteessa: https://www.sawis.co.za/info/download/Book_2021.pdf

6 SA Wine Information and Systems, Statistics – Exports 2023, https://www.sawis.co.za/info/stats_exports_2023.php (viitattu 13.2.2023)

7 Ks. esim. Sia, Flexitanks, <https://siaflexitanks.com/news/flexitanks-for-bulk-wine-transport> (viitattu 22.2.2023)

8 Ks. lisätietoa Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste: Wine exports from South Africa to Germany, s. 13, saatavilla osoitteessa: https://www.rosalux.de/fileadmin/images/EnglishWS/bitterwine/Broschur_G%C3%BCnstiger_Wein_engl_Web.pdf

9 SA Wine Information and Systems, Statistics – Top 25 Countries, https://www.sawis.co.za/info/stats_exports_2023.php (viitattu 13.2.2023)

10 Finnwatch, 30.6.2022, Etelä-Afrikka on viinituotannon riskimaa, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/977-etelae-afrika-on-viinituotannon-riskimaa> (viitattu 13.2.2023)

2.1 Viinituotannon ihmisoikeusongelmat juontavat juurensa historiaan

Etelä-Afrikassa on yli 2 600 rypäletuottajaa. Viinitarhojen pinta-ala on yhteensä noin 90 500 hehtaaria, ja viiniä valmistavia viinikellareita on yli 530. Niistä valtaosa sijaitsee perinteisillä viininviljelyalueilla Paarlissa ja Stellenboschissa Länsi-Kapissa.¹¹

Monet viinitiloista ovat olleet pitkään saman perheen tai suvun hallinnassa. Rypäletuottajien määrä on viime vuosina vähentynyt jyrkästi, ja viljelmät ovat keskittyneet entistä harvempiin käsiin. Osa kannattavuusongelmien kanssa kamppailevista tuottajista on ryhtynyt viljelemään esimerkiksi sitrushedelmiä rypäleiden rinnalla. Etenkin sellaisilla tiloilla, jotka paitsi viljelevät rypäleitä myös valmistavat itse viiniä (*wine estates*), saattaa viinituotannon lisäksi olla myös ravintola- ja majoitustoimintaa.

Koko ala työllisti vuonna 2019 suoraan tai epäsuorasti noin 270 000 henkilöä, mikä vastaa 1,6 prosenttia kaikista työpaikoista Etelä-Afrikassa¹². Viinitilojen työntekijöiden heikko ihmisoikeustilanne on monin paikoin seurausta Etelä-Afrikan kolonialistisesta historiasta¹³.

Eurooppalaiset perustivat eteläiseen Afrikkaan siirtokuntia jo 1600-luvun puolivälissä ja työnsivät väkivalloin aluetta aiemmin hallinneet bantu-heimot pois, laajentaen vaikutusvaltaansa vähitellen kauemmas sisämaahan. Erilaisten väkivaltaisten vaiheiden kautta alueelle muodostettiin 1900-luvun alussa valkoisten hallitsema Etelä-Afrikan unioni. Vastavoimaksi asettui mustaa väestöä edustava Afrikan kansalliskongressi ANC, joka vastusti syrjintään pohjautuvaa valtiota. 1940-luvulla valtaan noussut eurooppalaisperäisten afrikanien Kansallispuolue aloitti suoranaisen apartheid-rotuerottelupolitiikan, joka jatkui Etelä-Afrikassa vuosikymmeniä. ANC:n nuorisosiiven toiminnan, mustien laajan järjestäytymisen ja myös kansainvälisen yhteistyön myötä apartheid-politiikka kuitenkin mureni. Vuonna 1994 Etelä-Afrikassa järjestettiin ensimmäiset demokraattiset vaalit, joissa Nelson Mandela valittiin maan presidentiksi.

Etelä-Afrikan ongelmat eivät loppuneet maan viralliseen demokratisoitumiseen. Vuosisatojen sorron myötä mustan¹⁴ väestönosan asema on tänä päivänä edelleen heikko. Merkittävimpiä taloudellisia syitä tähän on maanomistuksen epätasainen jakautuminen.

11 SA Wine Information and Systems, SA Wine Industry 2021, s. 6 ja 8, saatavilla osoitteessa: https://www.sawis.co.za/info/download/Book_2021.pdf. Ks. lisätietoa WoSA, Winegrowing areas, <https://www.wosa.co.za/The-Industry/Winegrowing-Areas/Winelands-of-South-Africa/>

12 SA Wine Information and Systems, 2021, Macro-Economic Impact of the Wine Industry on the South African Economy, s. 68, saatavilla osoitteessa: [https://www.sawis.co.za/info/download/Macro-economic_Impact_of_the_Wine_Industry_2019_Final_\(2\).pdf](https://www.sawis.co.za/info/download/Macro-economic_Impact_of_the_Wine_Industry_2019_Final_(2).pdf)

13 Ks. esim. South African government, History, <https://www.gov.za/about-sa/history> (viitattu 13.2.2023)

14 Tässä raportissa käytetään termiä "musta" viittaamaan sekä värillisiin, mustiin afrikkalaisiin että intialaisiin. "Musta afrikkalainen" viittaa Etelä-Afrikan bantukieliä puhuviin alkuperäiskansoihin. Ks. lisätietoa termistöstä Adhikari, M., 2005, Not white enough, not black enough: Racial identity in the South African coloured community

Etelä-Afrikan demokratisoituessa valkoiset omistivat lähes 78 miljoonaa hehtaaria koko valtion 122 miljoonan hehtaarin maa-alueesta. Vuosikymmenten saatossa maanomistusta on luvattu muuttaa, mutta monet erilaisista uudistuksista ovat lykkääntyneet toistuvasti¹⁵. Ilman oikeutta maahan Etelä-Afrikan musta väestö on ollut pakotettu vastaanotamaan huonosti palkattua (tilapäistä) työtä usein valkoisen väestön omistamilla tiloilla. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus on suurta, ja erilaiset etniset konfliktit ovat maassa arkipäivää.

Etelä-Afrikan viiniteollisuuden juuret ovat Hollannin Itä-Intian kauppakomppanian (VOC) toiminnassa 1600-luvulla. Viinin tuotanto oli aluksi sotilaiden työtä mutta pian muualta Afrikan mantereelta, Madagaskarilta sekä Itä-Intiasta tuodut orjat korvasivat sotilaat viinitiloilla. 1700-luvulla VOC:in rinnalle syntyi eliitin yksityisomisteisia viinitiloja, mutta tilojen työvoima oli edelleen pääsääntöisesti orjia sekä Khoi-kansaan kuuluvia eteläisen Afrikan alkuperäisasukkaita aina 1800-luvulle asti. Orjien vapauttamisen jälkeen viinitilat kärsivät työvoimapulasta, ja tilojen omistajat ryhtyivät rakentamaan tiloille työntekijöille tarkoitettuja asuintaloja houkutellessaan tiloille työntekijöitä. Nekin entiset orjat ja khoit, jotka vapauden koittaessa lähtivät tiloilta, joutuivat usein edelleen hakeutumaan tiloille kausityöntekijöiksi selviytyäkseen.¹⁶

Apartheidin aikana entisten orjien jälkeläiset ja khoit muodostivat niin sanotun värillisten ryhmän¹⁷. Mustien afrikkalaisten muuttua Länsi-Kapiin pyrittiin rajoittamaan suosimalla värillisiä työhönotossa¹⁸. Viinitilojen vakituinen työvoima koostui pääsääntöisesti värillistä miehistä, joiden vaimoista ja lapsista tilat saivat lisätyövoimaa satokaudelle. Vuoden 1994 jälkeen vakituisten työntekijöiden määrä on vähentynyt ja työ viinitiloilla on tilapäistynyt. Monet tilapäisistä ja kausityöntekijöistä ovat siirtotyöntekijöitä tai muita mustia afrikkalaisia.

Viinitilojen työntekijöiden erittäin karu hyväksikäyttö oli yleistä sekä kolonialismin että apartheidin aikana. Silloin luotiin myös niin sanottu *dop*-käytäntö, jossa maataloustyöntekijöille maksettiin osa palkasta viininä. Sitä käytettiin työntekijöiden kontrolloimiseen, ja se on vaikuttanut siihen, että työntekijöiden keskuudessa alkoholismi on edelleen verrat-

15 Ks. esim. The Conversation, 3.8.2021, How a land reform agency could break South Africa's land redistribution deadlock, <https://theconversation.com/how-a-land-reform-agency-could-break-south-africas-land-redistribution-deadlock-165450> (viitattu 13.2.2023)

16 Ks. lisätietoa esim. ILRIG, The grapes of wrath: A history of farm worker struggles in the wine sector, saatavilla osoitteessa: <https://ilrigsa.org.za/the-grapes-of-wrath-a-history-of-farmworker-struggles-in-the-wine-sector/>

17 Population Registration Act, 1950 ja Population Registration Act Repeal Act, 1991. Muut ryhmät olivat mustat afrikkalaiset, valkoiset ja intialaiset.

18 Ks. esim. Lilja, Fredrik, 2020, Global capital and local labour. Strategies and labour relations in the Hex River Textiles factory from the 1940s to the early 1990s, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0023656X.2019.1681644> (viitattu 13.2.2023)

tain yleistä. Myös sikiön alkoholioireyhtymä on yleinen Länsi-Kapissa.¹⁹ Historian saatossa tilojen omistajien ja työntekijöiden keskinäisiä suhteita on määrittänyt paternalismi. Tilojen omistajat ovat huolehtineet työntekijöidensä puolesta monista työelämän ulkopuolisista asioista, mutta huolenpitoon on kätkeytynyt kuitenkin myös kontrollia ja sitä vastaan työntekijöiltä on edellytetty kuuliaisuutta.²⁰ Edelleen tänä päivänä tilojen omistajat saattavat tarjota työntekijöille erilaisia pieniä etuja, kuten lainoja, käytettyjä vaatteita tai huviretkiä, mutta samalla suhtautua ankarasti työntekijöihin, jotka esimerkiksi valittavat työ- tai asuinoloista.

2.2 Siirtotyöntekijöiden oikeudet toteutuvat huonosti

Viiniteollisuuden työntekijöistä lähes 76 000 on töissä rypäleiden viljelytiloilla²¹. Työntekijöiden joukossa on paljon siirtolaisia muun muassa naapurimaa Zimbabwesta, josta tulevien osuus on 14 prosenttia kaikista Etelä-Afrikassa asuvista siirtolaisista²². Ihmisoikeustilanteeltaan heikko Zimbabwe on muutenkin yksi maailman eniten siirtolaisia maailmalle lähettävä valtio. Sen kansalaisista arviolta 4–7 miljoonaa on maan ulkopuolella siirtolaisena²³. Rikkaaseen Etelä-Afrikkaan kohdistuvaa siirtolaisuutta ovat ruokkineet niin konfliktit, poliittinen epävakaus ja köyhyys kuin kasvavassa määrin myös erilaiset ympäristöongelmat.

Vuonna 2020 Etelä-Afrikassa arvioitiin olevan noin 2,9 miljoonaa siirtolaista²⁴. Naapurimaiden välistä siirtotyöläisyyttä säännellään kahdenvälisillä siirtolaisuutta koskevilla sopimuksilla. Sopimukset eivät tarjoa siirtolaisille riittävää suojaa, ja niiden avulla on lähinnä pyritty varmistamaan työvoiman saantia ja liikkuvuutta. Kansainvälinen siirtolaisjärjestö IOM onkin suositellut maita uudistamaan sopimuksia siten, että ne huomioisivat paremmin myös ihmisoikeudet. Etelä-Afrikkaan saapuu myös paljon paperittomia siirtolaisia epävirallisia reittejä, muun muassa salakuljettajien tai suoranaisen ihmiskaupan kautta.²⁵

19 Ks. esim. Western Cape Government, Fetal alcohol syndrome awareness programme, <https://www.westerncape.gov.za/general-publication/fetal-alcohol-syndrome-awareness-programme> (viitattu 22.2.2023)

20 Ks. lisätietoa aiheesta esim. Ewert, J. ja du Toit, A., 2005, A Deepening Divide in the Countryside: Restructuring and Rural Livelihoods in the South African Wine Industry, s. 318–320, https://www.researchgate.net/publication/248962711_A_Deepening_Divide_in_the_Countryside_Restructuring_and_Rural_Livelihoods_in_the_South_African_Wine_Industry (viitattu 28.2.2023)

21 SA Wine Information and Systems, 2021, Macro-Economic Impact of the Wine Industry on the South African Economy, s. 76

22 IOM Migration Data Portal, 14.6.2021, Migration Data in the Southern African Development Community (SADC), <https://www.migrationdataportal.org/regional-data-overview/southern-africa> (viitattu 22.2.2023)

23 Equal Times, 10.9.2021, Zimbabwe launches National Labour Migration Policy to help protect migrant workers, https://www.equaltimes.org/zimbabwe-launches-national-labour?lang=en#.Y_Xs1y8Rr0p (viitattu 22.2.2023)

24 UNPD, International Migrant Stock 2020: Destination, <https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock> (viitattu 22.2.2023)

25 Ks. lisätietoa IOM, 2021, Bilateral Labour Migration Agreements in Two SADC Corridors, <https://publications.iom.int/books/bilateral-labour-migration-agreements-two-sadc-corridors> (viitattu 22.2.2023)

Heikossa asemassa olevia siirtotyöntekijöitä, erityisesti paperittomia, käytetään usein hyväksi Etelä-Afrikan viinitiloilla. Heille ei välttämättä tarjota lainkaan asuntoja, vaan he saattavat asua esimerkiksi pahvilaatikoista kyhätyissä väliaikaisissa majoissa viinitiloilla, tilojen läheisyydessä, *townshipeissä*²⁶ tai hökkelilylissä. Palkanmaksussa on raportoitu olevan puutteita²⁷. Ongelmia aiheuttaa myös se, ettei Etelä-Afrikassa ole lainsäädäntöä, jolla voitaisiin puuttua siirtotyöntekijöiden usein jo rekrytointivaiheessa kohtaamiin ongelmiin kuten rekrytointimaksuihin²⁸.

Viinitilat työllistävät paljon siirtolaisia muun muassa Etelä-Afrikan naapurimaa Zimbabwesta.

Koronapandemia heikensi entisestään siirtotyöntekijöiden asemaa. Etelä-Afrikan hallitus rajoitti pandemian aikana ajoittain alkoholin myyntiä, vientiä ja jopa valmistusta. Vaikka sadonkorjuuseen liittyvissä tehtävissä keväällä 2020 työskentelevät viinitilojen työntekijät luokiteltiin yhteiskunnan kannalta kriittisen tärkeiksi työntekijöiksi²⁹, jättivät rajoitustoimet silti monet viinitilojen siirtotyöntekijät työttömiksi³⁰, ja sai monet heistä myös palaamaan

26 Apartheidin aikana *townshipit* viittasivat värillisten, mustien afrikkalaisten ja intialaisten asuinalueisiin, jotka olivat erillään valkoisten asuinalueista.

27 Somo, 2020, Pressing Issues: South African wine farms and the responsibility for due diligence by Dutch supermarkets, s. 33, saatavilla osoitteessa: <https://www.somo.nl/pressing-issues/>

28 IOM, 2021, Bilateral Labour Migration Agreements in Two SADC Corridors, s. 18

29 Davids, T. et al., 2022, Covid-19 and the South African wine industry, s. 45, saatavilla osoitteessa: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03031853.2021.1975550>

30 Ensimmäisten, yhdeksän viikon mittaisen alkoholin myyntikiellon ja viiden viikon mittaisen alkoholin vientikiellon johdosta alalta katori arviolta 21 000 työpaikkaa vuonna 2020. Ks. SA Wine Information and Systems, 2021, Macro-Economic Impact of the Wine Industry on the South African Economy, s. 35

takaisin kotimaahansa³¹. Turvaverkkojen ulkopuolelle pudonneiden siirtotyöntekijöiden virrat yhdistettynä Zimbabwen asettamiin maahantulon rajoituksiin ja maiden välisen koordinaation puutteeseen³² ajoivat Etelä-Afrikan ja Zimbabwen välisen rajan kaaokseen vuoden 2020 lopussa³³.

On arvioitu, että koronarajoitusten johdosta viinin kotimainen myynti Etelä-Afrikassa tip-pui 15 prosenttia ja vienti 10 prosenttia³⁴. Tämän on arvioitu kiihdyttäneen alalle tarpeellisia uudistuksia. Toisaalta viinitilojen taloudelliset vaikeudet ovat hyvin todennäköisesti näkyneet pandemian aikana myös heikossa asemassa olevien työntekijöiden oloissa ja toimeentulossa. Ongelmia on mahdollisesti entisestään lisännyt se, että koronarajoitusten vuoksi ostajien omaa normaalia vastuullisuusvalvontaa ei ole voitu toteuttaa. Esimerkiksi Alko ei teettänyt vuonna 2020 yhtäkään Amfori BSCI -auditointia sen alihankintaketjuun kuuluvilla tiloilla³⁵.

2.3 Asuinolosuhteet viinitiloilla ovat usein surkeita ja palkat pieniä

Vinoutuneesta maanomistuksesta aiheutunutta eriarvoisuuden kasvua valkoisen ja mustan väestön välillä on pyritty helpottamaan ja selkeyttämään vuonna 1997 säädetyllä lailla työntekijöiden oikeudesta asua tiloilla³⁶. Työlainsäädännössä esitetään joitain laadullisia vähimmäiskriteereitä työntekijöille tarjotuille asunnoille, jos työnantaja vähentää työntekijöiden palkoista korvauksen asumisesta³⁷.

Laeista huolimatta tilanne on parantunut vain vähän. Tiloilla tarjolla olevat asunnot ovat usein huonossa kunnossa eikä niissä välttämättä ole puhdasta vettä tai sanitaatiota. Asuinkäytössä olevia tiloja on yksittäisissä tapauksissa käytetty myös varastona esimerkiksi torjunta-aineille. Joillain tiloilla asuinalueiden on raportoitu olevan lukittujen porttien takana siten, että vain tilan omistajalla on avain. Paitsi, että käytäntö lisää työntekijöiden

31 The Guardian, 10.1.2021, 'South Africa is going to get a third wave of coronavirus, even a fourth', <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/10/south-africa-is-going-to-get-a-third-wave-of-coronavirus-even-a-fourth> (viitattu 22.2.2023)

32 Institute for Security Studies, 19.1.2021, Dialogue could have averted COVID-19 border chaos, <https://issafrica.org/iss-today/dialogue-could-have-averted-covid-19-border-chaos> (viitattu 22.2.2023)

33 Reuters, 25.12.2020, At least 15 dead in delays at South Africa-Zimbabwe border -TV news, <https://www.reuters.com/article/us-safrica-zimbabwe-border-idUSKBN28Z0OJ> (viitattu 22.2.2023)

34 Ks. esim. Davids, T. et al., 2022, Covid-19 and the South African wine industry

35 Alko, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2020, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/pdf_t/Muut%20pdf_t/Alko_Vuosikertomus%202020_FI.pdf

36 Extension of Security of Tenure Act, 1997, <https://www.gov.za/documents/extension-security-tenure-act> (viitattu 13.2.2023)

37 Basic Conditions of Employment Act, 1997, Sectoral Determination 13, Farm worker section, 8. Deductions, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/28518.pdf

riippuvuutta työnantajasta ja rajoittaa heidän liikkumistaan se on aiheuttanut ongelmia myös esimerkiksi sairastapauksissa, joissa ambulanssin pääsy sairaskohtauksen saaneen asukkaan luo on estynyt. Tiloilla olevien asuntojen vuokrasopimus tai muu sopimus asumisoikeudesta on myös usein perheen miespuolisen työntekijän nimissä. Jos mies kuolee tai joutuu työkyvyttömäksi, muu perhe saattaa joutua häätöuhan alle.³⁸ Alan työntekijöitä edustava ammattiliitto CSAAWU onkin vaatinut, että tiloilla asuvilla työntekijöille pitäisi olla mahdollisuus omistaa asunnot³⁹.

Viinitilojen läheisyydessä on vain vähän kohtuuhintaisia, säällisiä vuokra-asuntoja tarjolla ja niihin saattaa olla pitkät, vuosien jonot. Usein tilojen työntekijöiden saavutettavissa oleva ainut vaihtoehto tiloilla asumiselle ovat hökkelikylät.⁴⁰

Työntekijöiden riippuvaisuus työnantajan tarjoamista asunnoista vaikuttaa myös työntekijöiden neuvotteluasemaan⁴¹. Kaikkein heikoimmassa asemassa oleville siirtotyöntekijöille asuntoja ei välttämättä tarjota lainkaan.

Etelä-Afrikan maataloustyöläiset olivat pitkään kokonaan työlainsäädännön ulkopuolella. Vasta vuonna 1993 jälkeen heidät otettiin työlainsäädännön piiriin⁴², ja vuonna 2003 Etelä-Afrikassa otettiin käyttöön minimipalkka⁴³. Minimipalkan tasosta on sittemmin käyty kovaa kamppailua. Maataloustyöläisten minimipalkka oli pitkään alhaisempi kuin muilla työntekijöillä ja vasta viime vuosina maataloustyöläisten minimipalkka on ollut sama kuin muillakin työntekijöillä.

Etelä-Afrikan lakisäateinen vuonna 2022⁴⁴ päivitetty minimipalkka on 23,19 randia tunnissa (1,20 euroa⁴⁵). Maaliskuussa 2023 minimipalkka nousee 25,42 randiin (1,31 euroa)⁴⁶. Paikalliset ammattiyhdistysliikettä lähellä olevat toimijat ovat vaatineet minimipalkan nostamista vielä paljon korkeammalle.

38 PAM, Taivainen Mari, haastattelu 26.1.2022

39 Ks. esim Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste: Wine exports from South Africa to Germany, s. 38

40 Ks. esim. Global Living Wage Coalition, Living Wage for rural South Africa with Focus on Wine Grape Growing in Western Cape Province, 2013, s. 10, saatavilla osoitteessa: https://www.globallivingwage.org/wp-content/uploads/2018/05/LivingWageReport_SouthAfrica.pdf

41 Somo, 2020, Pressing Issues, s. 9

42 Ks. esim. ILO, 2016, The introduction of a minimum wage for domestic workers in South Africa, saatavilla osoitteessa: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_465069.pdf

43 Ks. esim. Devereux, S. 2020, Violations of farm workers' labour rights in post-apartheid South Africa, s. 388, s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0376835X.2019.1609909> (viitattu 22.2.2023)

44 Department of Employment and Labour, 2022, National Minimum Wage, saatavilla osoitteessa: <https://www.labour.gov.za/DocumentCenter/Publications/Basic%20Conditions%20of%20Employment/National%20Minimum%20Wages%202022%20flyer-%20English.pdf>

45 1 ZAR = 0,0517 euroa. Samaa 1.3.2023 vaihtokurssia on käytetty kaikissa tämän raportin valuuttamuutoksissa.

46 TimesLIVE, 22.2.2023, Minimum hourly wage increased by 9.6% to R25.42, <https://www.timeslive.co.za/news/south-africa/2023-02-22-minimum-hourly-wage-increased-by-96-to-r2542/> (viitattu 22.2.2023)

Etelä-Afrikan työlainsäädännön mukaan työviikko ei saa olla pidempi kuin 45 tuntia. Mikäli työtä tehdään viisi päivää viikossa tai vähemmän, työpäivän pituus ei saa olla 9 tuntia pidempi. Työpäivän pituus taas ei saa ylittää kahdeksaa tuntia mikäli työtä tehdään enemmän kuin viisi päivää viikossa⁴⁷. Viinitiloilla palkallinen työaika on tyypillisesti yhdeksän tuntia päivässä⁴⁸. Minimipalkkaa saavan, täyspäiväisesti työskentelevän työntekijän kuukausiansiot vuonna 2022 nousivat siten 4 521 randiin (233,56 euroa).

Elämiseen riittävällä palkalla (*living wage*) tarkoitetaan palkkaa, jolla työntekijä kykenee hankkimaan itselleen ja perheelleen perustasoisen, mutta paikallisesti hyväksyttävän elintason. Tällainen palkka riittää tyydyttämään perheenjäsenten perustarpeet (esimerkiksi riittävän ravinnon, asumisen, terveydenhuollon, vaatetuksen, liikkumisen ja lasten koulutuksen) sekä mahdollistaa pienimuotoisen säästämisen ja osallistumisen sosiaaliseen ja kulttuuriseen elämään. Elämiseen riittävä palkka on alin hyväksyttävä ihmisoikeusvaatimukset täyttävä palkan taso. Elämiseen riittävä palkka viittaa normaalilta työajalta maksettuun palkkaan, eli siinä ei huomioida esimerkiksi ylityöstä maksettua korvausta tai suoritteeseen perustuvaa korvausta.

Etelä-Afrikan viinituotantoalueelle Länsi-Kapin provinssissa on laskettu Global Living Wage -koalition toimesta elämiseen riittävä palkka ns. Anker-metodologialla. Ensimmäinen laskelma tehtiin jo vuonna 2013, ja uusin inflaatiokorjattu päivitetty laskelma julkaistiin huhtikuussa 2022. Uusimman laskelman mukaan elämiseen riittävä kuukausipalkka alueella vuonna 2022 oli 4 876 Etelä-Afrikan randia (251,86 euroa)⁴⁹. Monet viinitilojen vakituiset työntekijät saavat kuitenkin luontoisetuja, kuten ilmaisen asumisen tiloilla, ilmaisen kuljetuksen tiloilta kaupunkiin vähintään kerran viikossa ja vuosibonusena yhden kuukauden ylimääräisen palkan. Jos nämä otetaan laskelmassa huomioon jää Global Living Wage -koalition arvio elämiseen riittävästä nettopalkasta selvästi alle lakisääteisen minimipalkan⁵⁰.

Finnwatch pitää Anker-metodologiaa sinänsä hyvänä ja riittävän yksityiskohtaisena ja kattavana tapana määrittää alueellisia elämiseen riittäviä palkkoja. Etelä-Afrikassa laaditun Global Living Wage -koalition laskelman osalta on kuitenkin otettava huomioon, että

47 Basic Conditions of Employment Act, 1997, 9. Ordinary hours of work, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a75-97.pdf

48 Maataloussektorilla työntekijät ja työntekijät voivat lisäksi keskenään sopia korkeintaan yhden tunnin pidennyksestä päivittäiseen työaikaan enimmillään neljän kuukauden ajalle vuodessa. Jos päivittäistä työaikaa vastaavasti lyhennetään muina aikoina, pidennyksestä ei makseta ylityökorvausta. Ks. Basic Conditions of Employment Act, 1997, Sectoral Determination 13, Farm worker section, 12. Extension of ordinary hours of work for farm workers

49 Global Living Wage Coalition, Living Wage Update Report: Rural South Africa, Western Cape Region, 2022, saatavilla osoitteessa: https://www.globallivingwage.org/wp-content/uploads/2018/05/Updaterreport_South-Africa_2022_17042022fv.pdf

50 Global Living Wage Coalitionin alkuperäisen, vuoden 2013 laskelman mukaan vakituisten työntekijöiden, jotka saivat tietyt luontoisedut ja vuosibonusen, elämiseen riittävä nettopalkka oli 2 385 randia (123,27 euroa) kuussa. Inflaatiokorotus huomioiden vuonna 2022 se oli Finnwatchin laskelmien mukaan 3 688 randia (190,61 euroa).

alkuperäinen laskelma on jo kymmenen vuotta vanha. Laskelman päivitykset perustuvat Anker-metodologian mukaisesti kuluttajahintaindeksiin, joka kuvaa kotitalouksien ostamien tuotteiden ja palveluiden hintakehitystä ja joka on yksi inflaation mittareista. Kuluttajaindeksistä ei kuitenkaan käy ilmi eri tuotteiden ja palveluiden hintakehityksen väliset erot, ja tämä saattaa ajan myötä aiheuttaa vääristymiä.

Global Living Wage -koalition elämiseen riittävän palkan laskelman perusteena käytetyn kuluarvion mukaan esimerkiksi perhekohtaiset ruokamenot muodostavat yli 30 prosenttia perheen kuukausibudjetista. Vuonna 2022 Etelä-Afrikan tilastokeskuksen mukaan kuluttajahintaindeksi oli 6,9 prosenttia⁵¹, mutta erityisesti ruoan hinnat nousivat huomattavasti enemmän, esimerkiksi viljatuotteiden osalta yli 20 prosenttia⁵².

Toisen arvion ruokamenojen kehityksestä tarjoaa paikallinen kansalaisjärjestö Pietermaritzburg Economic Justice & Dignity Group (PMBEJD), joka on jo vuodesta 2019 lähtien laskenut matalan toimeentulotason kotitalouksien todellisen kulutuskäyttämisen mukaan mallinnetun ruokakorin hinnan. Joulukuussa 2022 PMBEJD:n laskelmien mukaan matalan toimeentulotason kotitalouksien ruokakorien kansallinen keskiarvo oli 13,5 prosenttia korkeampi kuin vuotta aiemmin. Ruokakorin hinta oli tuolloin keskimäärin 4 853,18 randia (250,91 euroa). PMBEJD:n arvio ravitsevan ruokavalion hinnasta nelihenkiselle perheelle oli puolestaan 3 307 randia (170,81 euroa) ja viisihenkiselle perheelle 4 181 randia (215,96 euroa)⁵³. Lisäksi perhekohtaisen hygieniakorin hinta oli PMBEJD:n mukaan 909 randia (49,96 euroa).⁵⁴

Finnwatch katsookin, että Global Living Wage -koalition arvio elämiseen riittävästä palkasta voi olla tarpeen laskea uudelleen alusta asti. Arvion uudelleen laskemista tukee muun muassa ruoan inflaatiokehitys sekä myös kehityskulku, jonka myötä suurin osa viinitilojen työntekijöistä asuu nykyään viljelytilojen ulkopuolella. Samalla on hyvä muistaa, että ihmisoikeusperusteinen elämiseen riittävä palkka on "vain" alin hyväksyttävä palkan tason. Tavoitteena tulee olla palkkatason määrittäminen neuvottelemalla työntekijöiden kanssa.

51 Huomionarvoista on myös, että Global living wage -koalition elämiseen riittävän palkkalaskelman tuoreimmassa päivityksessä on käytetty arviota vuoden 2022 inflaatiosta, joka oli 5,4 prosenttia, eli jonkin verran toteutunutta inflaatiota alhaisempi.

52 Statistics of South Africa, 14.2.2023, 2022: A rocky road for product prices, <https://www.statssa.gov.za/?p=16072>, (viitattu 22.2.2023)

53 Tätä raporttia varten haastateltujen työntekijöiden keskimääräinen perhekokoon oli tilasta riippuen 4–4,6 henkeä. Global Living Wage -koalition alkuperäisessä laskelmassa käytetty perhekokoon oli 4,5 henkilöä.

54 Pietermaritzburg Economic Justice & Dignity Group, Household affordability index, December 2022, saatavilla osoitteessa: https://pmbejd.org.za/wp-content/uploads/2023/01/December-2022-Household-Affordability-Index-PMBEJD_28122022.pdf

2.4 Ongelmia ammatillisessa järjestäytymisessä ja työmarkkinasuhteissa

Ennen kuin maataloustyöntekijät otettiin Etelä-Afrikan työlainsäädännön piiriin heillä ei ollut mahdollisuutta järjestäytyä ammattiliitoiksi. Osittain tästä johtuen työmarkkinavuoropuhelu ja neuvottelukulttuuri on Etelä-Afrikassa vielä kehittymätöntä.

Viinitilojen työntekijöitä Etelä-Afrikassa järjestäviä ammattiliittoja on useita, muun muassa Commercial, Stevedoring, Agricultural and Allied Workers' Union CSAAWU, Agricultural Workers Union of South Africa BAWSI sekä Shosholozwa Workers Union of South Africa SHOWUSA. Ammattiliittojen vaikutusvallan lisääminen alalla edellyttäisi niiltä strategista yhteistyötä, mutta liittojen välillä on usein yhteistyötä haittaavia kilpailuasetelmia.

Ammattiliittojen ja viinitilojen omistajien ja johdon välillä on vain harvoin keskinäiseen luottamukseen perustuvat suhteet. Työntekijöiden ammattiliittoon kuulumista yritetään työnantajan puolesta estää aktiivisesti tarjoamalla järjestäytymättömille työntekijöille etuja tai uhkailemalla järjestäytyneitä työntekijöitä. Ammattiliittojen puolelta taas erilaiset jopa militantit työtaistelut ovat hyvin yleisiä ja niihin ryhdytään herkästi. Erot työntekijöiden vaatimusten ja työnantajan näkemysten välillä voivat myös olla hyvin suuria. Vuosina 2012–2013 työntekijät onnistuivat työtaistelutoimin korottamaan maataloustyöntekijöiden minimipalkkaa 69 randista (3,56 euroa) päivässä 105 randiin (5,42 euroa) päivässä, mutta heidän alkuperäinen vaatimuksensa oli 150 randia päivässä (7,75 euroa)⁵⁵. Muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 2016 myös kansainvälistä huomiota saaneessa yrityskohtaisessa työtaistelussa ammattiliitto vaati 57 prosentin palkankorotusta työntekijöille⁵⁶. Käytännön neuvotteluissa ongelmana saattaa esimerkiksi olla, että työnantaja käy neuvotteluita pelkän ulkopuolisen asianajajan välityksellä.

Finnwatchin jäsenjärjestön Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASKin Etelä-Afrikassa käynnistämässä hankkeessa koulutetaan työntekijöitä – erityisesti naisia – muun muassa neuvottelutaidoissa, työturvallisuudessa ja jäsenhankinnassa sekä lakiasioissa. Tavoitteena on pystyä puolustamaan työntekijöitä paremmin myös työriitojen ratkaisuliikemessä.⁵⁷

Työntekijöiden ammatillista järjestäytymistä vaikeuttaa myös siirtotyöntekijöiden suuri määrä sekä vakituisten työsuhteiden puute. Etelä-Afrikan vuonna 2015 voimaan astuneella työlainsäädännön muutoksella on pyritty parantamaan kausityöntekijöiden ja mui-

55 The World, 4.2.2013, South Africa farm workers get 52 percent pay raise, <https://theworld.org/stories/2013-02-04/south-africa-farm-workers-get-52-percent-pay-raise> (viitattu 22.2.2023). Kyseessä oli niin sanottu korpilakko tai villi lakko, jonka työntekijät käynnistivät ilman ammattiliittoa.

56 Portside, 1.12.2016, Good Cheer for South Africa's Winery Workers, <https://portside.org/2016-12-01/good-cheer-south-africas-winery-workers> (viitattu 22.2.2023)

57 Ks. lisätietoa SASK, Kunnon työolot Etelä-Afrikan viinitiloilla, <https://www.sask.fi/hankkeet/kunnon-tyoolot-etela-afrikan-viinitiloilla/> (viitattu 22.2.2023)

den väliaikaisten työntekijöiden asemaa⁵⁸. Heistä monet on palkattu tiloille työnvälittäjien (*labour broker*) kautta. Lain mukaan, mikäli työntekijä työskentelee samalle varsinaiselle työnantajalle yli kolme kuukautta, hänelle tulee tarjota vakituinen työsuhde. Välittäjät kuitenkin usein kierrättävät työntekijöitä tiloilta toiselle ennen kuin kolmen kuukauden työsuhde tulee täyteen. Monet tiloilta toiselle kiertävät työntekijät ovat paperittomia siirtolaisia. Joissain tapauksissa työntekijän varsinainen työntekijä ei ole tilan omistaja vaan urakoitsija (*contractor*), jolle tilanomistaja on ulkoistanut (*outsourcing*) työtehtäviä. Tällaisessa järjestelyssä voi kuitenkin olla kyse siitä, että tilan omistaja haluaa välttää vastuuta työntekijöiden palkkaamisesta vakituiseen työsuhteeseen.

2.5 Viiniteollisuus tuottaa päästöjä – ja paheneva ilmastokriisi taas aiheuttaa haasteita viinituotannolle

Ilmastonmuutoksen myötä erilaiset luonnonkatastrofit Etelä-Afrikassa ovat lisääntyneet. Etelä-Afrikka on heti Kenian jälkeen kärsinyt Saharan eteläpuolisista maista toiseksi eniten luonnonkatastrofeista vuosien 2000–2019 välillä⁵⁹. Tulvien ja kovien myrskyjen lisäksi Etelä-Afrikkaa ovat koetelleet toistuvat kuivuuskaudet. Esimerkiksi vuoden 2018 poikkeuksellinen kuivuus verotti viinituotantoa ja laski satoja vuonna 2019⁶⁰. Etelä-Afrikan viinituotannon onkin todettu olevan haavoittuvainen ilmastonmuutoksen vaikutuksille, sillä lisääntyvä kuivuus ja sadekausien muutokset vaikuttavat rypäleiden laatuun negatiivisesti eikä maassa ole mahdollisuuksia siirtää viinituotantoa viileämmille alueille⁶¹.

Kuivuus aiheuttaa ongelmia myös siksi, että viinituotanto käyttää valtavia määriä vettä. Jokaista puristettua rypäletonnia kohden kuluu noin kaksi kuutiometriä vettä. Ennen koronakriisiä vuonna 2018 viinituotanto Etelä-Afrikassa käytti arviolta yli 2,4 miljoonaa litraa vettä. Rypäleiden käsittely vedellä aiheuttaa myös toisen ongelman: isoja määriä jätevettä. Puutteet jätevesien käsittelyssä voivat pilata pintavesiä ja ympäristöä sekä aiheuttaa maaperän suolaantumista.⁶²

58 Labour Relations Amendment Act, 2014, Section 198, saatavilla osoitteessa, https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201501/37921gon629.pdf. Ks. myös Business Day, 26.7.2028, New court ruling will change the nature of labour broking in SA, <https://www.businesslive.co.za/bd/national/labour/2018-07-26-new-court-ruling-will-change-the-nature-of-labour-broking-in-sa/> (viitattu 6.3.2023)

59 Zeufack, A. G. et al., 2021, Africa's Pulse, No. 24, World Bank, s. 58, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/36332/9781464818059.pdf?sequence=10&isAllowed=y> (viitattu 22.2.2023)

60 The Drinks Business, 7.5.2019, Drought after-effects cause record harvest low in South Africa, <https://www.thedrinksbusiness.com/2019/05/drought-after-effects-cause-record-harvest-low-in-south-africa/> (viitattu 22.2.2023)

61 Wine.co.za, 28.7.2019, South Africa's wine industry has less room to hide from climate change than other regions, <https://news.wine.co.za/News.aspx?NEWSID=38069&CLIENTID=&SPOTLIGHTID=> (viitattu 6.3.2023)

62 Amfori, Environmental Hotspots in the South African Wine Industry, s. 3, saatavilla osoitteessa: <https://www.amfori.org/sites/default/files/amfori-2019-08-16-Sustainable-Wine-Programme.pdf>

Viininvalmistus ei myöskään onnistu ilman energiankulutusta. Etelä-Afrikan energiasta noin 70 prosenttia tuotetaan edelleen kivihiilellä⁶³. Sähköntuotannon päästökertoimia tarkasteltaessa Etelä-Afrikka suoriutuu huonoiten muihin suuriin viinimaihin verrattuna, ja toisin kuin monissa muissa maissa päästökehitys on ollut nouseva⁶⁴.

Etelä-Afrikan maataloudessa käytetään useita torjunta-aineita, joiden käyttö on kielletty Euroopan unionissa. Vaikka EU on kieltänyt näiden ympäristölle ja terveydelle haitallisten aineiden käytön, niiden valmistus EU-alueella jatkuu. EU-maista erityisesti Saksa valmistaa ja vie torjunta-aineita Etelä-Afrikkaan. Länsi-Kapin viinitiloilla yleisesti käytössä on muun muassa Beta-Cyfluthrin -nimistä aktiivista ainetta sisältäviä valmisteita. Aine on haitallista hengitettäessä ja se voi ärsyttää ihoa, silmiä ja limakalvoja, ja sen käyttö EU-alueella on kielletty ravinnoksi käytettävissä maataloustuotteissa. Aineen käsittely edellyttää suojava-rusteita, joita ei läheskään aina käytetä viinitiloilla.⁶⁵

*Puutteelliset suojava-rusteet ja suojava-yö-hyö-
hykkeiden puute voivat altistaa työnteki-
jötä terveydelle haitallisille aineille.*

63 IEA, South Africa, <https://www.iea.org/countries/south-africa> (viitattu 22.3.2023)

64 Gaia Consulting, 2018, Update of wine packaging LCA – Final report Alko Oy, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Muut/EN/Alko%20wine%20packaging%20LCA%20update_final%20report.pdf

65 Inkota, PAN Germany ja Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Double Standards and Hazardous Pesticides from Bayer and BASF, s. 15–18, saatavilla osoitteessa: https://www.rosalux.de/fileadmin/images/publikationen/Studien/Double_Standards_and_Hazardous_Pesticides_ENG_20210422.pdf

3 Viinin sosiaalisen vastuun sertifi- kaattien arviointi

Viinituotannon vastuullisuutta valvotaan useiden yrityksille vapaaehtoisten vastuullisuusjärjestelmien toimesta. Suomeen tuotavissa viineissä yleisimmin käytössä olevia valvontajärjestelmiä ovat WIETA, Reilu kauppa, Amfori BSCI sekä Fair for Life. Näistä neljästä kolme, Reilu kauppa, WIETA ja Fair for Life näkyvät myös kuluttajille pulloissa olevina tuotesertifiointeina. Näiden kolmen järjestelmän mukainen tuotesertifiointi on myös Alkon Eettinen-symboli käytön mahdollistavat tuoteominaisuus (ks. myös luku 4.2). Amfori BSCI taas on auditointijärjestelmä, joilla ei ole käytössään erillistä kuluttajamerkkiä. Myös WIETA-auditointeja voidaan toteuttaa ilman, että tuotteeseen tulee sertifiointista kertovaa merkkiä. WIETA keskittyy viinituotantoon ja siihen liittyvään maataloustuotantoon Etelä-Afrikassa.

Finnwatch arvioi kesäkuussa 2022 julkaistussa raportissaan edellä mainittuja viinien sertifiointi- ja auditointijärjestelmiä⁶⁶. Kokonaisarvioinnissa parhaimpana viinisertifiointien joukosta nousi esiin Reilu kauppa, ja toiseksi parhaana WIETA. Nämä molemmat ovat monitoimijayhteistyössä kehitettyjä järjestelmiä, joiden päätöksenteossa on mukana myös ay-liikettä.

Tarkasteltaessa työelämän oikeuksia koskevia kriteereitä Reilu kauppa ja Fair for Life taas erottuvat edukseen. Ne molemmat edellyttävät kriteeristöössään elämiseen riittävän palkan maksamista. Selkeänä erona Reilun kaupan hyväksi voidaan kuitenkin pitää sitä, että se nojaa elämiseen riittävän palkan laskelmissa Global Living Wage -koalition malleihin (mallin perusteella laaditun laskelman ongelmien suhteen ks. kuitenkin luku 2.3.) siinä missä Fair for Lifella ei ole käytössään vakiintunutta referenssiä, vaan laskelmat voivat perustua myös työnantajan itsensä tekemiin laskelmiin. Sekä Reilu kauppa, Fair for Life että WIETA vaativat myös ammatillisen järjestäytymisen aktiivista edistämistä. Ne myös edellyttävät, että auditointien tulokset jaetaan työntekijöille. Lisäksi WIETA edellyttää työntekijöiden kuittaavan korjaavat toimenpiteet suoritetuksi. Fair for Life edellyttää vähintään, että työntekijöiden näkemyksiä kuullaan korjaavien toimenpiteiden implementoinnissa.

Selvästi heikoimmin vertailussa suoriutui Amfori BSCI. Se ei näy kuluttajatuotteissa, mutta on esimerkiksi Alkon itsensä käyttämä vastuullisuustyökalu.

⁶⁶ Finnwatch, 2022, Kaalimaan vartijat 2 – Sertifiointi- ja auditointijärjestelmien laatua tarkasteleva seurantaraportti, saatavilla osoitteessa: https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Kaalimaan_vartijat_2_.pdf

Taulukko 1 Viinien sertifiointi- ja auditointijärjestelmien arvioinnin tulokset⁶⁷

Järjestelmä	Järjestelmän riippumattomuus	Valvonnan laatu	Järjestelmän läpinäkyvyys	Kriteerien kattavuus ja laatu	Raaka-aineiden jäljitettävyys ja kuluttajavies-tintä	Järjestelmän vaikutavuus	Ilmas-tota-voitteet ja -kriteerit	Yhteen-sopi-vuus YK-periaat-teiden kanssa	Koko-nais-pisteet
Reilu kauppa	4/4	1/3	6/8	4/4	1/1	2/2	2/2	1/5	21
WIETA	4/4	-1/3	2/8	2/4	1/1	2/2	-1/2	3/5	12
Fair for Life	-2/4	0/3	5/8	3/4	0/1	0/2	1/2	2/5	9
Amfori BSCI	1/4	-1/3	0/8	-1/5	-	1/2	-2/2	-2/5	-4

Sertifiointi- ja auditointijärjestelmät on arvioitu järjestelmiltä saatujen vastausten sekä järjestelmien julkisten asiakirjojen perusteella. Arvioinnissa parhaista käytännöistä järjestelmille on annettu 1 piste ja selkeistä puutteista on vähennetty 1 piste. Kaikkia yksittäisiä annettuja vastauksia ei aina ole arvoitettu. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa kysymys ei ole relevantti arvioitavan järjestelmän valvonnan kohteen ja muiden mahdollisten rajausten kannalta. Lopuksi järjestelmien saamat pisteet on laskettu yhteen arviointikategorioittain. Kokonaispistemäärissä on huomioitu vain ne kysymykset, jotka on arvoitettu.

67 Järjestelmäkohtaisia tuloksia voi tarkastella Finnwatchin sertifiointi- ja auditointioppaassa, ks. <https://finnwatch.org/fi/sertifiointi-opas>

4 Alkon vastuullisuuskäytännöt

Alko on Suomen valtion kokonaan omistama alkoholimonopoliyhtiö, joka myy alkoholi-juomia kuluttajille ja yritysasiakkaille. Alkon alkoholiverollinen liikevaihto vuonna 2021 oli 1,2 miljardia euroa.⁶⁸

Alkolla on eräin poikkeuksin⁶⁹ yksinoikeus alkoholijuomien vähittäismyyntiin, ja sen toimintaa sääntelee muun muassa alkoholilaki. Lain mukaan Alkon päätökset alkoholijuomien ottamisesta vähittäismyyntiin, niiden poistamisesta vähittäismyyntistä sekä niiden hinnoittelusta tulee tehdä julkisin ja tasapuolisin perustein riippumatta juomien valmistajan tai myyjän kansalaisuudesta tai kotipaikasta⁷⁰. Alkon toimintaa valvoo Valvira, joka raportoi Euroopan komissiolle vuosittain siitä, miten Alko on toteuttanut vaadittua tasapuolisuutta ja toimintojen läpinäkyvyyttä suhteessa sen tavarantoimittajiin.

Alkon koko valikoimassa on noin 11 500 tuotetta, yksittäisessä Alkon myymälässä keskimäärin 1 100. Valikoimaa uudistetaan vuosittain tuhansilla tuotteilla.⁷¹ Tätä tarkoitusta varten Alko julkaisee kolme kertaa vuodessa valikoimasuunnitelman ja siihen perustuvan tuotehaun, joiden perusteella alkoholijuomien valmistajat, myyntiedustajat ja/tai maahantuojat tarjoavat tuotteita Alkon valikoimaan⁷². Valikoimasuunnitelmassa otetaan huomioon asiakaskysyntä, Alkon asiakastyypit ja olemassa oleva valikoima. Alkon selvityksen mukaan sen asiakkaista 56 prosenttia pitää tuotteen valmistuksen vastuullisuutta vähintään jonkin verran tärkeänä kriteerinä viinin ostopäätöstä tehtäessä.⁷³

Jos vakiovalikoimaan, kausituotteiksi tai suuriin erikoiseriin tarjottu tuote vastaa tuotehakua, tuote arvioidaan aistinvaraisesti tuotenäytteen perusteella. Päätöksessä ottaa tuote Alkon valikoimaan huomioidaan paitsi aistinvaraisen arvioinnin tulokset myös muut tuotehaussa käytetyt kriteerit, kuten esimerkiksi mahdolliset lisäpisteitä tuovat tuotekohdattaiset vastuullisuuskriteerit (ks. lisää luku 4.2).

68 Alko, Tilinpäätös 2021, <https://www.alko.fi/alko-oy/uutishuone/ajankohtaista/alkon-tilinpaatos-2021> (viitattu 20.12.2022)

69 Näistä poikkeuksista merkittävin koskee enintään 5,5 tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien juomien vähittäismyyntiä.

70 Alkoholilaki 25 §, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20171102>

71 Alko, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2021, s. 32, saatavilla osoitteessa https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-Site/OnlineShop/Alko-OnlineShop/fi_FI/pdf_t/Muut%20pdf_t/Alkon_Vuosikertomus_2021_FI.pdf

72 Alkolla ei varsinaisesti ole omaa maahantuontia, mutta sillä on maahantuontipalvelu. Maahantuontipalvelu on luotu palvelemaan sellaisia tuottajia, joilla ei ole omaa maahantuojaa/edustajaa Suomessa ja joille maahantuojan/edustajan puute voisi ilman Alkon maahantuontipalvelua muodostua markkinoillepääsyn esteeksi. Alkon mukaan maahantuontipalvelun käyttö on vähäistä, ja kaupallisesti merkittävillä tuotteilla on Suomessa oma maahantuojaja/edustaja.

73 Alko, Alkon asiakastyypit, 2019, saatavilla osoitteessa https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Tuotehaut/2022/valikoimasuunnitelmat/3_2022/Alkon%20asiakastyypit.pdf

4.1 Tavarantoimittajille asetettavat vastuullisuusvaatimukset

Tarjousta tehdessään juomien valmistajat, myyntiedustajat ja/tai maahantuojat sitoutuvat Alkon vastuullisuuden pelisääntöihin. Jos tarjoajan tuote valitaan Alkon valikoimaan, tulee vastuullisuuden pelisäännöistä kumppania sitova sopimusehto. Kumppani on tällöin sopimusoikeudellisesti velvollinen jalkauttamaan ja valvomaan vastuullisuuden pelisääntöjen toimeenpanoa omassa hankintaketjussaan⁷⁴.

Vastuullisuuden pelisäännöt esitellään Alkon valikoimaanotto-ohjeessa⁷⁵. Vastuullisuuden pelisäännöt on päivitetty kattavasti syksyllä 2022. Alkon mukaan se ennakoi päivityksillä vuoden 2023 alussa uudistuvaa Amfori BSCI:n Code of Conductia (ks. myös luku 3), yritys-vastuuraportoinnin tiukentuvia vaatimuksia⁷⁶, pohjoismaisten alkoholimonopoliien yhteisiä sitoumuksia⁷⁷ sekä mahdollisesti tulevaa yritysvastuulakia⁷⁸. Alkon mukaan sen toimialalta saama palaute päivitetyistä vastuullisuuden pelisäännöistä on ollut positiivista.

Vastuullisuuden pelisääntöjen päivityksen myötä Alko edellyttää jatkossa kaikilta sen tavarantoimittajilta huolellisuusvelvoiteprosessia. Tämä tarkoittaa, että sen tavarantoimittajien tulee arvioida omaan toimintaansa liittyvät ihmisoikeus- ja ympäristöriskit ja -vaikutukset, ryhtyä ehkäiseviin ja tarvittaessa myös korjaaviin toimenpiteisiin, mahdollistaa valitusmekanismien käyttö ja viestiä huolellisuusvelvoiteprosessiin liittyvistä käytännöistään ja sen tuloksista avoimesti sidosryhmille. Sidosryhmiä on myös kuultava huolellisuusprosessin aikana. Huolellisuusvelvoiteprosessi perustuu YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskeviin ohjaaviin periaatteisiin⁷⁹. Vuonna 2011 hyväksytyt YK-periaatteet ovat globaali standardi yritysten ihmisoikeusvastuulle, jota kaikkien valtioiden ja yritysten edellytetään noudattavan. Tavarantoimittajien asianmukaista huolellisuutta koskevien uusien velvoitteiden jalkauttamiseksi Alko tarjoaa sen kumppaneille koulutusta. Niiden valvontaa tehdään tavarantoimittajille suunnatuilla vuosittaisilla itsearviointikyselyillä.

74 Jos tarjoaja on myyntiedustaja, syntyy sopimus Alkon ja tuottajan välille.

75 Alko, Valikoimaanotto-ohjeet, s. 2, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Muut/FI/VOT/Alko%20-%20Valikoimaanotto-ohje%2027.9.2022..pdf

76 Yritysvastuuraportoinnin vaatimukset tiukentuvat EU:n uuden yritysten kestävyysraportointidirektiivin myötä. Ks. lisätietoa esim. <https://finnwatch.org/fi/uutiset/988-yli-600-suomalaisen-yrityksen-vastuullisuudesta-saadaan-pian-lisaae-tietoa-->

77 Ks. lisätietoa Nordic Alcohol Retail Monopolies, 2022, Human rights due diligence roadmap, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Tiedotteet/2022/New%20NAM%20social%20roadmap.pdf. Ks. myös Nordic alcohol monopolies environmental roadmap, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Muut/Nordic-environmental-roadmap-2022.pdf

78 Ks. lisätietoa esim. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1145

79 YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet ovat saatavilla suomeksi osoitteessa: https://tem.fi/documents/1410877/2870803/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf/ba12d115-4b4d-47e8-a94c-af07956a032a/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf

Jo ennen vastuullisuuden pelisääntöjen päivitystä Alko on edellyttänyt, että sen tavarantoimittajat sitoutuvat Amfori BSCI:n Code of Conductiin ja arvoihin. Tavarantoimittajat vastaavat myös siitä, että niiden kanssa samaan hankintaketjuun kuuluvat muut toimijat noudattavat niitä omassa toiminnassaan. Lisäksi (uusien) tavarantoimittajien on osallistuttava Alkon tarjoamaan vastuullisuusaiheiseen koulutukseen⁸⁰. Alko voi myös sopimus-suhteen aikana velvoittaa liikekumppaninsa osallistumaan erikseen määriteltyihin vastuullisuuskoulutuksiin.

Alko on Amfori BSCI:n jäsen, ja sen mukaan myös kaksi sen tavarantoimittajista ovat itse Amfori BSCI:n jäseniä.

4.2 Tuotteille asetettavat vastuullisuusvaatimukset

Tuotehaussa Alko pyytää tarjouksia tuotteista muun muassa alkuperämaan, makuprofiilin ja pakkaustyyppin perusteella. Tuotteille voidaan asettaa myös muita, esimerkiksi vähittäismyyntihintaan tai vastuullisuuteen liittyviä, pakollisia tai lisäarvoa tuovia kriteereitä. Pakollisia vastuullisuuskriteereitä ei kuitenkaan aseta kaikille valikoimaan haetuille tuotteille. Esimerkiksi niin sanottujen riskimaatuotteiden⁸¹ kohdalla Alkon kuluttajille suunnatun Eettinen-symbolin käytön mahdollistava tuoteominaisuus katsotaan aina tarjotun tuotteen eduksi, mutta riskimaista ostetaan myös tuotteita, jotka eivät tätä vaatimusta täytä.

Eettinen-symbolin käytön mahdollistava tuoteominaisuus tarkoittaa, että tuotteella on jokin seuraavista sosiaalisen vastuun sertifikaateista: Bonsucro, Fair for Life, For life, Fair Trade USA, Reilu kauppa, Wine and Agricultural Ethical Trade Association WIETA (ks. lisätietoa luku 3)⁸². Tällaisia tuotteita on Alkon valikoimassa noin 80⁸³. Alkon mukaan sen tavoitteena on lisätä sertifioitujen tuotteiden määrää sen valikoimissa. Sen mukaan vielä 10 vuotta sitten sosiaalisen vastuullisuuden sertifiointin vaatiminen pakollisena kriteerinä ei ollut mahdollista siksi, että vastuullisen viinin markkinat olivat silloin vielä kehittymättömät, ja pakollinen vaatimus olisi voitu tulkita markkinoillepääsyn esteeksi. Alkon mukaan nyt se on ”menossa tähän suuntaan”. Sosiaalisen vastuun sertifioidujen

80 Koulutuksen sisällöstä ks. <https://www.alko.fi/alko-oy/tavarantoimittajille/vastuullisuus-ja-tasapuolisuus/eettisten-toimintaperiaatteiden-verkkokoulutus>

81 Riskimaiden tunnistamiseen Alko käyttää Amfori BSCI:n työkaluja, ks. esim. <https://www.amfori.org/resource/country-risk-classification-2022>. Alkon valikoimassa on tuotteita noin 80 maasta, joista noin puolet on riskimaita. Amfori BSCI on useiden Suomessa toimivien yritysten käyttämä sosiaalisen vastuun auditointijärjestelmä. Alko on ollut Amfori BSCI:n jäsen vuodesta 2011 lähtien.

82 Alko, Eettinen-symboli kertoo ihmisten hyvinvoinnin huomioimisesta, <https://www.alko.fi/vastuullisesti/tuotteiden-vastuullisuus/eettinen-symboli-kertoo-ihmisten-hyvinvoinnin-huomioimisesta> (viitattu 20.12.2022). Jotta tuote voidaan merkintä Eettinen-symbolilla, on sen käytön mahdollistava sosiaalisen vastuun sertifikaatti oltava merkittynä kyseiseen tuotteeseen eli juomapakkaukseen. Jos tuotteen valmistaja on EU:n ulkopuolella, maahantuojaa vastaa tuotteiden etikettien oikeellisuudesta.

83 Alkon verkkokauppa, Tuotehaku, <https://www.alko.fi/tuotteet/maku-eettinen> (viitattu 20.12.2022)

tuotteiden määrälle tai osuudelle valikoimasta ei kuitenkaan ole asetettu konkreettisia tavoitteita, eikä esimerkiksi vuoden 2022 tuotehauissa Eettinen-symbolin käytön mahdollistava tuoteominaisuus ollut pakollinen kriteeri yhdenkään valikoimaan haetun tuotteen kohdalla. Alkon mukaan tuotehakuja on tietoisesti asetettu myös ei-sertifioituille riskimaatuotteille markkinoillepääsyn mahdollistamiseksi.

Erillisellä Vihreä valinta -symbolilla merkityt tuotteet ovat alkuviinejä tai tuotteita, jotka ovat biodynaamisia, hiilineutraaleja tai vegaanisia tai joilla on luomu- tai kestävän kehityksen sertifikaatti tai ympäristöystävällinen pakkaus⁸⁴. Näistä vegaanisista viinistä Alkon valikoimassa kaikkein yleisimpiä (lähes 2 000 tuotetta) ja hiilineutraalit tuotteet kaikkein harvinaisimpia (noin 60 tuotetta). Kestävän kehityksen sertifikaatti⁸⁵ voi tarkoittaa esimerkiksi (tyypillisesti ei-riski)maakohtaisia viinisertifikaatteja (esimerkiksi italialaiset Equalitas⁸⁶ ja VIVA⁸⁷) tai kansainvälisiä yritysten vastuullisuusprosessien sertifikaatteja kuten B Corporation⁸⁸. Vihreän valinnan -symbolin mahdollistava tuoteominaisuus katsotaan eduksi kaikissa Alkon vakiovalikoiman, suurten erikoiserien ja kausituotteiden hauissa.

Vuoden 2022 syksyllä Alkon valikoimaanotto-ohjeisiin lisättiin kohta, jonka mukaan Alko pidättää itsellään oikeuden asettaa uusia tuotekohtaisia vastuullisuuskriteereitä myös sen valikoimissa jo oleville ”vanhoille” tuotteille siirtymäaika käyttäen⁸⁹. Alkon mukaan valikoimassa jo oleville tuotteille asetettavia vastuullisuusvaatimuksia voivat olla esimerkiksi sosiaalisen vastuun sertifikaatit tai aiempaa vähäpäästöisemmät pakkaukset, ja niiden kautta vastuullisuusvaatimusten vaikutukset voivat olla merkittävästi laajempia kuin uusien tuotteiden hakuja kiristämällä.

Lisäksi Alkon vakiosopimusehdot velvoittavat tavarantoimittajat toimittamaan Alkolle pyydettäessä tietoa niiden Alkolle toimittamien tuotteiden hankintaketjusta, kuten esimerkiksi tietoa hankintaketjussa työskentelevien työntekijöiden lukumäärästä tai tuotteen hiilijalanjäljestä. Alkon määritelmän mukaan hankintaketju kattaa tuotteen ja sen pakkauksen valmistukseen, kuljetukseen ja myyntiin liittyvät yhteisöt, mukaan lukien tuotteen valmistuksessa käytettyjen raaka-aineiden tuottajat kuten esimerkiksi rypäleviljelijät. Pyydettyjen tietojen ilmoittamatta jättäminen on Alkon vakiosopimusehtojen mukaan peruste irtisanoa sopimus ilman korvausvelvollisuutta.

84 Alko, Vihreä valinta -merkintä kertoo juoman ympäristöystävällisyydestä, <https://www.alko.fi/vastuullisesti/tuotteiden-vastuullisuus/vihrea-valinta-merkinta-kertoo-juoman-ymparistoystavallisydesta> (viitattu 20.12.2022)

85 Alko, Kestävän kehityksen sertifiointi, <https://www.alko.fi/vastuullisesti/tuotteiden-vastuullisuus/vihrea-valinta-merkinta-kertoo-juoman-ymparistoystavallisydesta#kestavan-kehityksen-sertifiointi> (viitattu 20.12.2022)

86 Ks. lisätietoa <https://www.equalitas.it/en/>

87 Ks. lisätietoa <https://viticolturasostenibile.org>

88 Ks. lisätietoa <https://www.bcorporation.net/en-us/certification>

89 Alko, Valikoimaanotto-ohjeet, s. 19

Alkon vakiosopimusehtojen mukaan tilaus voidaan irtisanoa ilman korvausvelvollisuutta myös "erityisen harkinnan pohjalta ja painavista syistä tilanteissa, joissa tuotteiden alkuperä on alueella, jonka hallinnasta vastaava taho on rikkonut oleellisesti kansainvälistä oikeutta, minkä Suomi tai EU on tuominut.⁹⁰" Marraskuussa 2022 julkaistussa raportissa Finnwatch kiinnitti huomiota siihen, että uudesta irtisanomisperusteesta huolimatta Alkon valikoimista löytyi kuusi Golanin kukkuloilla Israelin laittomissa siirtokunnissa tuotettua viiniä⁹¹.

Alkon vastuullisuusvaatimuksista ei ole valitettu Valviralle

Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira valvoo, että Alko toimii alkoholilain mukaisesti. Jos tarjoaja tai tavarantoimittaja katsoo, että Alko on toiminut alkoholijuomien ottamisessa vähittäismyyntiin, niiden poistamisessa vähittäismyynnistä tai niiden hinnoittelussa alkoholilain vastaisesti, se voi vaatia Alkolta menettelyä koskevan perustellun päätöksen. Ollessaan tyytymätön Alkon perusteltuun päätökseen, tarjoaja tai tavarantoimittaja voi vaatia Valviralta oikaisua. Oikaisuvaatimukseen annettuun päätökseen saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen.

Valviran mukaan sen käsiteltävänä ei ole ollut sertifikaatteihin tai sosiaaliseen vastuuseen liittyviä Alkon menettelyjä koskevia oikaisupyyntöjä.

90 Alko, Valikoimaanotto-ohjeet, liite 2

91 Finnwatch, 2022, Yritystoiminta Israelin laittomissa siirtokunnissa, luku 4.6, saatavilla osoitteessa: https://finnwatch.org/images/reports_pdf/Yritystoimintaa_Israelin_laittomissa_siirtokunnissa1.pdf. Tammikuussa 2023 Alkon valikoimissa oli viisi Golanin kukkuloilla Israelin laittomissa siirtokunnissa tuotettua viiniä tavarantoimittajan poistettua yhden tuotteen Alkon valikoimasta.

4.3 Alkon hankintaketjujen jäljitettävyys

Kuten edellä luvussa 4.1 todettiin, Alko edellyttää jatkossa kaikilta sen tavarantoimittajilta YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaista huolellisuusvelvoiteprosessia. Huolellisuusvelvoiteprosessin ensimmäinen askel on arvoketjujen kartoittaminen. Jos tuotteiden alkuperä ei ole tiedossa, ei niiden vastuullisuutta voida valvoa eikä yritys voi kantaa omaa vastuutaan niiden tuotantoon mahdollisesti liittyvien haitallisten ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten ehkäisemisestä, lieventämisestä ja korjaamisesta.

Alkon valikoimiin tulevien viinien toimitusketjut voidaan karkeasti jakaa neljään tyyppiin:

1. viinit, jotka myydään tuottajayrityksen omalla brändillä ja jotka yritys on itse pullottanut ja valmistanut omilla tiloillaan viljelemistään rypäleistä
2. viinit, jotka myydään tuottajayrityksen omalla brändillä ja jotka pullotetaan/pakataan tuotantomaassa; raaka-aineet tulevat useilta eri rypäletuottajilta
3. viinit, jotka myydään muilla kuin tuottajayrityksen brändeillä mutta jotka pullotetaan/pakataan tuotantomaassa; raaka-aineet tulevat useilta eri rypäletuottajilta
4. viinit, jotka pullotetaan/pakataan tuotantomaan ulkopuolella (esim. niin sanotut *flexitank*-viinit, raaka-aineet tulevat useilta eri rypäletuottajilta). Eteläafrikkalaisia viinejä on perinteisesti pakattu hanapakkauksiin esimerkiksi Saksassa.

Alkon tavoitteena on sen hankintaketjun 100-prosenttinen jäljitettävyys pääraaka-aineen tasolle vuoteen 2030 mennessä. Alko pyytää jo nyt kaikkien tuotteiden valmistajien tiedot tarjouspyyntövaiheessa. Valmistajalla tarkoitetaan tässä yhteydessä tyypillisesti hankintaketjun 2. porrasta, eli tuottajaa (omistaa tuotemerkin), pullottajaa tai viinivalmistajaa. Alko on myös kerännyt kattavampaa tietoa tuotteiden koko tuotantoketjuista jo vuodesta 2011 lähtien, ja sitä on käytetty muun muassa auditointien kohdentamiseen. Vuoden 2022 alussa Alko muutti tapaa kerätä tuotantoketjuja koskevia tietoja. Tällä hetkellä esimerkiksi riskimaatuotteita koskevat tiedot päivitetään vähintään noin kolmen vuoden välein, ja vuosikertakohtaiset tiedot ovat saatavilla vain tietyiltä alkuperäalueilta. Jatkossa tiedot on tarkoitus kerätä kattavasti kaikilta alkuperäalueilta vuosittain. Pyydetty tiedot kattavat tuotteiden koko tuotantoketjun tuottajasta/brändistä pullottajaan, viinivalmistajaan ja pääraaka-aineen toimittajiin asti.⁹²

⁹² Ks. esim. Alko, Tavarantoimittajatiedote: Hankintaketjutiedot amerikkalaisista tuotteista on toimitettava 29.4.2022 mennessä, <https://www.alko.fi/alko-oy/tavarantoimittajille/tiedotteet/2022/hankintaketjutiedot-amerikkalaisista-tuotteista-on-toimitettava-29-4-2022-mennessa> (viitattu 20.12.2022)

Alko on asettanut tavoitteeksi puolittaa hankintaketjun päästöt

Alkolla on kaksi erillistä päästövähennystavoitetta. Omien päästöjen osalta tavoitteena on hiilineutraalius vuoteen 2030 mennessä⁹³. Omat päästöt kattavat tosin vain kaksi prosenttia Alkon kokonaispäästöistä eikä tavoitteen yhteydessä ole määritelty sitä, missä määrin tavoitteen saavuttamiseen voi käyttää kompensatiota. Vuoden 2020 Alkon ilmastoselvityksen mukaan pääosa yhtiön päästöistä syntyy juomien tuotannosta (53 prosenttia), juomapakkauksista (24 prosenttia) ja kansainvälisistä kuljetuksista (18 prosenttia). Toukokuussa 2022 Alko asetti yhdessä muiden pohjoismaisten alkoholimonopolioiden kanssa koko hankintaketjua koskevan tavoitteen päästöjen puolittamiseksi vuoteen 2030 mennessä vertailuvuodesta 2020⁹⁴.

4.4 Vastuullisuuden valvonta ja kehittäminen Alkon hankintaketjuissa

Alko ostaa juomia yli 860 tavarantoimittajalta. Alko ei tarjouspyyntövaiheessa edellytä sen tarjoajilta tiettyjen järjestelmien mukaisia (tai niitä vastavia) tuotantoketjuja koskevia auditointeja siksi, että yrityksen mukaan tällaiset vaatimukset voitaisiin katsoa markkinoillepääsyn esteeksi. Alkon mukaan valikoimaanotto-ohjeisiin tehdyt muutokset voivat kuitenkin jatkossa mahdollistaa tällaisten vaatimusten asettamisen ja niiden käyttöönotto on ”harkinnassa”.

Alko on vastuullisuusverkosto Amfori BSCI:n jäsen, ja se teettää yhdessä muiden pohjoismaisten alkoholimonopolioiden kanssa Amfori BSCI -auditointeja toimitusketjussaan. Alkon vastuullisuutta koskevien vakiosopimusehtojen mukaan auditoinnista kieltäytyminen voi johtaa tilauksen peruuttamiseen ilman korvausvelvollisuutta ja yhteistyön päättymiseen. Alko vastaa ensimmäisen auditoinnin kustannuksista, tavarantoimittaja taas vastaa mahdollisista poikkeamista aiheutuvien seuranta-auditointien kustannuksista. Yhteensä pohjoismaiset alkoholimonopolit ovat auditoineet 300 viljelytilaa vuosina 2015–2019⁹⁵.

93 Alko, 2022, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2021, s. 13, saatavilla verkossa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-Site/OnlineShop/Alko-OnlineShop/fi_FI/pdf_t/Muut%20pdf_t/Alkon_Vuosikertomus_2021_FI.pdf

94 Alko, 31.5.2022, Tavarantoimittajatiedote: Pohjoismaiset alkoholimonopolit tavoittelevat koko arvoketjunsä päästöjen puolittamista, [https://www.alko.fi/alko-oy/tavarantoimittajille/tiedotteet/2022/pohjoismaiset-alk\[...\]polit-tavoittelevat-koko-arvoketjunsä-paastojen-puolittamista](https://www.alko.fi/alko-oy/tavarantoimittajille/tiedotteet/2022/pohjoismaiset-alk[...]polit-tavoittelevat-koko-arvoketjunsä-paastojen-puolittamista) (viitattu 28.2.2023)

95 Auditoinnit kattavat lähtökohtaisesti rypäleiden viljelytilat sekä niiden työolosuhteet (ns. multitier audit). Vaihtoehto tälle on tuotantolaitosauditointi (ns. industrial audit), joka ei kata viljelytiloja.

Koronapandemian aikana vuosina 2020–2021 Amfori BSCI -auditointeja ei kuitenkaan ole teetetty⁹⁶, ja vuonna 2022 auditointeja teetettiin vain yksi. Se kohdistui Argentiinaan.

Auditointien lisäksi Alko kertoo teettävänsä kevyempiä “vastuullisuusvisiittejä” alueille, joilla ihmisoikeusriskit ovat koholla. Vuonna 2021 nämä vierailut suuntautuivat Italiaan, ja vuonna 2022 Kaliforniaan. Alkon mukaan auditoinneissa toistuvat samat ongelmat maasta tai toimijasta riippumatta, ja ne liittyvät tyypillisesti vastuullisuuden johtamiseen, sesonkityöhön, pitkiin työpäiviin, työterveyteen ja -turvallisuuteen ja järjestäytymisvapauteen. Auditointien ja vastuullisuusvisiittien kautta identifioituista ongelmista on kerrottu muun muassa Alkon julkaisemissa No filter -blogiteksteissä⁹⁷. Tavarantoimittajilta voidaan edellyttää myös itsearviointeja ja niiden tulosten raportoimista Alkole.

Alkon mukaan sen vastuullisuustyössä painopiste on siirtynyt auditoinneista koulutukseen ja tällä hetkellä sen ensisijainen keino vastuullisuuden edistämiseksi onkin sen hankintaketjun toimijoiden osaamisen kehittäminen. Vuoropuhelua vastuullisuusasioista tavarantoimittajien kanssa pyritään käymään vuosittain. Alkon mukaan sen omilta kumppaneiltaan saama palaute kertoo Alkon tuen olevan kumppaneille tärkeä niiden oman vastuullisuustyön kehittämiseksi. Alko tarjoaa koulutusta ja erilaisia työpajoja sen suorien sopimuskumppanien lisäksi myös tuottajille ja muille sidosryhmille. Koulutuksia on järjestetty eri kohderyhmille muun muassa pakkotyön ehkäisemiseen ja työntekijäjärjestöjen neuvottelutaitojen kehittämiseen liittyen. Alkon mukaan koulutusten aiheisiin on vaikuttanut tavarantoimittajille suunnattujen itsearviointikyselyiden tulokset. Itsearviointikysely on teetetty kaikille Alkon tavarantoimittajille ensimmäisen kerran vuonna 2021, ja se on tarkoitus uusia jatkossa kahden vuoden välein.

Kumppaneille tehdään myös teemakyselyitä. Alkon mukaan se yritti jo noin 5 vuotta sitten tehdä kyselyä elämiseen riittävästä palkoista sen toimitusketjussa Etelä-Afrikassa, mutta silloin aika ei vielä ollut sille kypsä. Sittemmin Alko on käynyt vuoropuhelua sen sopimuskumppanien kanssa siitä, minkä hintaisia tuotteita vähintään Alko valikoimaan voidaan hakea, jotta vastuullinen tuotanto on vielä mahdollista.

Elämiseen riittävä palkka on yksi pohjoismaisten alkoholimonopolioiden yhteisen vastuullisuustyön painopistealue, ja Alkolla ja Reilulla kaupalla on Etelä-Afrikassa käynnissä elämiseen riittäviin palkkoihin viinituotannossa liittyvä kehitysyhteistyöhanke. Alkon mukaan elämiseen riittävästä palkoista on saatavilla vain vähän tietoa. Lisäksi on haasteellista varmistaa, että korkeammasta osto- tai myyntihinnasta saatava hyöty tavoittaa työntekijät. Muita yhteispohjoismaisen vastuullisuustyön painopistealueita ovat olleet rommin hankintaketjut⁹⁸, haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät (kuten esimerkiksi siirtotyöntekijät) ja järjestäytymisvapaus.

96 Alko, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2021.

97 Ks. Alko, #nofilter – todellisia tarinoita ja tilanteita Alkon vastuullisuustyöstä, <https://www.alko.fi/vastuullisesti/nofilter>

98 Alko, Vuosikertomus ja vastuullisuusraportti 2021

Vuonna 2020 Alko allekirjoitti yhdessä ruokatuotannon, maatalouden sekä hotelli- ja ravintola-alan työntekijöiden maailmanliitto IUF:n ja Palvelualojen ammattiliitto PAMin kanssa yhteistyösopimuksen (globaali puitesopimus, ks. myös tekstilaatikko s. 28). Sopimus on työkalu työelämän oikeuksiin liittyvien valitusten käsittelemiseksi ja vuoropuhelun edistämiseksi. Myös ruotsalaisella Systembolagetilla on IUF:n ja ruotsalaisen ammattiliitto Unionenin kanssa samantapainen sopimus. Alko on toistaiseksi saanut vain yhden valituksen sopimukseen perustuvan mekanismin kautta⁹⁹. Koronapandemiasta johtuen sopimuksen jalkauttamista on toistaiseksi tehty etänä. Paikanpäällä tehtävä jalkauttaminen käynnistyi vuoden 2023 alussa.

Alkon vastuullisuustyötä arvioitiin tammikuussa 2021 julkaistussa valtioneuvoston tilaamassa selvityksessä Suomessa toimivien yritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta¹⁰⁰. Selvityksessä hyödynnettiin kansainvälistä Corporate Human Rights Benchmark -metodologiaa. Alko sai raportin toimialakohtaisessa arvioinnissa 26,7 prosenttia pisteistä, mikä vastasi maataloustuotesektorin kokonaistulosten keskiarvoa. Suurimmat puutteet Alkon käytännöissä liittyivät valitusmekanismeja ja korjaavia toimenpiteitä koskevaan arvioinnin osa-alueeseen. Sittemmin Alko on yhdessä muiden pohjoismaisten alkoholimonopolioiden kanssa laatinut Human Rights Due Diligence -tiekartan¹⁰¹. Siinä puutteet uhrien pääsyyssä korjaavien toimenpiteiden piiriin on tunnistettu yhdeksi alkoholijuomien ja maataloustuotteiden hankintaketjujen riskiksi; muita olennaisia riskejä ovat syrjintä ja häirintä, pakkotyö ja ihmiskauppa, sekä puutteet työterveydessä- ja turvallisuudessa, järjestäytymisvapauden toteutumisessa ja palkkauksessa ja työtunneissa.

Alkon vastuullisuustyö kattaa myös sen downstream-arvoketjun eli se pyrkii myös myymään alkoholia mahdollisimman vastuullisesti. Alkon downstream-arvoketjuja koskevaa vastuullisuustyötä ei ole käsitelty tässä raportissa. Lisätietoa on saatavilla Alkon vastuullisuusraportista.

99 Valitukset käsitellään luottamuksellisesti eivätkä niiden yksityiskohdat ole julkisia.

100 Tran-Nguyen, E., Halttula, S., Vormisto, J., et al., 2021, Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuoriutumisen tilasta, saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-065-3>

101 Nordic Alcohol Retail Monopolies, 2022, Human rights due diligence roadmap, saatavilla osoitteessa: https://www.alko.fi/INTERSHOP/static/WFS/Alko-OnlineShop-Site/-/Alko-OnlineShop/fi_FI/Tavarantoimittajille/Tiedotteet/2022/New%20NAM%20social%20roadmap.pdf.

Merkkejä orastavasta yhteistyöstä viinituotannon vastuullisuuden kehittämiseksi Etelä-Afrikassa

Alkon, IUF:n ja PAMin yhteistyösopimuksen jalkautusmatka Etelä-Afrikkaan toteutui helmikuun 2023 alussa. Alkon mukaan yksi matkan pääviesteistä oli teroittaa eteläafrikkalaisille tuottajille, että voidakseen myydä tuotteitaan Euroopassa tulevaisuudessa, koko toimialan on kyettävä vastaamaan entisestään tiukkeneviin vastuullisuusvaatimuksiin.

Sekä Alkon että PAMin mukaan yhteistyön rakentaminen viinialan eri toimijoiden välillä on vielä lapsen kengissä. Etenkin tuottajien ja ammattiliittojen välisen luottamuksen ja keskusteluyhteyden eteen tarvitaan vielä paljon työtä. Delegaatiolle kuitenkin kerrottiin, että liitoilla on ensimmäistä kertaa halua avata keskusteluyhteyttä työmarkkinaosapuolten välille.

Yhteistyö pelkästään tuottajien kesken on vasta alkutekijöissään. Myöskään ammattiliitot eivät ole tottuneet toimimaan yhdessä muiden liittojen kanssa. Tämä voi kuitenkin olla muuttumassa. Alkon mukaan se kuuli matkalla, että ensimmäistä kertaa viinituottajat olisivat kokoontumassa yhteen pohtimaan alan vastuullisuushaasteita. Myös IUF:n alaisuudessa toimivat ammattiliitot suunnittelevat yhteistä kampanjaa viinitilojen työolojen parantamiseksi. Liittojen priorisoimia teemoja voisivat esimerkiksi olla torjunta-aineiden käyttö, työterveys ja -turvallisuus. Alkon ja PAMin mukaan yhteistyösopimuksen puitteissa tehty työ ja toisaalta myös Alkon ja PAMin näyttämä esimerkki on edesauttanut tätä positiivista kehitystä.

4.5 Alkon hankinnat Etelä-Afrikasta

Alkon vakiovaliokoimassa on 106 eteläafrikkalaista viiniä. Niistä Pearly Bay Dry White löytyy sekä Alkon myydyimpien tuotteiden että myydyimpien valkoviinien listalta¹⁰². Eteläafrikkalaisia viinejä myytiin vuonna 2022 noin 2,8 miljoonaa litraa, mikä on noin 16 prosenttia vähemmän kuin edellisenä vuonna.

Eteläafrikkalaisia viinejä on myös tarjolla Alkon myymälöissä aiempaa vähemmän. Tuotteiden hyllytila Alkon myymälöissä määräytyy Alkon kehittämän dynaamisen mallin perusteella. Mallin taustalla on alkoholilain vaatimus tuotteiden tasapuolisesta ja syrjimättömästä kohtelusta, ja siinä jokainen tuote "ansaitsee" myynnillään hyllytilan. Alkon mukaan eteläafrikkalaisten viinien kysyntä on vähentynyt merkittävästi sen jälkeen kun

¹⁰² Alko, Myyntitilastot, <https://www.alko.fi/alko-oy/uutishuone/myyntitilastot/myynti> (viitattu 28.2.2023). Alko julkaisee tietoa myydyimmistä tuotteista vuosittain tammikuussa.

Viinin katkera maku -dokumentti esitettiin Suomessa televisiossa vuonna 2017¹⁰³. Tanskalaisessa dokumentissa kuvataan ”orjuuden kaltaisia olosuhteita” Pohjoismaissa markkinoitavan viinin tuotannossa Etelä-Afrikassa (ks. myös luku 6.2).

Joulukuussa 2022 Alko ilmoitti verkkosivuillaan teettävänsä toimitusketjuunsa kuuluville eteläafrikkalaisille tuottajille vastuullisuuskyselyn¹⁰⁴. Kysely pohjustaa Alkon tulevia tilavierailuja Etelä-Afrikassa.

5 Alkon tavarantoimittajien vastuullisuuskäytännöt

Tätä raporttia varten Finnwatch lähetti vastuullisuuskäytäntöjä koskevan kyselyn neljälle Alkon tavarantoimittajalle, jotka ovat Alkon suoria sopimuskumppaneita. Kyseiset neljä tavarantoimittajaa maahantuovat eteläafrikkalaisia viinejä, joiden tuotannossa on käytetty luvussa 6 käsiteltyjen rypäletuottajien tiloilla kasvatettuja rypäleitä.

Alkon tavarantoimittajilta pyydettiin vastauksia kolmeen kysymykseen:

1. Onko käytössänne ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskeva asianmukaisen huolellisuuden prosessi? Mitä prosessi kattaa (esim. mitkä arvoketjun portaat kuuluvat sen piiriin? Mitä oikeuksia ja vaikutuksia se kattaa? Sisältyykö prosessiin sidosryhmien, erityisesti vaikutusten kohteena olevien tahojen kuulemista; miten?)
2. Mitä omaan toimintaanne tai arvoketjuunne liittyviä ihmisoikeus- ja ympäristöriskejä olette asianmukaisen huolellisuuden prosessin kautta tunnistaneet?
3. Miten käytännössä valvotte ihmisoikeuksien kunnioittamista markkinoimienne viinien tuotannossa Etelä-Afrikassa?

Tavarantoimittajilta saatuja vastauksia on käsitelty seuraavissa alaluvuissa.

103 Dokumentti, alkuperäiseltä nimeltään Bitter Grapes - Slavery in the Vineyards, nähtiin Suomessa Ylellä joulukuussa 2017, <https://areena.yle.fi/1-4146336>

104 Alko, 9.12.2022, Bulletin for suppliers: Alko's survey on sustainability topics for South African producers, <https://www.alko.fi/en/alko-inc/for-suppliers/news-and-information/2022/Alkos-survey-on-sustainability-topics-for-south-african-producers> (viitattu 16.12.2022)

5.1 Amka Finland

Amka Finland (virallisesti Amka Oy/Ab) on vuonna 2002 perustettu viinien ja muiden alkoholijuomien maahantuojana. Se on osa pohjoismaista Amka Groupia, jonka pääkonttori on Tanskassa. Koko Amka Group työllistää yli 165 työntekijää 20 eri yhtiössä 10 maassa. Amka Finland työllistää viisi henkilöä, ja sen liikevaihto oli vuonna 2021 noin 8,3 miljoonaa euroa. Alkon verkkokaupassa oli listattu helmikuussa 2023 seitsemän eteläafrikkalaista viiniä, joiden maahantuojana Amka Finland on¹⁰⁵. Niistä yhtään ei ole merkitty Alkon Eettinen-symbolilla.

Amka Finland kertoo olevansa sitoutunut noudattamaan Amfori BSCI:n toimintaperiaatteita ja vievänsä niitä eteenpäin omassa hankintaketjussaan. Yrityksen mukaan sen resurssit ja mahdollisuudet valvoa vastuullisuutta sen hankintaketjussa ovat kuitenkin hyvin rajalliset. Yrityksen vastauksen perusteella sen vastuullisuustyö nojaa käytännössä keskusteluihin ja säännöllisiin tapaamisiin esimerkiksi alan messuilla sen pitkäkestoisten yhteistyökumppanien kanssa eikä sillä ole käytössä varsinaista asianmukaisen huolellisuuden prosessia.

Yritys kerää vuosittain sen edustamilta tuottajilta tietoa viinien tuotantoketjuista ja tuotantoketjun toimijoiden mahdollisista vastuullisuussertifikaateista. Lisäksi se kertoo saavansa paljon ihmisoikeus- ja ympäristöasioihin liittyvää materiaalia Alkolta. Yrityksen mukaan tapaamisten ja saatujen tietojen perusteella sillä ei ole aihetta epäillä väärinkäytöksiä sen markkinoimien eteläafrikkalaisten viinien tuotannossa. Yleisesti yritys kertoo olevansa tietoinen muun muassa palkkaukseen ja lepoaikoihin liittyvistä riskeistä viinien alkutuotannossa.

Amka Finlandin mukaan Alko teetti vuonna 2018 Amfori BSCI -auditoinnin yhden Amkan edustaman eteläafrikkalaisen viinituottajan, Darling Cellarsin, toimintaan. Auditointi kattoi Darling Cellarsin pullottamon ja viininvalmistuksen, mutta ei viljelytiloja. Auditoinnin yhteydessä havaittiin ongelmia esimerkiksi työajoissa, työterveydessä ja -turvallisuuksessa. Vuonna 2019 tehdyssä seuranta-auditoinnissa Darling Cellarsin todettiin ryhtyneen korjaaviin toimenpiteisiin eikä jatkotoimenpiteille nähty enää tarvetta.

5.2 Arvid Nordquist Finland Oy

Arvid Nordquist Finland Oy maahantuo viiniä ja muita alkoholijuomia. Suomalaiskuluttajille yritys lienee kuitenkin parhaiten tunnettu kahvipaahtimona. Kahvin ja alkoholijuomien lisäksi se maahantuo myös muita elintarvikkeita. Vuonna 2021 Arvid Nordquist Finland työllisti noin 25 henkilöä, ja sen liikevaihto oli yli 31 miljoonaa. Helmikuussa 2023 Alkon verkkokaupassa oli listattu 23 Arvid Nordquist Finlandin maahantuomaa etelä-

¹⁰⁵ Alko, Verkkokauppa, <https://www.alko.fi/tuotteet> (viitattu 16.2.2023)

afrikkalaista viinituotetta¹⁰⁶, joista kahdella oli Alkon Eettinen-symboli. Niistä toinen oli WIETA-sertifioitu, toinen Reilu kauppa -sertifioitu. Yksi Arvid Nordquistin maahantuomista viineistä on Pearly Bay, jolla ei ole sosiaalisen vastuun tuotesertifikaattia¹⁰⁷. Se oli vuonna 2022 Alkon 12. myydyin tuote, kolmanneksi myydyin valkoviini ja myydyin eteläafrikkalainen viini.

Arvid Nordquist Finland on osa Arvid Nordquist -konsernia, ja Arvid Nordquist Finland ohjasi Finnwatchin kysymykset vastattavaksi konserniin pääkonttoriin Ruotsiin, missä konsernin vastuullisuustiimi sijaitsee. Konsernilla on Suomen ja Ruotsin lisäksi toimintaa myös Tanskassa ja Norjassa, ja se työllistää yli 280 henkilöä.

Arvid Nordquistin Code of Conduct -toimintaperiaatteet perustuvat Amfori BSCI:n Code of Conductiin, ja se edellyttää kaikilta sen edustamilta tuottajilta kirjallista sitoutumista niihin. Lisäksi tuottajilta kerätään tuotteista myös muuta tietoa, kuten tietoa mahdollisista sertifioinneista, niiden omista ihmisoikeuksia koskevista riskienarviointiprosesseista, valitusmekanismeista ja päästövähennystavoitteista. Konserni edustaa pohjoismaissa yhteensä yli 3 000 tuotetta. Konsernin mukaan sen on käytännössä mahdotonta itse valvoa, että toimintaperiaatteita noudatetaan ja että tuottajilta kerätyt tiedot ovat ajan tasalla kaikkien sen portfolioon kuuluvien yli 3 000 tuotteen koko tuotantoketjun osalta. Sen pitkän tähtäimen tavoitteena onkin 100 prosenttinen kolmannen osapuolen vastuullisuussertifiointi kaikille sen portfolioissa oleville tuotteille. Vuonna 2021 sen portfolioissa olevista viineistä 53 prosenttia oli myyntivolyymeillä mitattuna sertifioitu, ja sen välitavoite vuodelle 2025 on 80 prosenttia.

Arvid Nordquistin hyväksymiä sertifiointeja ovat kaikki ne sertifikaatit, jotka mahdollistavat Ruotsin alkoholimonopoliyhtiö Systembolagetin Vastuullinen valinta -merkin (Hållbart val) käytön. Systembolagetin Vastuullinen valinta -merkin kriteerit poikkeavat Alkon Eettinen-symbolin kriteereistä (ks. luku 4.2). Systembolagetin verkkosivuston mukaan sen Vastuullinen valinta -merkin käytölle on kolme kriteeriä, jotka liittyvät ekologiseen ja sosiaaliseen vastuullisuuteen sekä ilmastoon¹⁰⁸. Näistä ekologiseen ja sosiaaliseen vastuullisuuteen liittyvät kriteerit voi täyttää kolmannen osapuolen sertifioinnilla. Systembolagetin hyväksymiä ekologisen vastuullisuuden sertifikaatteja on 26¹⁰⁹ ja sosiaalisen vastuullisuuden sertifikaatteja kuusi, mukaan lukien esimerkiksi Reilu kauppa, Fair for Life ja WIETA¹¹⁰.

106 Alko, Verkkokauppa, <https://www.alko.fi/tuotteet> (viitattu 16.2.2023). Kolme tuotteista oli tulossa saataville arviolta maaliskuussa 2023.

107 Vaikka tuotteella ei ole sosiaalisen vastuun tuotesertifikaattia, tulevat tuotteen valmistuksessa tuotetut rypäleet Arvid Nordquistin mukaan WIETA-sertifioituilta tiloilta.

108 Systembolaget, Hållbart val – våra mest hållbara drycker, <https://www.systembolaget.se/hallbarhet/hallbartval/> (viitattu 16.2.2023)

109 Systembolaget, Miljöcertifierad odling och produktion, <https://www.systembolaget.se/hallbarhet/hallbartval/miljocertifiering/> (viitattu 16.2.2023)

110 Systembolaget, Godkänt resultat i vår analys av arbetsvillkor i odling och produktion, <https://www.systembolaget.se/hallbarhet/hallbartval/arbetsvillkor/> (viitattu 3.3.2023)

Arvid Nordquist -konserni nosti vastauksissaan esiin, että Norjan kansallisen yritysvastuulain (Transparency Act¹¹¹) myötä se on kartoittanut aiempaa perusteellisemmin ja tuotekohtaisesti sen Norjassa markkinoimiin tuotteisiin liittyviä ihmisoikeusriskejä. Kartoituksen ensivaiheessa käytetään erilaisia työkaluja maa- ja toimialakohtaisten riskien tunnistamiseen. Seuraavassa vaiheessa tietoa kerätään suoraan tuottajilta ensivaiheen kartoituksen perusteella heille räätälöidyn kyselylomakkeen avulla. Kerätyn tiedon perusteella tuottajille määritellään tuottajakohtainen riskikerroin. Norjasta aloitettu työ laajenee sen muissa Pohjoismaissa markkinoimiin tuotteisiin ja kaikkiin Arvid Nordquistin portfolion tuotteisiin EU-tason yritysvastuulain kirittämänä.

Vaikka Arvid Nordquist esimerkiksi toteaa vastauksessaan, että Norjan laki edellyttää yrityksiä noudattamaan asianmukaisen huolellisuuden prosessia, on yritys sen vastausten perusteella toistaiseksi keskittynyt työssään lähinnä huolellisuusvelvoiteprosessin ensimmäiseen askeleeseen, riskien kartoitukseen. Tunnistamistaan riskeistä yritys nosti esimerkiksi työterveysten ja -turvallisuuksiin liittyvät riskit. Yritys kertoo kuulevansa useita sidosryhmiä, kuten kansalaisjärjestöjä, asiakkaitaan ja sen omia työntekijöitä. Se tekee myös tilavierailuja ja käy vuoropuhelua sen tavarantoimittajien kanssa, mutta yrityksen vastausten perusteella se ei kuitenkaan ole itse yhteydessä sen hankintaketjuihin liittyvien mahdollisten haitallisten vaikutusten kohteena oleviin ryhmiin.

Arvid Nordquist -konserni edustaa yhtä eteläafrikkalaista viinituottajaa, KWW:tä. KWW on yksi Etelä-Afrikan suurimmista viinituottajista. Arvid Nordquist kertoo käyvänsä KWW:n kanssa tiuhaan vuoropuhelua sosiaalisen vastuun kysymyksistä, ja teettäneensä sille esimerkiksi vuonna 2022 vastuullisuuskyselyn. Arvid Nordquistin mukaan KWW:n omaan toimintaan on tehty Amfori BSCI -auditointi viimeksi vuonna 2022. Auditoinnin tuloksia ei kuitenkaan kerrottu Finnwatchille. Sen sijaan yrityksen mukaan KWW on WIETA-sertifioitu parhaalla mahdollisella A-tasolla. Lisäksi sen mukaan kaikki KWW:n tuottama viini on tehty IPW- (Integrated Production of Wine, eli niillä on Integrity & Sustainability -sertifikaatti) ja WIETA-sertifioituilla tiloilla kasvatetuista rypäleistä¹¹².

Arvid Nordquist on asettanut Science Based Targets -aloitteen (SBTi) hyväksymät tieteeseen perustuvat päästövähennystavoitteet puolentoista asteen mukaan¹¹³. Tavoite on asetettu pienille ja keskisuurille yrityksille tarkoitettuna ohjeen mukaan, minkä vuoksi numeerinen vähennystavoite päästöjen puolittamisesta vuoden 2018 tasosta vuoteen

111 Act relating to enterprises' transparency and work on fundamental human rights and decent working conditions (Transparency Act), <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2021-06-18-99> (viitattu 16.2.2023)

112 Arvid Nordquistin mukaan sen tavoite on saada WIETA-tuotesertifiointi sen maahantuomien tuotteiden etiketteihin mahdollisimman kattavasti. Yrityksen mukaan se vaatii kuitenkin keskustelua KWW:n kanssa sekä hallinnollisia toimenpiteitä, jotka vievät aikaa. Sen mukaan kahden tuotteen kohdalla sen varastoon jo tulleissa uusimmissa erissä on etiketissä WIETA-merkintä. Näin ollen neljällä sen maahantuomalla tuotteella nykyisen kahden sijaan tulee tulevana viikkoina olemaan Alkon Eettinen-symboli.

113 Science Based Targets Initiative, Companies Taking Action, <https://sciencebasedtargets.org/companies-taking-action#-dashboard> (viitattu 16.2.2023)

2030 mennessä kattaa ainoastaan oman toiminnan suorat päästöt (ns. scope 1 -päästöt) ja hankitun energian tuotannosta syntyneet päästöt (ns. scope 2 -päästöt). Sen sijaan arvoketjupäästöjä (ns. scope 3 -päästöt) luvataan ainoastaan yleisesti mitata ja vähentää. Yrityksen vastuullisuusraportin mukaan scope 3 -päästöt ovat yli 99 prosenttia yrityksen kokonaispäästöistä¹¹⁴. Osalle näistä päästöistä, kuten esimerkiksi inbound-kuljetuksille ja liikematkustamiselle, on asetettu raportissa vielä SBTi:stä erillinen vähentämistavoite. Yleisesti pyrkimys vähentää arvoketjupäästöjä perustuu kuitenkin pääosin siihen, että Arvid Nordquistin liikekumppanit asettavat vähennystavoitteensa itse.

5.3 Hartwall Oy (Solera Finland)

Hartwall Oy on vuonna 1836 perustettu juomavalmistaja. Loppuvuodesta 2022 viinien ja muiden juomien maahantuojayritys Solera Finland fuusioitiin Hartwalliin. Sitä ennen Royal Unibrew, joka omistaa Hartwallin, oli ostanut Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa toimintaa harjoittaneen Solera Finlandin emoyhtiön Solera Groupin¹¹⁵. Hartwall työllistää noin 700 henkilöä ja sen liikevaihto oli vuonna 2021 yli 350 miljoonaa euroa. Alkon verkkosivuilla oli helmikuussa 2023 listattu kuusi Hartwallin maahantuomaa eteläafrikkalaista viinituotetta¹¹⁶. Kaksi sen maahantuomista viineistä oli merkitty Alkon Eettinen-symbolilla; niistä toinen oli Reilu kauppa- ja toinen WIETA-sertifioitu.

Hartwallin mukaan Royal Unibrew -konserni on parhaillaan uudistamassa viinien hankintaprosessiaan, ja työ saadaan päätökseen alkuvuodesta 2023. Uudistuksen lähtökohta tulee olemaan ajantasaisen läpinäkyvyyden takaaminen konsernin toimitusketjussa. Käytännössä tämä tarkoittaa Hartwallin mukaan uutta tapaa kerätä tietoa tavarantoimittajilta aiemmin käytössä olleiden exceleiden sijaan.

Jo vuonna 2022 Royal Unibrew päivitti kaikkea sen hankintaa yleisesti koskevia Business Ethics -linjauksia ja Code of Conduct -toimintaperiaatteita. Hartwallin mukaan ne vastaavat nyt Amfori BSCI:n Code of Conductin vaatimuksia. Royal Unibrewn Business Ethics -linjauksessa todetaan, että konserni noudattaa riskiperusteista ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevaa asianmukaista huolellisuutta ja pyrkii lisäämään tietoisuutta ihmisoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä sen koko organisaatiossa. Konsernilla on käytössä whistleblower-kanava epäkohdista ilmoittamiseen, ja kaikki konsernin "vaikutuspiiriin" kuuluvat epäilyt ihmisoikeuksien rikkomuksista otetaan vakavasti.

114 Arvid Nordquist, 2022, Sustainability Report 2021, s. 29, saatavilla osoitteessa: https://www.arvidnordquist.fi/siteassets/om-arvid-nordquist/pdfs/en/hr_an_2021_20220322_eng_web.pdf

115 Hartwall, 1.7.2021, Hartwall vahvistaa asemiaan Suomen viinimarkkinoilla: Royal Unibrew osti Solera Groupin, <https://news.cision.com/fi/oy-hartwall-ab/r/hartwall-vahvistaa-asemiaan-suomen-viinimarkkinoilla--royal-unibrew-osti-solera-groupin,c3378762> (viitattu 16.2.2023)

116 Alko, Verkkokauppa, <https://www.alko.fi/tuotteet> (viitattu 16.2.2023)

Hartwallin mukaan sen vastuullisuusvalvonta perustuu käytännössä jatkuvaan vuoropuheluun tuottajien kanssa sekä tilavierailuihin. Mahdollisia riskejä ja epäkohtia yritys tunnistaa näiden prosessien avulla tai esimerkiksi tiedotusvälineistä. Yrityksen vastauksen perusteella se ei ole yhteydessä sen arvoketjuihin liittyvien mahdollisten haitallisten vaikutusten kohteena oleviin ryhmiin. Esimerkkinä tunnistamistaan riskeistä yritys mainitsi vastauksissaan pakkotyön italialaisilla viinitiloilla, joka nousi esiin mediassa¹¹⁷. Jos epäkohtia havaitaan, yritys kertoo laativansa suunnitelman auttaakseen tuottajaansa korjaamaan epäkohdat.

Royal Unibrew kertoo asettaneensa 50 prosentin päästövähennystavoitteen vuoteen 2030 mennessä. Tavoite kattaa myös sen arvoketjujen päästöt (scopet 1, 2 ja 3). Science Based Targets (SBTi) -aloitteen verkkosivujen mukaan Royal Unibrew on sitoutunut asettamaan aloitteen mukaiset tavoitteet sekä puolentoista asteen mukaisille päästövähennyksille että nettonollan¹¹⁸ saavuttamiselle viimeistään vuoteen 2050 mennessä. Näitä tavoitteita ei kuitenkaan ole vielä hyväksytty, eikä niiden tarkempaa sisältöä ole siten myöskään esitelty tarkemmin SBTi:n sivuilla.¹¹⁹

5.4 Hedon Oy

Hedon on vuonna 2018 perustettu viinien maahantuojayritys. Vuonna 2018 yritys työllisti kolme henkilöä. Yrityksen tuoreimpia tilinpäätöstietoja ei löydy patentti- ja rekisterihallituksen Virre-palvelusta¹²⁰. Helmikuussa 2023 Alkon verkkokaupassa oli listattu 28 viinituotetta, joiden maahantuojana Hedon on ja joista neljällä oli Alkon Eettinen-symboli¹²¹. Niistä kaksi oli WIETA-sertifioituja ja kaksi Fair for Life -sertifioituja viinejä.

Yrityksen mukaan sillä ei ole käytössään asiamukaisen huolellisuuden prosessia, eikä se siksi ole tunnistanut omaan toimintaansa tai arvoketjuihinsa liittyviä ihmisoikeus- tai ympäristöriskejä. Käytännössä yrityksen vastuullisuus työ perustuu luottamukseen ja pitkäkestoisiin suhteisiin tunnettujen tuottajien kanssa. Osalla yrityksen valikoimiin kuuluvista riskimaaviineistä on kolmannen osapuolen vastuullisuussertifikaatti.

117 Ks. esim. Oxfam Sweden, 2021, The workers behind sweden's italian wine – An illustrative Human Rights Impact Assessment of Systembolaget's Italian wine supply chains, saatavilla osoitteessa: <https://oxfam.se/wp-content/uploads/2022/11/Oxfam.The-Workers-Behind-Swedens-Italian-Wine.2021.pdf>

118 Finnwatch, 2021, Kaikki haluavat nettonollaan, mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa?, <https://finnwatch.org/fi/tutkimukset/887-kaikki-haluavat-nettonollaan,-mutta-mitaa-se-oikeastaan-tarkoittaa> (viitattu 17.2.2023)

119 Science Based Targets Initiative, Companies Taking Action, <https://sciencebasedtargets.org/companies-taking-action#-dashboard> (viitattu 16.2.2023)

120 PRH, Virre-palvelu, <https://virre.prh.fi/novus/home?execution=e2s1> (viitattu 16.2.2023)

121 Alko, Verkkokauppa, <https://www.alko.fi/tuotteet> (viitattu 16.2.2023). Neljä tuotteista oli saatavilla vain tietyissä myymälöissä, kuusi oli tulossa saataville arviolta kesäkuussa 2023.

5.5 Yhteenveto Alkon tavarantoimittajien vastuullisuuskäytännöistä

Alkon suorat tavarantoimittajat ovat kirjava joukko yrityksiä. Mukana on esimerkiksi verrattain pieniä maahantuontiyrityksiä sekä isompia yrityksiä, jotka ovat osa useassa eri maassa toimivaa konsernia. Yritysten vastausten perusteella Alkon ja joiltain osin myös muiden pohjoismaisten alkoholimonopoliin vastuullisuusvaatimukset ohjaavat tavarantoimittajien vastuullisuustyötä, ja ne saavat paljon tietoa vastuullisuuteen liittyvistä kysymyksistä Alkolta. Syksystä 2022 alkaen Alko on edellyttänyt sen tavarantoimittajilta ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaista huolellisuutta.

Alkon neljälle tavarantoimittajalle lähetettyyn vastuullisuuskyselyyn saatujen vastausten perusteella edes huolellisuusvelvoitteen konsepti ei aina ollut niille entuudestaan tuttu. Niidenkin yritysten kohdalla, joilla vastausten perusteella on käytössä huolellisuusvelvoiteprosessi, käytännön työ painottuu usein huolellisuusvelvoiteprosessin ensimmäiseen vaiheeseen, eli riskien kartoittamiseen. Tästä huolimatta yritysten kuvaukset niiden tunnistamista riskeistä olivat usein verrattain ylimalkaisia. Yksi yritys ei ollut tunnistanut minkäänlaisia sen arvoketjuihin liittyviä vastuullisuusriskejä.

Riskien ehkäisemisen tavarantoimittajat ovat ulkoistaneet sertifiointi- ja auditointijärjestelmille. Yritysten vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että näiden järjestelmien tekemän vastuullisuusvalvonnan tuloksia ei juurikaan kuitenkaan seurata. Jos yritykset eivät seuraa ehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden tuloksia aktiivisesti, eivät ne voi tietää ovatko toimenpiteet tehokkaita riskien ehkäisemiseksi tai johtavatko ne parannuksiin esimerkiksi työoloissa.

Toimenpiteiden tehokkuuden arvioimiseksi vaikutusten kohteena olevien sidosryhmien kuuleminen on myös keskeisessä asemassa. Yksikään tässä käsitellyistä tavarantoimittajista ei ole itse yhteydessä vaikutusten kohteena oleviin ryhmiin vaikka ne joissain tapauksissa konsultoivatkin esimerkiksi kansalaisjärjestöjä. Kansalaisjärjestöjen ja muiden asiantuntijoiden konsultointi voi olla perusteltua, mutta se ei voi korvata mahdollisten vaikutusten kohteena olevien ryhmien tai heidän edustajiensa kuulemistä osana huolellisuusvelvoiteprosessia.

6 Kenttätutkimus

Tätä raporttia varten Finnwatch pyysi Alkolta tietoa sen vakiovalikoimaan kuuluvien eteläafrikkalaisten viinien tuotantoketjuista. Finnwatch sai Alkolta syyskuussa 2022 tiedot, jotka kattavat Alkon mukaan 86 prosenttia sen vakiovalikoimaan kuuluvista eteläafrikkalaisista viineistä. Alkon mukaan se sai määräajan jälkeen tiedot kaikista sen vakiovalikoimaan kuuluvista eteläafrikkalaisista viineistä. Kaikista viineistä kolmen tuotteen kohdalta Alko ei saanut tavarantoimittajaltaan lupaa jakaa tietoja Finnwatchille (ja kymmenen sen valikoimista poistuvan tuotteen kohdalta myöskään Alko itse ei saanut tavarantoimittajaltaan tuotantoketjuja koskevaa tietoa).

Alkon Finnwatchille toimittama lista sisälsi tietoa viinien tuottajista (omistaa tuotemerkin), pullottajista, viinivalmistajista, rypäleiden viljelytiloista¹²² ja niiden mahdollisista vastuullisuussertifikaateista. Lisäksi Alko kertoi Finnwatchille, mitkä rypäletuottajista on Amfori BSCI -auditoitu vuosina 2016–2022. Finnwatch kiittää Alkoa ja sen tavarantoimittajia avoimuudesta.

Alkon toimittamasta listasta valittiin tutkimuksen kohteeksi kolme rypäletuottajaa, Louisvalem Wines, W+E Dreyer Boerdery ja Welgemoed (C Groenewald Boerdery). Valinnassa hyödynnettiin Alkon verkkosivuilta saatua tietoa viinien myymäläsaatavuudesta. Tutkimuksen kohteeksi valittujen yritysten viljelytiloilla tuotettuja rypäleitä on käytetty muun muassa sellaisten viinien tuotannossa, joita oli lokakuussa 2022 myynnissä vähintään yli sadassa Alkon myymälässä. Kenttätutkimuskohteita valittaessa haluttiin lisäksi varmistaa, että otannassa olisi sekä vastuullisuussertifioituja että -sertifioimattomia rypäletuottajia, sekä niin järjestäytyneitä tiloja kuin sellaisiakin, missä ei ole ammattiliittoa.

Työntekijähaastattelut toteutettiin marras-joulukuussa 2022. Haastattelut teki Finnwatchin toimeksiannosta International Labour Research and Information Group (ILRIG). ILRIG on työelämän oikeuksia tutkiva eteläafrikkalainen kansalaisjärjestö¹²³, ja tätä raporttia rahoittaneen Finnwatchin jäsenjärjestön Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASKin pitkäaikainen kumppani. Kahdessa kenttätutkimuksen kohteena olleessa yrityksessä toimii muun muassa maataloustyöntekijöitä edustava ammattiliitto CSAAWU. Näiden yritysten kohdalla (Louisvalem Wines ja W+E Dreyer Boerdery) CSAAWU auttoi ILRIGiä kontaktoimaan tiloilla työskenteleviä työntekijöitä.

Tätä raporttia varten on haastateltu yhteensä 34 edellä mainittujen rypäletuottajien maataloustyöntekijää. Haastattelut tehtiin englanniksi, afrikaansiksi tai isiXhosan kielellä

122 Joissa tapauksissa viljelytila-sarakkeessa annettu tieto viittasi rypäleitä tuottavaan yritykseen, joka omistaa useita viljelytiloja, yksittäisen tilan sijaan. Joissain tapauksissa ilmoitettu yritys ei lainkaan tuota rypäleitä vaan kyseessä on viinin valmistaja, esim. Leeuwenkuil Family Vineyards, ks. luku 6.2.

123 Ks. lisätietoa <https://ilrigsa.org.za/our-work/>

haastateltujen työntekijöiden toiveiden mukaisesti. Haastatteluista 27 oli yksilöhaastatteluita, ja seitsemän työntekijää osallistui ryhmähaastatteluun. Noin puolet haastateltavista oli naisia. Otannassa oli myös kolme työntekijää tai urakoitsijoiden kautta palkattua työntekijää. ILRIGin tutkijat vierailivat myös työntekijöiden asuinalueilla, missä he tekivät havaintoja työntekijöille osoitettujen asuntojen ja muiden tilojen kunnosta.

Kenttätutkimuslöydökset jaettiin tutkituille rypäletuottajille tammikuussa 2022. Tuottajien vastaukset löydöksiin on sisällytetty seuraaviin yrityskohtaisiin alalukuihin.

6.1 Louisvale Wines

Louisvale Wines¹²⁴ tuottaa, pullottaa ja valmistaa viinejä omalla tuotemerkillään, mutta myös toimittaa sen tiloilla kasvatettuja rypäleitä muille valmistajille. Louisvale Wines omistaa useita eri viljelytiloja Stellenboschissa ja Wellingtonissa Länsi-Kapissa¹²⁵. Tilat on WIETA-sertifioitu (ks. luku 3). Tätä selvitystä varten haastatellut Louisvale Winesin työntekijät työskentelevät Landau- ja Majuba-tiloilla Wellingtonissa. Kyseisillä tiloilla tuotetaan viinirypäleiden lisäksi myös luumuja ja sitrushedelmiä.

Alkon Finnwatchille toimittaman listan mukaan Louisvale Winesin tuottamia rypäleitä käytetään Alkon myydyimmän eteläafrikkalaisen viinin, Pearly Bayn, sekä neljän muun Alkon vakiovalikoimaan kuuluvan viinin valmistuksessa. Kaikki nämä viiniä maahan-tuo ja myy Alkole Arvid Nordquist Finland Oy, ja ne pullottaa ja niiden markkinoinnissa käytetyt tuotenimet omistaa eteläafrikkalainen KVV¹²⁶. Itse pullotettavan viinin valmistajia on useita.

Louisvale Winesin tiloilla viljeltyjä rypäleitä käytetään muun muassa Pearly Bay -viinin valmistukseen. Pearly Bay on Alkon myydyin eteläafrikkalainen viini.

124 Ks. <https://www.louisvale.com/vision/>

125 Tilat ovat nimeltään Louisvale, Landau, Ruigtevlei, Majuba ja Parys.

126 Ks. <https://kvv.co.za>

Taulukko 2 Alkon vakiovalikoiman viinit, joiden valmistuksessa on käytetty Louisvale Winesin tiloilla kasvatettuja rypäleitä¹²⁷

Tuote	Maahantuojaja (Alkon tavarantoimittaja)	Tuotemerkin omistaja	Pullottaja	Viini-valmistaja	Viljelytila
Pearly Bay	Arvid Nordquist Finland Oy (Suomi)	KWV (Etelä-Afrikka)	KWV	Useita, mm. KWV	Useita, mm. Louisvale Wines (Etelä-Afrikka)
Big Bill White	Arvid Nordquist Finland Oy	KWV	KWV	Useita, mm. KWV	Useita, mm. Louisvale Wines
Classic Collection Cabernet Sauvignon	Arvid Nordquist Finland Oy	KWV	KWV	Useita, mm. KWV	Useita, mm. Louisvale Wines
Classic Collection Chardonnay	Arvid Nordquist Finland Oy	KWV	KWV	Useita, mm. KWV	Useita, mm. Louisvale Wines
Roodeberg Red	Arvid Nordquist Finland Oy	KWV	KWV	Useita, mm. KWV	Useita, mm. Louisvale Wines

Louisvale Winesin tiloilla Wellingtonissa työskentelee yhteensä noin 70 vakituista työntekijää. Satokaudelle tiloille palkataan työnvälittäjien kautta lisäksi yli sata kausityöntekijää. Lisäksi yritys työllistää satokautta säännöllisemmin noin 35 muuta työnvälittäjien kautta palkattua työntekijää.

Suurin osa työnvälittäjien kautta palkatuista työntekijöistä oli liian peloissaan antaa kseen haastattelua tätä raporttia varten. Lopulta Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat kuitenkin onnistuivat haastattelemaan kahta tällaista työntekijää. Kaiken kaikkiaan tätä raporttia varten haastateltiin 13 Louisvale Winesin tiloilla työskentelevää työntekijää, joista noin puolet oli naisia.

Louisvale Wines lähetti Finnwatchille kuusi sivua pitkän vastineen tämän raportin luonnokseen, jonka pääkohdat on summattu alle. Yritys lähetti vastauksen Finnwatchille vasta

¹²⁷ Alkon Finnwatchille syyskuussa 2022 toimittama lista sen vakiovalikoimaan kuuluvien eteläafrikkalaisten viinien hankintaketjuista

kaksi viikkoa alkuperäisen määräajan ja useiden muistutusten jälkeen. Tästä huolimatta yritys korostaa vastauksessaan, että lyhyestä vastausajasta johtuen se ei ole voinut vastata Finnwatchin löydöksiin perusteellisesti eikä sen vastinetta pidä tulkita niin, että yritys yhtyisi löydöksiin niiltä osin kuin se ei ole niitä kommentoinut. Yrityksen mukaan se arvostaa työntekijöitään suuresti ja pyrkii jatkuvasti parantamaan työntekijöiden työ- ja asuinoloja.

6.1.1 Työntekijöille ei makseta palkkaa yhdenvertaisesti

Haastatelluille työntekijöille maksettiin pääsääntöisesti hieman enemmän kuin Etelä-Afrikan minimipalkka, eli 23,22 randia (1,20 euroa) tunnissa kun minimipalkka on 23,19 randia (1,20 euroa) tunnissa. Yksi haastatelluista työntekijöistä ei halunnut kertoa palkkaansa. Eroa yrityksen maksaman peruspalkan ja minimipalkan välillä ei voida pitää merkittävänä. Yrityksen mukaan se kuitenkin maksaa periaatteesta työntekijöille enemmän kuin lakisääteinen minimipalkka. Kun minimipalkka maaliskuussa 2023 nousee 25,42 randiin (1,31 euroa) tunnissa, yritys aikoo maksaa työntekijöille 25,50 randia (1,32 euroa) tunnissa. Kuten luvussa 2.3 on käsitelty, Etelä-Afrikan minimipalkka ei sellaisenaan riitä elämiseen.

Yksi haastatelluista työntekijöistä ansaitsi hieman enemmän kuin minimipalkka. Louisvale Winesin mukaan tietyistä, esimerkiksi kasteluun ja traktorin ajamiseen liittyvistä työtehtävistä maksetaan korkeampaa palkkaa, ja sen kaikkien työntekijöiden kuukausipalkka on keskimäärin 4 250–5 065 randia (219,60–261,71 euroa) kuukaudessa, ilman etuja. Työntekijöiden kuukausipalkka saattaa siis jäädä alle kuukauden laskennallisen minimipalkan (4 521 randia, tai 233,63 euroa, kuukaudessa¹²⁸). Yrityksen mukaan tämä johtuu siitä, että kaikki työntekijät eivät tee täysiä työtunteja. Myöskään työntekijöille, jotka ovat sairauslomalla enemmän kuin 30 päivää kolmessa vuodessa, ei yrityksen mukaan makseta palkkaa ylimääräisiltä sairauspäiviltä. Käytäntö on Etelä-Afrikan työlainsäädännön mukainen¹²⁹.

Yrityksen mukaan se myös maksaa vakituisille työntekijöilleen peruspalkan lisäksi kahden viikon palkkaa vastaavan vuosibonusen maaliskuussa, 750 randin (38,76 euroa) kupongin jouluna ja 150 randin (7,75 euroa) joulukupongin lapsille. Lisäksi yritys huomauttaa, että pelkkä palkka ei kata kaikkia yritykselle aiheutuvia kuluja, kuten työntekijöiden asumisesta aiheutuvia kuluja. Se myös kertoo tarjoavansa työntekijöille muun muassa korotonta lainaa.

128 Department of Employment and Labour, The national minimum wage, saatavilla osoitteessa: <https://www.labour.gov.za/DocumentCenter/Publications/Basic%20Conditions%20of%20Employment/National%20Minimum%20Wages%202022%20flyer-%20English.pdf>

129 Ks. Basic Conditions of Employment Act, 1997, Sick leave, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a75-97.pdf

Haastateltujen työntekijöiden mukaan miesten palkallinen työaika on talvella yhdeksän tuntia päivässä ja kesällä yhden tunnin enemmän. Naisten päivittäinen työaika on 30 minuuttia lyhyempi. Lounas- ja muut tauot eivät sisälly palkalliseen työaikaan. Etelä-Afrikan työlaainsäädännön¹³⁰ mukaan normaali työaika voi enimmillään olla yhdeksän tuntia päivässä, mutta kunkin 12 kuukauden ajanjakson aikana maataloustyöntekijöillä voidaan teettää yhden tunnin verran enemmän työtä päivässä enintään neljän kuukauden ajan¹³¹. Yleensä näin menetellään juuri kesällä. Työajan tilapäinen pidennys edellyttää kuitenkin kirjallista sopimusta, ja työtunteja tulee myös vähentää vastaavasti samaisen 12 kuukauden ajanjakson aikana. Louisvale Winesin mukaan sen työntekijöiden työtunnit tasataan keskimäärin 45 viikkotyötuntiin vuodessa, ja järjestely sisältyy työntekijöiden kirjallisiin työsopimuksiin.

Satokauden aikana työntekijöille maksetaan Louisvale Winesin tiloilla peruspalkan lisäksi suoritteeseen perustuvaa palkkaa. Satokausi kestää viinitiloilla yleensä helmikuusta huchtikuuhun, mutta Louisvale Winesin tiloilla Wellingtonissa satokausi kestää 10 kuukautta, koska tiloilla tuotetaan myös luumuja ja sitrushedelmiä.

Haastateltujen työntekijöiden mukaan suoritteeseen perustuva palkka on eri suuruinen työtehtävästä riippuen ja myös vakituisten ja työväälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden kesken. Satokaudella työntekijöiden pitää myös kerätä tietty määrä rypäleitä päivässä. Heidän mukaansa tavoitteen saavuttaminen on vaikeaa, ja joissain tapauksissa paine ja kiire on johtanut työntekijöiden loukkaantumiseen. Louisvale Winesin mukaan suoritteeseen perustuva palkka on tehokas ja työntekijät pitävät siitä koska he voivat sen avulla tienata tavallista enemmän. Yritys kiistää voimakkaasti, että työntekijöitä painostettiin työskentelemään loukkaantumiseen asti. Yrityksen mukaan sen tiloilla on sattunut joitain työtaturmia, mutta minkään niistä ei ole raportoitu johtuneen kiireestä ja paineesta.

Huonon sään sattuessa viinitiloilla ei välttämättä tehdä töitä. Silloinkin työntekijöille pitäisi lain mukaan maksaa vähintään neljän tunnin palkka, paitsi jos on tiedossa riittävän ajoissa, että työtä ei esimerkiksi sateen takia ole tarjolla¹³². Louisvale Winesin tiloilla miespuolisille vakituksille työntekijöille maksetaan sadepäivinä palkkaa neljästä tunnista, mutta kaikkien tiloilla haastateltujen naispuolisten vakituisten työntekijöiden ja työväälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden mukaan heille ei makseta sadepäiviltä palkkaa lainkaan. Talvella, jolloin Etelä-Afrikassa sataa paljon, tilojen työntekijöiden toimeentulo on siis riippuvainen sääolosuhteista.

130 Ibid., Ordinary working hours. Yhdeksän tunnin päivittäinen normaali työaika koskee viisipäiväistä työviikkoa.

131 Koskee viisipäiväistä työviikkoa. Ks. Sectoral Determination 13: Farm worker sector, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/28518.pdf

132 Basic conditions of Employment Amendment Act, 2018, Insertion of section 9A, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201811/42059gon1302act7of2018.pdf

Louisvale Winesin mukaan kevyellä sateella työ yleensä jatkuu normaalisti. Jos sääolosuhteet muuttuvat yllättäen huonoiksi, työntekijöille korvataan neljän tunnin palkka vaikka työntekijä olisikin ehtinyt olla töissä vain vähemmän aikaa. Myös kovalla sateella tiloilla tehdään työtä mutta silloin vain miehet työskentelevät kun taas naiset eivät. Miehille myös annetaan tätä tarkoitusta varten uudet sadevarusteet vuosittain. Yritys kiistää voimakkaasti, että kyse olisi sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä. Sen mukaan kyse on historian muovaamasta käytännöstä. Yrityksen mukaan se ei ole koskaan saanut valituksia tästä käytännöstä, ja se on valmis muuttamaan käytäntöjään jos naisetkin haluavat työskennellä sateella.

Vakituisten työntekijöiden palkoista vähennetään työttömyysvakuutusmaksu. Vähennys on lakisääteinen. Sitä ei haastateltujen työntekijöiden mukaan kuitenkaan tehdä työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden palkkoihin. Tämä tarkoittaa, että kyseiset työntekijät eivät voi saada työttömyyskorvausta jos he menettävät työpaikkansa. Heidän mukaansa heille ei myöskään makseta korvausta ylitöistä vaan ainoastaan samaa minimipalkkaa kuin normaalilta työajalta, tai jopa sitä vähemmän. Tätä ei kuitenkaan voitu vahvistaa palkkakuiteista sillä toisin kuin vakituisille työntekijöille, työnvälittäjien kautta palkatuille työntekijöille ei heidän mukaansa anneta lainkaan palkkakuitteja. Tämä tarkoittaa, että he eivät myöskään voi tarkistaa heille maksettujen palkkojen oikeellisuutta. Osa haastateltavista kuitenkin sanoi, että heille ei myöskään aina makseta korvausta kaikista heidän tekemistään työtunneista.

Louisvale Winesin mukaan kaikki työnvälittäjät vähentävät työntekijöiden palkasta työttömyysvakuutusmaksut. Yrityksen vastauksen mukaan se aikoo jatkossa varmistaa, että kaikki työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät saavat välittäjiltä myös palkkakuitit. Tarkempia yksityiskohtia kertomatta se myös toi esiin vastauksessaan, että se on hiljattain lopettanut yhteistyön yhden työnvälittäjän kanssa, joka ei jakanut se arvoja.

Louisvale Wines tarjoaa vakituisille työntekijöilleen yksityisiä terveydenhuoltopalveluja¹³³. Käytäntö on Etelä-Afrikan maataloussektorilla poikkeuksellinen sillä työntekijät ovat yleensä julkisten terveydenhuoltopalveluiden varassa. Yksityiset terveydenhuoltopalvelut eivät kuitenkaan ole Louisvale Winesinkaan tiloilla työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden käytettävissä.

6.1.2 Tilalla on vuoden 2023 alussa käyty ensimmäiset työehtosopimusneuvottelut

Louisvale Winesin ja ammattiliitto CSAAWU:n väliset ensimmäiset työehtosopimusneuvottelut käytiin tammikuussa 2023, mutta niiden tulokset eivät olleet vielä tätä kirjoitettaessa saatavilla. Jo aikaisemmin osapuolet ovat neuvotelleet ja päässeet sopuun muun muassa 23 osa-aikaisen työntekijän työsuhteen muuttamisesta kokoaikaiseksi.

¹³³ Flexicare, ks. lisätietoa <https://www.discovery.co.za/assets/discoverycoza/financial-advisers-zone/flexicare/flexicare-employer-brochure-2022.pdf>

Haastateltujen vakituisten työntekijöiden mukaan järjestäytymisvapaudessa ei ole Landau- ja Majuba-tiloilla ongelmia. Työntekijät voivat vapaasti liittyä ammattiliittoon, liiton edustajat voivat vapaasti vieraila tiloilla, ja liiton jäsenet voivat kokousta ongelmitta lounastauolla tai työpäivän päätteeksi.

Vakituisten työntekijöiden mukaan tilojen johdon suhtautuminen työntekijöihin tapaa kuitenkin muuttua tyyneämmäksi sen jälkeen kun työntekijät ovat liittyneet liittoon. Työntekijät esimerkiksi mainitsivat, etteivät he liittoon liittymisen jälkeen enää saaneet yritykseltä lainaa. Vastauksessaan Louisvale Wines kiisti tämän, ja kutsui asianosaiset työntekijät tekemään asiasta virallisen valituksen tilan johdolle. Yrityksen mukaan se ei syrji tai syyllistä työntekijöitä, jotka ovat valinneet liittyä ammattiliittoon. Päinvastoin yrityksen mukaan se tunnistaa, että ammattiliittoon kuulumisesta voi olla hyötyä, ja korosti neuvottelevansa parhaillaan ammattiliiton kanssa työehtosopimuksesta ja aikovansa tehdä niin jatkossakin.

Louisvale Winesin tiloilla toimii ammattiliiton lisäksi myös työntekijäkomitea. Työntekijäkomitea viittaa vaaleilla valittuihin työntekijöiden edustajiin, joilla ei kuitenkaan ole yhteyttä mihinkään alan työntekijöitä edustavaan ammattiliittoon. Työntekijäkomiteoiden toiminta liittyy työntekijöiden oikeuksiin ja työoloihin mutta se ei voi korvata ammattiliittoa työehtosopimusneuvotteluissa. Joskus työntekijäkomiteoiden olemassaoloa käytetään perusteluna sille, miksi työpaikoilla ei tarvita ammattiliittoja.

Haastateltujen työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden mukaan heidän keskuudessaan liittoon liittymistä arastellaan, sillä työntekijät pelkäävät liiton jäsenyyden johtavan työsuhteen päättymiseen. Etelä-Afrikan lain mukaan työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät pitää vakinaistaa kun he ovat työskennelleet samalla tilalla kolmen kuukauden ajan¹³⁴, ja monet työnvälittäjien kautta palkatuista työntekijöistä toivovat vakinaista työsuhdetta. Louisvale Winesin tiloilla haastateltujen työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden joukossa oli kuitenkin työntekijöitä, joita ei oltu vakinaistettu siitä huolimatta, että he olivat työskennelleet tiloilla pidempään kuin kolme kuukautta.

Louisvale Winesin mukaan se ei ole taloudellisesti sellaisessa asemassa, että se voisi palkata lisää vakituista työvoimaa. Työnvälittäjien kautta palkattuja työntekijöitä käytetään tietyissä työtehtävissä, jotka eivät ole pitkäkestoisia, ja samat työntekijät työskentelevät myös muiden yritysten tiloilla. Louisvale Wines ei vastauksensa mukaan myöskään ole saanut työnvälittäjien kautta palkatuilta työntekijöiltä järjestäytymisvapautteen liittyviä valituksia. Haavoittuvassa asemassa ja työpaikkansa puolesta pelkäävien työntekijöiden ei kuitenkaan ole välttämättä perusteltua odottaa valittavan kohtelustaan. Työnvälittäjien kautta palkattua työvoimaa käyttävien työnantajien pitäisikin olla aktiivisia työntekijöiden suuntaan mahdollisten epäkohtien ja kehitystarpeiden kartoittamiseksi.

134 Labour Relations Act, 2014, Section 198. Tiivistelmä saatavilla osoitteessa: <http://www.cwao.org.za/downloads/BIG%20NEW%20RIGHTS%20Feb%202015-summary.pdf>

6.1.3 Kaikuja apartheidin ajalta

Suurin osa työnvälittäjien kautta palkatuista työntekijöistä ovat Zimbabwesta lähtöisin olevia mustia afrikkalaisia kun taas tilan vakituiset työntekijät ovat värillisiä eteläafrikkalaisia (ks. luku 2.1). Tämä kieli siitä, että apartheidin aikaisella rotujaottelulla ja värillisiä suosivalla työllisyyspolitiikalla voi edelleen olla vaikutusta siihen, ketkä saavat ja ketkä eivät saa vakituista työtä Länsi-Kapin viinitiloilla.

Louisvale Winesin mukaan yritys ei syrji tai luokittele sen työntekijöitä ihonvärin perusteella. Aiemmin heikommassa asemassa olleita ryhmiä suositaan työhönotossa, mutta rekrytointipäätökset perustuvat työnhakijoiden meriitteihin. Yrityksen mukaan sen työntekijöiden profiili vastaa paikallisväestön profiilia, joka Etelä-Afrikan maaseudulla on pysynyt pitkälti muuttumattomana. Lisäksi yrityksen mukaan eri alueilta tulevat siirtotyöntekijät ovat vuosikymmenten saatossa erikoistuneet tiettyihin töihin. Toisin sanoen, se että siirtotyöntekijät tulevat tietyltä alueelta ei sen mukaan johdu työnantajan preferensseistä vaan työntekijöiden alueellisesta erikoistumisesta.

Haastateltujen työntekijöiden mukaan Landau- ja Majuba-tilojen johto suhtautuu suurimpaan osaan työntekijöitä vähättelevästi ja on tönkeä näitä kohtaan. Johtajien nuiva suhtautuminen ilmenee työntekijöiden mukaan esimerkiksi siten, että he eivät aina usko, jos työntekijät ilmoittavat olevansa sairaita. Jos taas työntekijät eivät heidän mielestään työskentele tarpeeksi ahkerasti, he saattavat uhkailla työntekijöitä potkuilla. Toisaalta tilojen johdolla sanottiin myös olevan työntekijöiden joukossa omat suosikkinsa, joille he saattavat lainata rahaa tai antaa suojarusteita toisin kuin muille.

“He kohtelevat työntekijöitä eriarvoisesti, toisia suositaan muiden kustannuksella. Kemikaaleja suihkuttaessa joku saa suojarusteet, toinen ei riippuen siitä, pitävätkö he sinusta vai eivät. Se on väärin, me olemme kaikki ihmisiä.”

Kaksi haastateltavista kertoi, että Landau-tilalla johto ei anna työntekijöiden istua auton hytissä, vaan työntekijöiden täytyy olla avolavalla jopa sateella. Käytäntö oli Etelä-Afrikassa yleinen joidenkin valkoisten työnantajien ja esimiesten keskuudessa apartheidin aikana.

Louisvale Winesin mukaan se edellyttää tilojen johdolta ja työntekijöiltä kunnioittavaa asennetta toisiaan kohtaan, ja jos näin ei ole, se ryhtyy kurinpidollisiin toimiin.

Huolestuttavasti tätä raporttia varten haastatellut työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät sanoivat että asiakirjat, jotka osoittavat heillä olevan oikeuden asua ja työskennellä Etelä-Afrikassa¹³⁵, ovat työnvälittäjien hallussa vastoin työntekijöiden tahtoa. Louisvale Winesin mukaan se edellyttää, että kaikilla työnvälittäjien kautta palkatuilla työntekijöillä on hallussaan tarvittavat työluvut riippumatta siitä, mistä maasta työntekijät ovat lähtöisin.

¹³⁵ Zimbabwean Exemption Permit, ks. lisätietoa esim. <https://www.labourwise.co.za/labour-news-teazer/further-remedies-for-zimbabwean-workers-in-south-africa>

6.1.4 Työntekijät altistuvat terveydelle haitallisille kemikaaleille

Viinitarhoilla työntekijöiden käytössä on siirrettävä käymälä, ja juomavettä on tarjolla 20 litran pöntöissä. Vesi on kunnan vesijohtoverkoston kautta saatavaa vesijohtovettä, eli puhdistettua vettä. Käymälöitä on vain yksi noin 30 työntekijää kohti. Työntekijöiden mukaan käymälät siivotaan vain kerran viikossa, joten toisinaan ne ovat hyvin likaisia. Louisvale Winesin mukaan työntekijöiden edellytetään noudattavan perustason hygieniää käymälöitä käyttäessään.

Myös juomavesipöntöt ovat haastateltavien mukaan joskus likaisia. Haastateltavat mainitsivat myös, että ruoho viinitarhassa on niin pitkää, että he eivät voi nähdä onko sen joukossa käärmeitä. Heidän mukaansa ruohoa ei ole pyynnöistä huolimatta leikattu. Yrityksen mukaan ruohon tehtävä on suojata viiniköynnöksiä kuumuudelta, ja siksi ruohoa ei leikata säännöllisesti. Muiden yritysten viinitiloilla, myös samalla alueella, ruoho usein kuitenkin leikataan.

Haastateltujen työntekijöiden mukaan jos työntekijät sairastuvat työssä ollessaan, heidän täytyy usein odottaa kyytiä lääkäriin monta tuntia. Haastateltujen työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden mukaan heitä ei heidän sairastuessaan viedä lääkäriin vaan kotiin. Kotoa he joutuvat itse ja omalla kustannuksellaan hakeutumaan lääkäriin. Louisvale Winesin mukaan tiloilta on kuljetus kahdesti päivässä Wellingtonin kaupunkiin, ja sairaat työntekijät voivat käyttää sitä, minkä lisäksi työntekijät voivat helposti järjestää kyydityksen kaupunkiin suoraan tilojen johdon tai kuljettajien kanssa tarvittaessa.

“Erään työntekijän, joka loukkaantui työssä, piti maksaa lääkärikulut omasta pussistaan. Traktori tönäisi työntekijää, mutta hänelle ei maksettu korvauksia eikä häntä viety lääkäriin.”

Yrityksen mukaan se noudattaa kaikkia työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyviä säännöksiä. Yrityksen mukaan tapaturmassa, johon liittyi traktori, ilmoitettiin viranomaisille asianmukaista protokollaa noudattaen. Yritys myös sisällytti vastaukseensa viranomaisille tehtyyn korvaushakemukseen viittaavaan viitenumeron.

Kaikkien haastateltavien mukaan suurin työoloihin tai työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyvä riski Landau- ja Majuba-tiloilla on kuitenkin maatalouskemikaalien käyttö. Heidän mukaansa tiloilla käytetään sekä glyfosaattia¹³⁶ että parakvattia¹³⁷. Haastateltavien työn-

136 Euroopan kemikaaliviraston riskinarviointikomitea luokittelee glyfosaatin silmiä vakavasti vaurioittavaksi aineeksi. Glyfosaattia sisältävien valmisteiden silmävaaran luokitus riippuu valmisteeseen sisältämän glyfosaatin pitoisuudesta, eli kaikki valmisteet eivät vaurioita silmiä. Ks. lisätietoa <https://tukes.fi/glyfosaatti> ja <https://echa.europa.eu/fi/substance-information/-/substanceinfo/100.012.726>. Yhdysvaltojen viranomaisten mukaan suuri määrä glyfosaattia voi nieltäessä aiheuttaa pahoinvointia ja oksentelua. Se voi myös aiheuttaa iho- ja silmä-ärsytystä. Glyfosaatti on myös yhdistetty hengityselinoireisiin, kuten nenä-ärsytykseen ja astmaan. Työntekijät, jotka käyttävät suuria määriä glyfosaattia sisältäviä tuotteita voivat ajan kuluessa saada muita herkemmin hengityselinoireita. Ks. <https://www.cdc.gov/TSP/ToxFAQs/ToxFAQsDetails.aspx?faqid=1489&toxid=293>

137 Parakvatti on myrkyllistä ja voi aiheuttaa jopa kuoleman. Se aiheuttaa myös iho- ja silmä-ärsytystä, ja pitkäkestoinen altistuminen parakvatille voi myös vahingoittaa sisäelimiä. Ks. lisätietoa <https://echa.europa.eu/fi/substance-information/-/substanceinfo/100.016.015>

tekijöiden mukaan he altistuvat näille kemikaaleille joko työskennellessään tai työntekijöiden asuinalueilla. Sekä Landau- että Majuba-tiloilla asuinalueet sijaitsevat hyvin lähellä viljelmiä, vain noin 10 metrin päässä, ja joille kemikaalit niitä suihkutettaessa saattavat tuulen mukana helposti levitä. Kemikaalien suihkutusta tehdään yleensä traktorilla.

“Työntekijöiden ei pitäisi työskennellä suihkutetuilla lohkoilla (block) kahteen päivään suihkuttamisen jälkeen. Mutta joskus suihkutusta tapahtuu lähellä niitä lohkoja, missä työntekijät ovat työssä ja kemikaalien haju kulkeutuu sinne. Myös työntekijöiden asuinalueet ovat hyvin lähellä suihkutettavia hedelmä- ja viinitarhoja.”

Suurin osa haastatelluista työntekijöistä sanoi kärsineensä altistumisen jälkeen erilaisista ongelmista, kuten ihottumista, flunssan kaltaisista oireista, päänsärystä, silmä-ärsytyksestä ja pahoinvoinnista. EU:ssa glyfosaatin käyttö on sallittua vielä ainakin 15.12.2023 asti¹³⁸, mutta parakvatin käyttö on ollut kiellettyä jo vuodesta 2007¹³⁹. Etelä-Afrikassa molempien käyttö on sallittua. Etelä-Afrikan viranomaiset ovat ilmoittaneet aikeistaan kieltää tiettyjen terveydelle haitallisten maatalouskemikaalien käyttö kesäkuusta 2024 alkaen, mutta tarkempia tietoja kiellettävistä kemikaaleista ei ole vielä saatavilla¹⁴⁰.

Työntekijät asuvat lähellä viljelmiä, joista suihkutettavat kemikaalit leviävät asuntoihin.

138 Ks. esim. European Food Safety Authority, Glyphosate, <https://www.efsa.europa.eu/en/topics/topic/glyphosate>

139 Ks. esim. Euroopan yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio 11.7.2007, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A62004TJ0229>

140 Department of Agriculture, Land Reform and Rural Development, 14.4.2022, Phase-out of active ingredients and formulations that meet the criteria of carcinogenicity, mutagenicity and reproductive toxicity, saatavilla osoitteessa: https://www.dalrrd.gov.za/doaDev/sideMenu/ActNo36_1947/Phase%20Out%20of%20Active%20Ingredients%20and%20Formulations%20that%20meet%20the%20criteria%20of%20carcinogenicity.....pdf Ks. myös GroundUp, 21.9.2022, Department of Agriculture to ban use of certain pesticides by 2024, <https://www.groundup.org.za/article/department-of-agriculture-to-ban-use-of-certain-pesticides-by-2024/>

Louisvale Winesin mukaan se noudattaa Etelä-Afrikan maatalouskemikaaleja koskevia säännöksiä, jotka koskevat muun muassa suojavyöhykkeitä asuinalueiden lähellä. Yrityksen mukaan työntekijät, jotka käsittelevät, sekoittavat tai levittävät kemikaaleja, käyttävät yrityksen tarjoamia suojaruosteita, ja yritys myös antaa koulutusta työntekijöille, joiden tehtävänä on suihkuttaa kemikaaleja. Kemikaalien suihkuttamista koskevat sen mukaan tarkat protokollat, joiden noudattamista myös auditoidaan säännöllisesti.

Yrityksen mukaan sen tiedostaa, että asuinalueet ovat hyvin lähellä viljelyalueita ja että on mahdollista, että kemikaalit kulkeutuvat asuinalueelle tuulen mukana. Se sanoo vastauksessaan kiinnittävänsä tähän huomiota jatkossa, tarkistavansa käytäntöjään ja kouluttavansa työntekijöitä.

6.1.5 Työntekijät asuvat joko homeisissa taloissa tai tilapäisissä hökkeleissä

Haastateltujen työntekijöiden mukaan vakituiset työntekijät saavat asua Landau- ja Majuba-tiloilla maksamatta vuokraa¹⁴¹. Kuten luvussa 2.3 todettiin, käytäntö on Etelä-Afrikan viinitiloilla yleinen. Työntekijöiden palkoista kuitenkin vähennetään korvaus käytetystä sähköstä. Landau- ja Majuba-tiloilla työntekijät saavat ensimmäiset 30 kWh sähköä ilmaiseksi. Sen ylimenevästä kulutuksesta he maksavat korkeintaan 100 randia viikossa (5,17 euroa). Yrityksen mukaan joissain tapauksissa ilmaiset kilowattitunnit riittävät kattamaan kulutuksen.

Kaikki työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät puolestaan joutuvat huolehtimaan itse omista asumisjärjestelyistään. He asuivat tilojen ulkopuolella joko hökkelikylissä puusta ja aaltopellistä kyhättyissä asumuksissa ilman juoksevaa vettä, tai vastaavanlaisissa asumuksissa jotka oli pystytetty muiden talojen takapihalle. Muiden talojen takapihoille kyhättyissä hökkeleissä asuvat työntekijät voivat käyttää talojen käymälöitä. Tätä raporttia varten haastatellut työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät kertoivat käyttävänsä noin viidesosan koko kuukauden palkastaan vuokraan.

Myös vakituisten työntekijöiden asunnoissa itse tiloilla on lukuisia puutteita. Esimerkiksi kaikissa taloissa, joissa Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat vierailivat Landau- ja Majuba-tiloilla, kasvoi etenkin sisäkatossa homea. Näin oli siitä huolimatta, että osa taloista oli hiljattain korjattu. Homekasvusto johtui työntekijöiden mukaan todennäköisesti siitä, että talojen ilmanvaihto oli korjausten yhteydessä heille tuntemattomasta syystä tukittu. Joissain taloista oli myös merkkejä siitä, että sadevesi on vuotanut seinää

¹⁴¹ Maataloustyöntekijät saavat usein asua ilmaiseksi viljelytiloilla. Kyseessä on eräänlainen luontoisetu, ja se huomioidaan työntekijöille maksettavassa palkassa. Etelä-Afrikan lainsäädäntö (Basic Conditions of Employment Act, 1997) sisältää vähimmäiskriteereitä, joita työntekijöiden asuntojen tulee tällaisissa tilanteissa täyttää. Myös jotkut sertifiointijärjestelmät, kuten WIETA, hyödyntävät niitä omissa kriteereissään. Laissa mainitut vähimmäisvaatimukset ovat: talon tulee olla kestävä ja pitää vettä ja siinä on oltava avattavat lasi-ikkunat; talossa on myös oltava sähköt (ainakin jos tilalla ylipäätään on sähköt) ja joko talossa tai sen lähetyvillä tai korkeintaan 100 metrin päässä siitä tulee olla saatavilla turvallista vettä ja joko vesi- tai kyykkykäymälä. Lisäksi talon tulee olla sisäpinta-alaltaan vähintään 30 neliometriä.

pitkin niihin sisälle. Rakennusten kosteus- ja homevauriot ovat yleisesti yhteydessä hengitystieoireisiin ja astman kehittymiseen¹⁴², joten asuinolot näillä kahdella tilalla voivat olla terveysriski työntekijöille.

Työntekijöiden asunnoissa oli myös lukuisia muita puutteita, kuten halkeamia ja rikki-näisiä pistorasioita, jotka kielivät asuntojen epäsäännöllisestä ylläpidosta. Työntekijöille osoitettujen, yritysten itse omistamien asuntojen ylläpito on työnantajan vastuulla.

Louisvale Winesin mukaan työntekijöiden talot on kunnostettu vuonna 2016. Vaikka ylläpito kuten maalaus tehdään yrityksen kustannuksella, yritys odottaa työntekijöiden pitävän kunnostetuista taloista hyvää huolta. Työntekijöitä kannustetaan tuulettamaan kotejaan sillä yrityksen mukaan etenkin kylpyhuoneisiin tulee helposti hometta jos niitä ei tuuleteta päivittäin. Yritys kertoi odottavansa työntekijöiden myös siivoavan homeen pois ja ryhtyvän toimenpiteisiin sen leviämisen estämiseksi.

Vakituisten työntekijöiden käytössä olevat talot ovat pieniä, ja ne koostuvat yleensä kahdesta, arviolta noin 16m² makuuhuoneesta. Landau- ja Majuba-tiloilla haastateltujen työntekijöiden perheissä oli keskimäärin 4,6 henkeä. Useimmissa taloissa lattia on paljasta betonia.

Landau- ja Majuba-tiloilla työntekijöiden talojen sisäkatoissa kasvoi hometta. Talot ovat myös ahtaita.

142 Ks. esim THL, Usein kysyttyä sisäilmasta, <https://thl.fi/fi/web/ymparistoterveys/sisailma/usein-kysyttya-sisailmasta>

Suurimmassa osassa taloja, mutta ei kaikissa, on sisävesi. Niihin tulee myös juokseva vesi, mutta vesi ei ole juomakelpoista. Juomavesi taloihin haetaan kummallakin tilalla yhdestä, kaikille yhteisestä hanasta. Landau-tilalla Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat kiinnittivät huomiota ongelmiin jäteveden käsittelyssä. Tilalla jätevesi valuu työntekijöiden asuinalueen perälle, mihin se muodostaa avoimen lammikon.

Yrityksen mukaan kaikissa taloissa on käymälä, ja se on parhaillaan asentamassa toista vesipistettä asukkaiden elämän helpottamiseksi.

Kausityöntekijät asuvat usein hökkelikylissä tilojen ulkopuolella. Tätä raporttia varten haastatellut työnvälittäjien kautta palkatut työntekijät maksoivat kuvan kaltaisesta hökkelistä vuokraa noin 800 randia (41,36 euroa), mikä vastasi noin viidesosaa heidän koko kuukauden palkastaan. Muuhun heillä ei kuitenkaan ole varaa.

6.1.6 “WIETA on pomoja, ei työntekijöitä varten”

Osa Landau- ja Majuba-tiloilla haastatelluista työntekijöistä tiesi niiden olevan WIETAn sertioimia, osa ei. Nekään jotka tiesivät tilojen olevan sertioituja eivät välttämättä tienneet, mikä WIETAn tarkoitus on. Erityisesti työnvälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden keskuudessa tietämys sertioinneista oli heikkoa. Niidenkin työntekijöiden mukaan, jotka tunsivat WIETAn muita paremmin, WIETA on tehnyt työntekijöiden hyväksi vain hyvin vähän.

“Ei [siitä] ole mitään hyötyä, WIETA on pomoja varten. Se hankitaan... jotta pomot voivat myydä viiniä ulkomaille. Olen kertonut WIETALLE ongelmista tilalla, mutta mikään ei muutu eikä parannusta tapahdu.”

Yrityksen mukaan WIETAn vaatimusten täyttäminen on työlästä ja aikaavievää. Yritys on sitoutunut täyttämään WIETAn vaatimukset ja on eri mieltä siitä, että WIETA olisi vain työnantaja varten. Sen mukaan WIETAn vaatimusten täyttäminen auttaa korjaamaan menneitä vääryyksiä.

6.2 W+E Dreyer Boerdery

W+E Dreyer Boerdery omistaa viisi viinin viljelytilaa Stellenboschissa ja Agter-Paarlissa. Tilat ovat Leeuwenkuil, Karnmelksvlei, Mooigelee, Langvlei ja Knollefontein. Perheomistaisen yrityksen omistajat omistavat myös Leeuwenkuil Family Vineyards -yrityksen¹⁴³, joka tuottaa, pullottaa ja valmistaa viinejä Leeuwenkuil-tuotemerkillä. Vastineessaan tämän raportin luonnokseen sekä perheyrityksen johto että Leeuwenkuil Family Vineyardsin toimitusjohtaja korostivat, että raportissa tulee tehdä selkeä ero näiden kahden yrityksen välille.

Perheen viiniliiketoiminnalla on monisatavuotinen historia¹⁴⁴. Vuonna 2016 julkaistussa Viinin katkera maku -tv-dokumentissa¹⁴⁵ haastateltiin Leeuwenkuil-tilan työntekijöitä, jotka muun muassa kertoivat, että heille maksettiin alle minimipalkan ja että he työskentelivät 12 tuntia päivässä ilman ylityökorvausta. Yritys kiistää nämä syytökset. Dokumentin julkaisemisen jälkeen puutteista W+E Dreyer Boerderyn viinitilojen työoloissa on raportoitu toistuvasti. Kansalaisjärjestöjen julkaisemissa raporteissa kerrotaan muun muassa ongelmista järjestäytymisvapaudessa¹⁴⁶ sekä yrityksen omistajan aggressiivisesta käytöksestä tilojen työntekijöitä kohtaan¹⁴⁷. Vastineessaan tämän raportin luonnokseen W+E Dreyer Boerdery kiisti myös nämä aiemmissa raporteissa esitetyt löydökset sanoen, ettei niitä ole koskaan näytetty toteen. Yrityksen mukaan Etelä-Afrikan työsuojeluviranomaiset tekevät säännöllisiä tarkastuksia sen tiloilla eivätkä viranomaiset ole näissä tarkastuksissa löytäneet merkittäviä puutteita tilan toiminnassa. Tarkastuksissa löydetty pienemmät puutteet on kaikki korjattu.

Leeuwenkuil Family Vineyardsin verkkosivujen mukaan perheen omistamien viljelmien koko on yhteensä 1 250 hehtaaria¹⁴⁸. Leeuwenkuil Family Vineyards ostaa noin yhden kolmasosan käyttämistään rypäleistä W+E Dreyer Boerderyltä. W+E Dreyer Boerderyn tuottamia rypäleitä käytetään kuitenkin myös muiden tuottajien viinien valmistukseen.

Alkon Finnwatchille toimittaman listan mukaan Alkon valikoimissa ei ole yhtään Leeuwenkuil-tuotemerkin viiniä, mutta sen valikoimissa on useita Leeuwenkuil Family Vineyardsin

143 Ks. <https://www.leeuwenkuilfv.co.za>

144 Leeuwenkuil Family Vineyards, About, <https://www.leeuwenkuilfv.co.za/pages/about> (viitattu 28.2.2023)

145 The Bitter Grapes, 2016, <http://www.bittergrapes.net/>

146 Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste: Wine exports from South Africa to Germany, s. 33, saatavilla osoitteessa: https://www.rosalux.de/fileadmin/images/EnglishWS/bitterwine/Broschur_G%C3%BCnstiger_Wein_engl_Web.pdf

147 Somo, 2020, Pressing Issues South African wine farms and the responsibility for due diligence by Dutch supermarkets, s. 46, saatavilla osoitteessa: <https://www.somo.nl/pressing-issues/>. Ks. myös esim. IPS, 19.9.2019, Farm Workers Paying the Price for Cheap South African Wine, <https://www.ipsnews.net/2019/09/farm-workers-paying-prize-cheap-south-african-wine/> (viitattu 22.2.2023). Artikkelia varten haastateltu työntekijä irtisanottiin kuukausi haastattelun julkaisemisen jälkeen, ks. Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste, s. 33

148 Leeuwenkuil Family Vineyards, About, <https://www.leeuwenkuilfv.co.za/pages/about> (viitattu 28.2.2023)

tai muiden tuottajien valmistamia viinejä, joiden valmistuksessa on käytetty W+E Dreyer Boerderyn viinitiloilla kasvatettuja rypäleitä¹⁴⁹. W+E Dreyer Boerderyn tiloilla kasvatetuista rypäleistä valmistettuja viinejä maahantuovat Amka Oy ja Hedon Oy.

Taulukko 3 Alkon vakiovalikoiman viinit, joiden valmistuksessa on käytetty W+E Dreyer Boerderyn tiloilla kasvatettuja rypäleitä¹⁵⁰

Tuote	Maahantuoja (Alkon tavaran-toimittaja)	Tuotemerkin omistaja	Pullottaja	Viini-valmistaja	Viljelytila
Grinder Pinotage	Amka Finland (Suomi)	The Grape Grinder (Etelä-Afrikka)	Quality Bottling Services (Etelä-Afrikka)	Leeuwenkuil Family Vineyards (Etelä-Afrikka)	Leeuwenkuil ja Karnmelk-svlei, W+E Dreyer Boerdery (Etelä-Afrikka)
Organic Chenin Blanc	Hedon Oy (Suomi)	Reyneke Wines (Etelä-Afrikka)	Reyneke Wines	Reyneke Wines	Leeuwenkuil Family Vineyards ja Reyneke Wines
Kuronen Red	Hedon Oy	Hedon Oy	Peter Mertes Weinkeller (Saksa)	Leeuwenkuil Family Vineyards	Leeuwenkuil, W+E Dreyer Boerdery
Vappu Organic	Hedon Oy	Hedon Oy	Peter Mertes Weinkeller (Saksa)	Leeuwenkuil Family Vineyards	Langvlei, W+E Dreyer Boerdery

W+E Dreyer Boerderyn viljelytilat ovat olleet WIETAn sertifioimia, mutta WIETAn mukaan yrityksen sertifikaatti hyllytettiin huonon auditointituloksen takia. Voidakseen pitää sertifikaatin, yrityksen olisi pitänyt ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin mutta se ei kuitenkaan tehnyt niin. WIETAn mukaan W+E Dreyer Boerdery ei ole ollut sen jäsen vuodesta 2018 lähtien, yrityksen mukaan se irtisanoi jäsenyytensä WIETAssa vuonna 2019.

149 Joissain tapauksissa Alkon listassa viljelytilasta käytettiin nimitystä Leeuwenkuil Family Vineyards. Lisäksi Alkon valikoimissa on viinejä, jotka ovat Leeuwenkuil Family Vineyardsin valmistamia mutta joiden valmistuksessa ei ole käytetty W+E Dreyer Boerderyn tiloilla kasvatettuja rypäleitä. Tällaisia viinejä ovat Hedon Oyn maahantuomat Ihanan kamalan elämän hurmio ja turmio Pinotage ja Selfie Oaked Pinotage, sekä Astra Wines Oyn maahantuoma Green Cosmos Consciology Series.

150 Alkon Finnwatchille syyskuussa 2022 toimittama lista sen vakiovalikoimaan kuuluvien eteläafrikkalaisten viinien hankintaketjuista

Nyt W+E Dreyer Boerderyn viljelytiloilla on Fair for Life -sertifikaatti¹⁵¹. W+E Dreyer Boerderyn mukaan se siirtyi Fair for Lifeen, koska järjestelmä kanavoi Fair For Life Fair Trade Development Fundin kautta osan sertifioidusta tuotannosta maksetuista preemioista tilojen työntekijöiden olosuhteiden parantamiseen tähtääviin hankkeisiin.

Myös Leeuwenkuil Family Vineyards on Fair for Life -sertifioitu, minkä lisäksi se on myös WIETAn jäsen ja voi valmistaa WIETA-sertifioituja viinejä¹⁵². Sekä W+E Dreyer Boerdery että Leeuwenkuil Family Vineyards on niiden vastausten perusteella Amfori BSCI -auditoitu viimeksi vuonna 2018. Amforin on raportoitu vuonna 2018 sanoneen, että se on löytänyt Leeuwenkuil-tilalta puutteita esimerkiksi suojavarusteisiin, asuinoloihin, hygieniaan ja vesisäiliöihin liittyen¹⁵³. Amfori BSCI ei antanut Finnwatchille tietoa vedoten siihen, että auditointeja koskeva data on saatavilla ainoastaan Amfori BSCI:n jäsenille.

Leeuwenkuil Family Vineyards on myös Reilun kaupan sertifioima välittäjä (*trader*)¹⁵⁴. Tämä tarkoittaa, että yritys voi esimerkiksi ostaa Reilu kauppa -sertifioituja rypäleitä, jotka joku muu yritys on tuottanut, ja valmistaa niistä Reilun kaupan sertifioimaan viiniä. W+E Dreyer Boerderyn omat viljelytilat eivät kuitenkaan ole Reilu kauppa -sertifioituja.

Tätä raporttia varten haastatellut työntekijät työskentelivät W+E Dreyer Boerderyn omistamilla viljelytiloilla Agter-Paarlissa. Yrityksen työntekijät eivät yleensä työskentele vain yhdellä tilalla vaan useilla yrityksen tiloilla. Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat vierailivat myös yrityksen työntekijöiden asuinalueilla kahdella tilalla, Leeuwenkuilissa ja Mooigeleessa. Yhteensä tätä raporttia varten on haastateltu 11 W+E Dreyer Boerderyn työntekijää, joista kuusi on vakituksia työntekijöitä ja neljä kausityöntekijöitä. Lisäksi haastateltiin yhtä urakoitsijoiden kautta työllistettyä työntekijää. Haastateltavista puolet oli naisia.

Yrityksen tiloilla Agter-Paarlissa asuu noin 50 vakituista ja kausityöntekijää. Lisäksi kiireisinä aikoina tilat työllistävät noin 100–200 kausityöntekijää, jotka eivät asu tiloilla. W+E Dreyer Boerderyn mukaan se ei käytä työnvälittäjiä (*labour brokers*) vaan nämä työntekijät ovat sen urakoitsijan (*contractor*) palveluksessa, jolle se on ulkoistanut tiettyjä toimintojaan. Käytäntö on viime vuosina yleistynyt Etelä-Afrikassa, ja joissain tapauksissa yritykset käyttävät sitä välttyäkseen velvollisuudelta palkata tilapäisiä työntekijöitä vakituiseen työsuhteeseen. Etelä-Afrikan lain mukaan työnvälittäjien kautta palkatut tilapäiset työntekijät on vakinaistettava kolmen kuukauden jälkeen. Jos tilapäiset työntekijät kuitenkin ovat urakoitsijan palveluksessa koskee vakinaistamisvelvoite urakoitsijaa. Tyypillisiä ulkoistettuja toimintoja ovat esimerkiksi siivous-, kuljetus- ja turvallisuuspalvelut. Vaikka

151 Ks. myös Fair For Life, Certified Operator, W & E Dreyer Boardery, https://www.fairforlife.org/pmws/indexDOM.php?client_id=fairforlife&page_id=certified&lang_iso639=en&company_id=1057

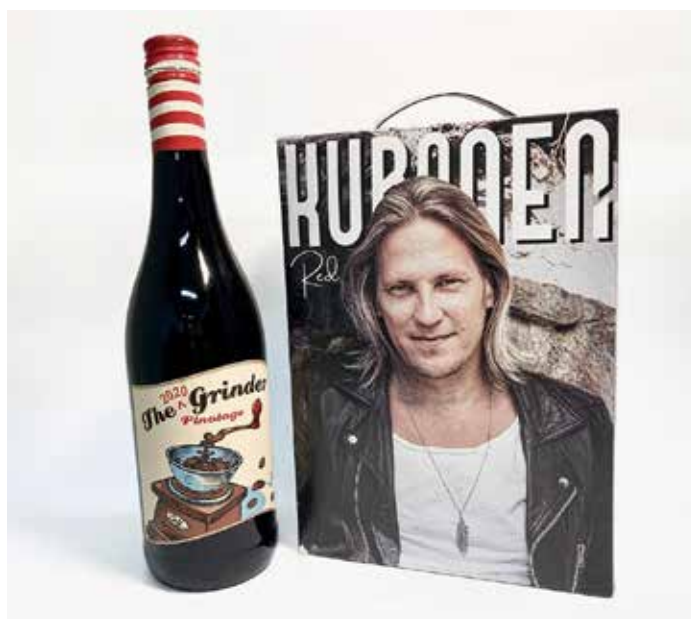
152 WIETA, Members, <https://wieta.org.za/wp-content/uploads/2022/08/WIETA-Members-List-as-at-May-2021-1.pdf>

153 Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste, s. 34

154 FLOID 28528. Ks. Fairtrade Finder, <https://www.fairtrade.net/finder>. Ks. myös Fairtrade Trader Standard, <https://www.fairtrade.net/standard/trader>

ulkoistamista tapahtuu myös maataloussektorilla, on suhteellisen harvinaista, että yrityksen perustoimintoja, kuten sadonkorjuuta, ulkoistettaisiin. Kun toimintoja ulkoistetaan, urakoitsija vastaa myös työn tekemiseen tarvittavista välineistä. W+E Dreyer Boerderyn mukaan sen viljelytiloilla ulkoistettu toiminto on rypäleiden poiminta ja urakoitsijat käyttävät tähän työhön omia välineitään. Rypäleiden kuljettamiseen käytetyt traktorit ovat kuitenkin W+E Dreyer Boerderyn.

Urakoitsijoiden kautta työllistettyjen työntekijöiden joukossa on sekä eteläafrikkalaisia että muualta, lähinnä Zimbabwesta, tulleita siirtotyöntekijöitä. Ainakin osa urakoitsijoista on itse yrityksen entisiä työntekijöitä. Kaikki tilojen työntekijät ovat joko mustia afrikkalaisia tai värillisiä. Suurin osa urakoitsijoiden kautta työllistetyistä työntekijöistä on mustia afrikkalaisia kun taas tilan vakituiset työntekijät ovat värillisiä. Kuten edellä on todettu, joko heijastelee apartheidein aikaista rotuerottelua (ks. luku 6.1.3). W+E Dreyer Boerderyn mukaan työhönottokäytäntöihin ei liity syrjintää ihonvärin perusteella. Se antaa vastauksessaan ymmärtää, että jaottelun taustalla vaikuttaa historiallisesti muodostunut väestörakenne viinin viljelyalueilla.

Kuronen Red- ja Grinder Pinotage -viinien valmistukseen käytetään W+E Dreyer Boerderyn Leeuwenkuil-tilalla viljeltyjä rypäleitä. Perheomisteisen viiniliiketoiminnan monisatavuotinen historia on saanut alkunsa Leeuwenkuil-tilalta.

6.2.1 Yritys syrjii naisia työhönotossa

Kaikille haastatelluille W+E Dreyer Boerderyn työntekijöille maksettiin minimituntipalkkaa yhtä poikkeusta lukuunottamatta, jolle maksettiin noin 6 randia enemmän per tunti (31 senttiä). Normaali työaika tiloilla on yhdeksän tuntia päivässä, mutta työaika vaihtelee vuodenajan ja sukupuolen mukaan. Kesällä miehet työskentelevät aamu seitsemästä ilta kuuteen, ja naiset puoli kuuteen. Talvella työpäivät ovat puoli tuntia lyhyempiä. Työpäivään sisältyy 1,5 tuntia taukoja, joiden ajalta työntekijöille ei makseta palkkaa. Toisin sanoen, kesällä miesten odotetaan työskentelevän puoli tuntia ylitöitä joka päivä, mistä heille maksetaan ylityökorvaus.

Haastateltujen työntekijöiden mukaan vain miehille maksetaan sadepäivien osalta palkkaa. Tämä saattaa johtua siitä, että työntekijöiden mukaan W+E Dreyer Boerderyn tiloille palkataan vain miehiä vakituiseen työsuhteeseen, kun taas naisille on tarjolla vain kausityötä. Naisten asemaa heikentää entisestään se, että vain vakituisille työntekijöille kertyy eläkettä (*provident fund*). W+E Dreyer Boerderyn mukaan se ei ole löytänyt eläkerahastoa työntekijöille, joilla on vain tilapäistä työtuloa.

Erään haastateltavan mukaan *“(Palkka) ei ole riittävä. Olen äiti, joka joutuu käymään töissä. Kun sataa, palkkani jää pieneksi, sillä minulle ei makseta sadepäivistä. Haluaisin vakinaisen työn, sillä vakituisille työntekijöille maksetaan sadepäiviltä. Ongelma on, että vain miehiä otetaan vakituiseen työhön. Tämä on naisten syrjintää.”*

W+E Dreyerin mukaan se ei tarkoituksella syrji naisia työhönotossa vaan kyse on yksinkertaisesti siitä, että yrityksellä ei ole tarjota naisille vakituista kokoaikaista työtä. Yrityksen mukaan tämä johtuu viiniviljelyalan sesonkiluonteesta. Sen mukaan tilalla on kuitenkin naisia osa-aikaisessa työssä. Useilla muilla viljelytiloilla, kuten esimerkiksi kahden muun tätä raporttia varten tutkitun yrityksen viinitiloilla, on naisia vakituudessa kokoaikaissa työsuhteessa.

Haastateltavien mukaan kaikille työntekijöille annetaan palkkakuitti, mutta joskus he saavat sen vasta kaksi viikkoa palkanmaksun jälkeen. Viiveen takia heidän on vaikeaa tarkistaa, että palkka on maksettu oikein. W+E Dreyer Boerderyn mukaan näin on joissain yksittäisissä tapauksissa aiemmin käynytkin, mutta ongelma on sittemmin korjattu. Vaikka yrityksen mukaan se ei ole saanut työntekijöiltä viime aikoina tätä koskevia valituksia, on ongelma tätä raporttia varten haastateltujen työntekijöiden mukaan edelleen ajankohtainen.

Työntekijöiden mukaan jos he rikkovat työskennellessään jotain, korvaava summa vähennetään heidän palkoistaan. W+E Dreyer Boerderyn mukaan vain tahalliset vahingot vähennetään työntekijöiden palkoista, kun taas vahingosta aiheutuneita vahinkoja ei vähennetä jos ne aiheutuvat tavanomaisen työnteon aikana.

Lisäksi työntekijöiden palkoista vähennetään lakisääteinen työttömyysvakuutusmaksu. Työntekijät, jotka asuvat tilalla, eivät maksa vuokraa, mutta heidän palkoistaan vähennetään sähkön käytöstä perittävä maksu.

6.2.2 Ei kollektiivista sopimista

W+E Dreyer Boerderyn tiloilla toimii ammattiliitto CSAAWU, mutta liiton mukaan järjestäytymisvapaudessa on tästä huolimatta ongelmia. Aiemmissa kansalaisjärjestöjen raporteissa¹⁵⁵ on esimerkiksi nostettu esiin, että Etelä-Afrikan työministeriön virkahenkilön seurassa ollutta CSAAWU:n edustajaa ei päästetty yrityksen tiloihin siitä huolimatta,

155 Somo, 2020, Pressing Issues, s. 46

että työntekijöiden laillisena edustajana CSAAWU:lla tulisi olla niihin pääsy¹⁵⁶. Myös tätä raporttia varten tehdyn kenttätutkimuksen aikana havaittiin, että liiton edustajien täytyy ilmoittaa etukäteen ja varata aika, jos he haluavat vieraila yrityksen tiloilla, mukaan lukien työntekijöiden asuinalueella työajan ulkopuolella.

W+E Dreyer Boerderyn mukaan yritys kunnioittaa järjestäytymisvapautta ja sen työntekijät voivat vapaasti liittyä ammattiliittoon. Yritys kertoo arvostavansa, jos kaikki jotka vierailevat tiloilla eli yksityisalueella, ilmoittavat tulostaan sille etukäteen. Yrityksen mukaan kyse on kohteliaisuudesta, ei pyrkimyksestä rajoittaa kenenkään yhteydenpitoa työntekijöihin. Se kertoo myös olevansa tietoinen useista liiton toimihenkilöiden vierailuista tiloilla, joita varten liitto ei ole pyytänyt lupaa tai joista se ei ole ilmoittanut etukäteen. Yrityksen mukaan se ei kuitenkaan ole ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin näiden tapausten johdosta. Ammattiliitto kuitenkin kieltää vierailleensa yrityksen tiloilla ilman ennakoilmoitusta.

Haastateltujen W+E Dreyer Boerderyn työntekijöiden mukaan he voivat kyllä liittyä ammattiliittoon, mutta työnantaja ei millään tavalla kannusta heitä tekemään niin vaan päinvastoin on muutama vuosi sitten jopa kutsunut työntekijät koolle suostutellakseen heitä eroamaan liitosta. Yrityksen mukaan näin saattoi tapahtua ennen, mutta ei enää.

W+E Dreyer Boerderyssä ei ole käyty varsinaisia työehtosopimusneuvotteluja. Yritys ja ammattiliitto tapaavat toisiaan kuitenkin vuosittain, mutta tapaaminen järjestetään yleensä samaan aikaan kuin lakisääteiseen minimipalkkaan tehdään vuosikorotus. Liiton edustajien mukaan yritys käyttää tätä hyväkseen väistääkseen työntekijöiden palkkavaateet, ja käytännössä ainoastaan toimeenpanee minimipalkkaan tehdyt lakisääteiset korotukset. W+E Dreyerin mukaan tapaamisten ajankohdista sovitaan yhdessä, ja osapuolten välisessä sopimuksessa esitetään selkeästi, miten liiton tulee menetellä vaikuttaakseen tapaamisten aikatauluun. Yritys myös kielsi väistävänsä työntekijöiden vaateita vaikkakin se totesi vastauksissaan pitävänsä mahdollisena, että ammattiliiton edustajilla on tällainen käsitys.

6.2.3 Työntekijöille huudetaan ja heitä solvataan

Useissa aiemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin, että W+E Dreyer Boerderyn omistajan käytös työntekijöitä kohtaan saattaa olla aggressiivista ja ilkeää¹⁵⁷. On myös raportoitu, että yrityksen viljelyalan laajennusten yhteydessä se on kaivanut maata alueelta, johon työntekijät ovat haudanneet esi-isiään ilmoittamatta aikeistaan työntekijöille etukäteen¹⁵⁸. Vastauksessaan yritys sanoo, että se ei tehnyt niin tarkoituksella ja että kyseessä oli

156 Ks. esim. Commission for Conciliation, Mediation and Arbitration, Organisational rights, saatavilla osoitteessa: <https://uat.ccma.org.za/wp-content/uploads/2022/01/Organisational-Rights-Info-Sheet-2021-01.pdf>

157 Ks. esim. Somo, 2020, Pressing Issues, s. 46

158 Rosa-Luxemburg-Stiftung, 2021, Cheap Wine, Bitter Aftertaste, s. 33

valitettava vahinko, joka johtui siitä että haudat olivat merkitsemättömiä. Heti kun se tuli tietoiseksi haudoista, kaivuut lopetettiin.

Myös kaikkien tätä raporttia varten haastateltujen W+E Dreyer Boerderyn työntekijöiden mukaan yrityksen omistaja huutaa työntekijöille ja käyttää loukkaavaa kieltä heitä kohtaan. Osan haastatelluista mukaan hän on esimerkiksi kutsunut heitä apinoiksi. Omistajan kielenkäyttö on erityisen töykeää kiireisinä aikoina, kuten sadonkorjuun aikana.

Yrityksen työntekijät voivat tehdä anonyymisti kirjallisia ilmoituksia epäkohdista. Haastateltujen työntekijöiden mukaan he kuitenkin välttelevät ilmoitusten tekemistä etenkin silloin, kun yrityksen omistaja on huonolla tuulella, mutta myös siksi, että heidän mukaansa ilmoitukset eivät johda minkäänlaisiin toimenpiteisiin.

W+E Dreyer Boerderyn vastauksen mukaan yrityksen johtamistyyli on ”tiukka” mutta yrityksen johto tai omistajat eivät koskaan ole aggressiivisia työntekijöitä kohtaan. Yritys kannattaa reiluja ja inhimillisiä työoloja, noudattaa lainsäädäntöä, ja reagoi valituksiin.

6.2.4 Onnettomuus johti työntekijän kuolemaan

Aiemmissa kansalaisjärjestöjen tutkimuksissa on noussut esiin useita puutteita työterveydessä ja -turvallisuudessa W+E Dreyer Boerderyn viljelytiloilla¹⁵⁹. Ne ovat liittyneet muun muassa puutteelliseen koulutukseen työntekijöille jotka joutuvat sekoittamaan maatalouskemikaaleja, puutteellisiin suojarusteisiin työntekijöille jotka levittävät kemikaaleja sekä kemikaalien levityksen aikana traktoreita ajaville työntekijöille ja tyhjen kemikaalikanistereiden hävittämiseen liittyviin käytäntöihin. Toisaalta kansalaisjärjestöt ovat raportoineen myös parannuksista. Näitä ovat esimerkiksi suojarusteiden parempi saatavuus ja vuosittainen kahden tunnin mittainen koulutus työntekijöille kemikaalien sekoittamiseen ja levittämiseen liittyen¹⁶⁰. Yrityksen mukaan työntekijöille annetaan koulutusta myös muun muassa suojarusteiden oikeaoppisesta käytöstä.

Tätä raporttia varten haastatellut työntekijät sanoivat, että he altistuvat työssään useille kemikaaleille kuten parakvatille, joka on myrkyllinen ja kielletty EU:ssa (ks. luku 6.1.4). Altistuminen tapahtuu kun he työskentelevät ilman suojarusteita alueella, jonka läheisyydessä kemikaaleja levitetään tai johon on äskettäin levitetty kemikaaleja.

Työntekijöiden mukaan kemikaalit aiheuttavat heille monenlaisia oireita kuten ihottumaa, pahoinvointia ja päänsärkyä. Haastateltavat kertoivat myös yksittäistapauksesta, jossa raskaana ollut työntekijä, joka oli hengittänyt kemikaaleja, jouduttiin viemään sairaalaan syyskuussa 2022. Tapauksen yksityiskohtia ei voitu tarkistaa. On huolestuttavaa, jos myös raskaana olevat naiset altistuvat vaarallisille kemikaaleille työssään.

159 Somo, 2020, Pressing Issues, s. 54

160 Ibid, s. 54

W+E Dreyer Boerderyn mukaan se noudattaa kaikkia työterveyteen ja -turvallisuuteen liittyviä protokollia, jotka perustuvat esimerkiksi lainsäädäntöön¹⁶¹, ja sen käytännöt estävät työntekijöitä altistumasta kemikaaleille ja työskentelemästä ruiskutetuilla alueilla. Yrityksen mukaan se ei ole saanut valituksia kemikaaleille altistumisesta, eikä ole näyttöä siitä, että altistuminen kemikaaleille olisi aiheuttanut esimerkiksi sen, että edellä mainittu raskaana oleva työntekijä jouduttiin viemään sairaalahoitoon.

Viimeisen kahden vuoden aikana yrityksen tiloilla on sattunut yksi työntekijän kuolemaan johtanut onnettomuus. Kyseinen työntekijä oli urakoitsijan kautta palkattu zimbabwelainen siirtotyöntekijä, joka haastateltujen työntekijöiden mukaan tippui täyteenahdetun traktorin kyydistä ja kuoli jäätyään traktorin alle. W+E Dreyer Boerderyn mukaan traktori ei kuljettanut työntekijöitä vaan keräyskoreja, jotka olivat peräkärjessä. Työntekijät ryntäsivät peräkärjyn luo, jolloin yksi heistä menetti tasapainon ja kaatui peräkärjyn pyörän eteen. Yrityksen mukaan on epäselvää, johtuiko työntekijän kuolema peräkärjyn pyörästä vai siitä, että työntekijä löi kaatuessaan päänsä. Yrityksen mukaan työntekijät, jotka ryntäsivät peräkärjyn luo rikkoivat turvallisuusmääräyksiä, joiden mukaan koreja ei pitäisi kerätä ennen kuin niitä kuljettava traktori on kunnolla pysähtynyt.

Tätä raporttia kirjoitettaessa Finnwatch kuuli toisesta vakavasta onnettomuudesta W+E Dreyer Boerderyn viljelytilalla tammikuussa 2023. Ammattiliittolähteiden mukaan zimbabwelainen siirtotyöntekijä loukkaantui pudotessaan työntekijöitä kuljettaneen traktorin kyydistä. Finnwatch ei kuitenkaan ole voinut tarkistaa tapauksen yksityiskohtia. W+E Dreyer Boerderyn mukaan kyseessä oli jälleen urakoitsijan kautta palkattu työntekijä, joka hyppäsi viljelytilojen välillä liikkuneen tyhjän kärjyn kyytiin, putosi ja loukkaantui. Yrityksen mukaan työntekijä rikkoi turvallisuusmääräyksiä ja -protokollia hypätessään kärjyn kyytiin.

Naispuolisten työntekijöiden käytössä on viinitarhassa yksi siirrettävä käymälä noin 20 työntekijää kohti. Se siivotaan kerran viikossa. Miehillä käymälää ei ole. W+E Dreyer Boerderyn mukaan käymälä on molempien sukupuolten käytössä.

Juomavettä työntekijät saavat tankeista ja erillisistä pöntöistä, jotka tuodaan viinitarhaan traktorilla. Työntekijöiden mukaan vesi tulee kaivosta, ja se on usein likaista ja aiheuttaa työntekijöille vatsanväännteitä. W+E Dreyerin mukaan se ei ole saanut tähän liittyviä valituksia.

Jos työntekijät sairastuvat, työnantaja kyyditsee heidät julkiseen terveystieteeseen tai sairaalaan. Haastateltujen työntekijöiden mukaan he saattavat joskus joutua odottamaan kyytiä useita tunteja. W+E Dreyer Boerderyn mukaan tähän vaikuttaa se, miten vakavasta sairastumisesta on kyse. Vakavissa tapauksissa työntekijät viedään välittömästi hoitoon mutta vähemmän vakavissa tapauksissa vasta sitten, kun kuljetus vapautuu.

161 Esim. Occupational Health and Safety Act, 1993, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/act85of1993.pdf

6.2.5 Osa työntekijöistä on asunut tilapäiseksi tarkoitetuissa taloissa jo seitsemän vuotta

Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat vierailivat kahden W+E Dreyer Boerderyn viljelytilan asuinalueella, Leeuwenkuilin ja Mooigeleen setlementeissä. Yritys on hankkinut Mooigelee-tilan vasta viime vuosina kun taas Leeuwenkuil on tila, josta koko perheyrittys on saanut alkunsa satoja vuosia sitten. Vierailujen aikana työntekijöiden asuinoloissa havaitut puutteet eivät ole uusia vaan huonokuntoisista asunnoista W+E Dreyer Boerderyn omistamilla tiloilla, mukaan lukien Leeuwenkuil-tilalla, on raportoitu ennenkin¹⁶². Jatkuvat ongelmat koskevat muun muassa hometta ja halkemia sekä huonolaatuista juomavettä.

Leeuwenkuilin setlementissä talojen sisäkatoissa kasvoi hometta. Taloja ei selvästi oltu maalattu pitkään aikaan ja osassa niistä oli halkeamia seinissä. Seinistä irronnut maali ja halkeamat kielivät siitä, että taloja ei ole huollettu eikä homeen poistamiseksi ja ehkäisemiseksi ole tehty vuosiin mitään. Useimmissa taloissa oli paljas betonilattia.

W+E Dreyer Boerderyn mukaan talot vastaavat lain vaatimuksia. Kaikki talot, jotka ovat laillisesti vakituisten työntekijöiden käytössä maalattiin vuonna 2019 työntekijöiden toimesta, ja heille annettiin tätä tarkoitusta varten kaksi päivää palkallista lomaa. Maalaustarvikkeet kustansi yritys. Toisaalta yritys toteaa vastauksessaan myös, että joidenkin talojen huono kunto johtuu usein puutteellisesta kodinhoidosta.

W+E Dreyer Boerderyn tiloilla haastateltujen työntekijöiden perheiden keskimääräinen koko oli 4,5 henkilöä. Muutaman huoneen pienessä talossa asui kuitenkin peräti 13 ihmistä, joista kaikki olivat haastatteluhetkellä yrityksen tiloilla töissä. Myös useat muutkin talot vaikuttivat ahtailta. Talojen käymälöiden kunto vaihteli säällisestä huonoon. Haastateltujen työntekijöiden mukaan huonossa kunnossa olevia käymälöitä ei ole korjattu heidän pyynnöistään huolimatta. W+E Dreyerin mukaan se ei ole saanut tähän liittyviä valituksia, mutta ilmoitti vastauksessaan korjaavansa käymälät mielellään jos ongelmista ilmoitetaan yritykselle.

W+E Dreyer Boerderyn mukaan sillä on ongelma laittomasti työntekijöiden asuinalueelle asettuneiden henkilöiden kanssa. Yritys on käynnistänyt lain mukaisen prosessin laittomien asukkaiden häätämiseksi, mutta prosessi kestää kauan. Yritys ei vastauksessaan tarkentanut keitä laittomat asukkaat ovat, mutta kuvasi heitä eteläafrikkalaisiksi, jotka epätoivoisesti etsivät paikkaa missä asua. Sen mukaan kyseessä on Etelä-Afrikassa yleinen ongelma, joka johtuu kroonisesta asuntopulasta Länsi-Kapin alueella. Lain mukaan tilojen omistajat eivät voi häätää tiloilta henkilöitä, jotka ovat asuneet tiloilla vähintään kymmenen vuotta ja jotka ovat yli 60 vuotta vanhoja tai tilan työntekijöitä. Myöskään entisiä työntekijöitä, jotka eivät ole työssä sairauden, loukkaantumisen tai vammautumisen takia, ei voida häätää¹⁶³.

162 Somo, 2020, Pressing Issues, s. 39

163 Extension of Security of Tenure Act, 1997, Termination of right of residence, saatavilla osoitteessa: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a62-97.pdf

Leeuwenkuilin settlementin juomavesi tulee porakaivosta, ja sitä säilytetään isossa tankissa, josta se pumpataan taloihin. Työntekijöiden mukaan tankki puhdistetaan vain kerran vuodessa tammikuussa, ja loppuvuodesta tankkiin kertynyt lika saattaa aiheuttaa vatsavaivoja. W+E Dreyer Boerderyn mukaan vesi analysoidaan kahdesti vuodessa juomakelpoisuuden varmistamiseksi. Sen mukaan ei ole olemassa näyttöä siitä, että tankkivesi aiheuttaisi vatsavaivoja.

Tätä raporttia varten haastateltujen työntekijöiden mukaan uusille työntekijöille ei enää tarjota omia asuntoja siitä huolimatta, että settlementissä on taloja tyhjillään. Heidän mukaansa tämä on syy siihen, miksi osassa taloista asuu niin paljon ihmisiä. Työntekijöiden mukaan tyhjilleen jääneiden talojen annetaan rapistua ja kun ne ovat erittäin huonossa kunnossa, ne puretaan. Työntekijöiden mukaan tämä kielii siitä, että työnantaja haluaa, että työntekijät perheineen muuttavat pois tilalta. Aiemmissa kansalaisjärjestöjen raporteissa on nostettu esiin, että työnantaja on alkanut häätää tilan entisiä työntekijöitä Leeuwenkuilin settlementistä¹⁶⁴. Pystyäkseen vuokraamaan säällisen asunnon tilan ulkopuolelta työntekijöiden tulisi kuitenkin saada korkeampaa palkkaa. W+E Dreyer Boerderyn mukaan tyhjät talot, jotka ovat huonossa kunnossa puretaan, jotta ne eivät houkuttelisi tilalle laittomia asukkaita.

Mooigeleen settlementissä osa työntekijöiden asunnoista on rakennettu tiilestä, osa kevytelementeistä. Kevytelementeistä rakennetuissa taloissa on puinen kehikko ja seinät esimerkiksi vanerista. Tiilitaloissa oli hometta sisäkatossa, eikä niitä oltu maalattu pitkään aikaan. Suurimmassa osassa oli juokseva vesi ja sisä vessa. Tiilitaloista kuitenkin vain osa oli käytössä. Käytöstä poistetut talot olivat erittäin huonossa kunnossa. W+E Dreyer Boerderyn mukaan osa talojen kuntoon liittyvistä ongelmista johtuu huonosta kodinhoidosta puutteellisen ylläpidon sijaan.

Puusta ja vanerista tehdyissä taloissa on peltinen ulkokatto eikä lainkaan sisäkattoa. Niissä ei myöskään ole juoksevaa vettä, sisä vessaa tai pesutiloja. Niissä asuvat työntekijät ja heidän perheensä saavat vetensä talojen ulkopuolella olevista hanoista, ja osa asukkaista myös peseytyy ulkona. Asukkaiden käytössä on kaksi siirrettävää käymälää.

Asukkaiden mukaan heille on kerrottu, että talot joissa he asuvat ovat tilapäinen ratkaisu. Siitä huolimatta osa heistä kertoi asuneensa näissä tilapäiseksi tarkoitetuissa taloissa jo seitsemän vuotta. Kaikki haastateltavat valittivat niiden olevan ahtaita. Kyseiset talot ovat kooltaan arviolta hieman alle 30 neliömetriä. Yhdessä talossa, jossa Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat vierailivat, asui kuusi henkeä. W+E Dreyer Boerderyn mukaan osa asukkaista saattoi olla laittomia asukkaita.

Myös Mooigeleen settlementissä juomavesi tulee kaivosta, ja sitä säilytetään isossa tankissa, josta se pumpataan taloihin. Tankki puhdistetaan kerran vuodessa, ja puhdistusten välissä vesi ehtii työntekijöiden mukaan muuttua likaiseksi. W+E Dreyer Boerderyn mukaan vesi analysoidaan kahdesti vuodessa sen varmistamiseksi, että se täyttää terveystarpeet.

164 Somo, 2020, Pressing Issues, s. 39

Mooigeleessa jätevesiputket ovat tukossa ja jätevesi valuu joidenkin talojen alle. Haasteltujen työntekijöiden mukaan he ovat ilmoittaneet asiasta, mutta sille ei silti ole tehty mitään. W+E Dreyer Boerderyn vahvasti vastauksessaan, että työntekijät ovat valittaneet asiasta. Yrityksen mukaan ongelma on sittemmin korjattu, mutta settlementistä tavoitetut työntekijät kiistävät tämän.

Sekä Leeuwenkuilin että Mooigeleen settlementissä asuvien W+E Dreyer Boerderyn työntekijöiden lapsista osa on saanut töitä W+E Dreyer Boerderyltä. Muiden täytyy muuttaa 18 vuotta täytettyään pois siitä huolimatta, että jotkut heistä ovat syntyneet ja asuneet tiloilla koko ikänsä. Minimipalkkaa ansaitsevilla vanhemmilla ei usein kuitenkaan ole mahdollisuutta vuokrata lapsilleen asuntoa vapailta markkinoilta. Pahimmassa tapauksessa tilan työntekijöiden lapsia kohtaa heidän täysi-ikäistyttyään kodittomuus. Heidän tilannettaan pahentaa entisestään Etelä-Afrikan korkea, yli 60 prosentin nuorisotyöttömyys¹⁶⁵.

Mooigeleen settlementissä osa työntekijöistä on asunut vuosikausia tilapäisiksi tarkoitetuissa kevytrakenteisissa elementtitaloissa. Taloissa ei ole pesutiloja vaan työntekijät joutuvat peseytymään ulkona.

165 Ks. Statistics South Africa, 1.6.2022, South Africa's youth continues to bear the burden of unemployment, <https://www.statssa.gov.za/?p=15407>

W+E Dreyer Boerderyn mukaan yrityksen on mahdotonta tarjota asuntoja työntekijöiden lapsille, jotka eivät ole siihen työsuhteessa. Yritys pyrkii tukemaan työntekijöiden lapsia muun muassa harjoitteluohjelmien kautta ja tarjoamalla tukea urheilutapahtumiin osallistumiseksi. Yritys auttaa koulusta valmistuneita lapsia laatimaan CV:n ja valmentaa heitä työhaastatteluja varten.

Myös naispuolisten työntekijöiden tulee muuttaa pois tiloilta jos heidän aviomiehensä tai isänsä kuolee. Tämä johtuu siitä, että tiloilla asuntojen vuokrasopimus tai muu sopimus asumisoikeudesta on tyypillisesti perheen miespuolisen työntekijän nimissä.

6.2.6 Auditoijat ummistavat silmänsä epäkohdilta

Haastatelluista työntekijöistä suurin osa tiesi tilojen olevan Fair for Life -sertifioitu ja että Fair for Lifen tarkoitus on parantaa työntekijöiden olosuhteita. Heidän mukaansa se ei kuitenkaan ole johtanut minkäänlaisiin parannuksiin käytännössä. Erään haastateltavan mukaan auditoijat saattavat jopa ummistaa silmänsä ongelmilta: *“Auditoijat eivät koskaan tule katsomaan, millaisia talot ovat Mooigleessa, se on tarkoituksellista, koska viemärit ja talot ovat erittäin huonokuntoisia. He menevät vain Leeuwenkuiliin. Se on tarkoituksellista.”*

W+E Dreyer Boerderyn mukaan auditoijat vierailivat kaikilla sen tiloilla kesäkuussa 2022. Fair for Lifen kautta saatua tuloja on käytetty työntekijöiden asuntojen kalustamiseen, ja niiden avulla työntekijöille on myös perustettu puutarhoja vihannesten kasvattamista varten. Fair For Life Fair Trade Development -rahastoon kertyneitä tuloja säästetään pientä bussia ja työntekijöiden urheilumahdollisuuksien varten. Rahastoon kertyy rahaa vuosittain vaihteleva summa yrityksen sertifioidun tuotannon myyntimäärien perusteella. Varojen käytöstä päätetään yhteisesti, ja työntekijöitä kuullaan päätöksentekoprosessissa. Päätösten pohjalla on kaikkien yrityksen työntekijöiden tekemä tarveanalyysi.

6.3 Welgemoed

Welgemoed (C Groenewald Boerdery) on rypäleiden viljelytila ja osa perheomisteista viini-liiketoimintaa. Sen omistaja omistaa myös Eagle Cliff Wines- ja New Cape Wines -yritykset. Eagle's Cliff Wines tuottaa, pullottaa ja valmistaa viinejä omilla tuotemerkeillään¹⁶⁶. New Cape Wines Company puolestaan on viinien vientiyritys.

Welgemoed-tila sijaitsee Länsi-Kapissa, Worcesterin ja Villedorpin kaupunkien välissä. Welgemoed-tilalla kasvatettuja rypäleitä käytetään myös muiden kuin perheyriksen omien viinien tuotannossa. Esimerkiksi Alkon valikoimiin kuuluvien viinien Stoney Cape Chenin Blancin ja Green Naturen valmistuksessa käytetään Welgemoed-tilalla kasva-neita rypäleitä. Kyseiset viinit maahantuo Hartwall Oy, joka myös omistaa Green Nature -tuotemerkin. Stoney Cape Chenin Blanc -tuotemerkin omistaa saksalainen Zimmermann-Graeff & Müller (ZGM)¹⁶⁷. ZGM myös pullottaa molemmat viinit Saksassa, ja ne valmistaa eteläafrikkalainen Brandvlei Cellars¹⁶⁸.

Green Nature -viinin valmistukseen käytetään Welgemoed-tilalla kasvatettuja rypäleitä. Tilalla sadonkorjuu on pitkälti mekanisoitu.

166 Ks. <https://www.eaglescliff.co.za>

167 Ks. <https://www.zgm.de>

168 Ks. <https://bcwines.co.za>

Taulukko 4 Alkon vakiovalikoiman viinit, joiden valmistuksessa on käytetty Welgemoed-tilalla kasvatettuja rypäleitä¹⁶⁹

Tuote	Maahantuojaja (Alkon tavaran-toimittaja)	Tuotemerkin omistaja	Pullottaja	Viini-valmistaja	Viljelytila
Stoney Cape Chenin Blanc	Hartwall Oy (Suomi)	Zimmermann-Graeff & Müller (ZGM; Saksa)	ZGM	Brandvlei Cellars (Etelä-Afrikka)	Welgemoed (Etelä-Afrikka)
Green Nature	Hartwall Oy	Hartwall Oy	ZGM	Brandvlei Cellars	Welgemoed

Welgemoed-tila ei ole sertifioitu, eikä tilalla toimi ammattiliitto. Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat eivät pyrkimyksistä huolimatta onnistuneet luomaan yhteyttä tilan työntekijöihin, joten Finnwatch pyysi Alkon apua tilavierailun järjestämiseksi. Hartwall Oy:öön sittemmin fuusioitunut Solera Finland ja ZGM esittelivät Finnwatchin Welgemoed-tilan omistajalle, jonka kanssa Finnwatch sopi tilavierailun yksityiskohdista. Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat vierailivat tilalla joulukuussa 2022. Vierailun aikana he tapasivat lyhyesti tilan johtoa, minkä jälkeen he saivat vapaasti liikkua tilalla ja työntekijöiden asuinalueella ja haastatella tapaamiaan työntekijöitä. Vierailun aikana tuli esiin, että tilalla sadonkorjuu on pitkälti mekanisoitu, ja se työllistää vain 18 työntekijää, joista 14 on vakituisia työntekijöitä ja neljä määräaikaisia. Tilalla ei työskentele lainkaan työnvälittäjien kautta palkattuja työntekijöitä. Tätä raporttia varten haastateltiin yhteensä 10 tilan työntekijää, joista puolet oli naisia. Kaikki tilan työntekijät ovat värillisiä.

6.3.1 Työntekijöiden peruspalkka vastaa minimipalkkaa

Welgemoed-tilan työntekijöille maksettava peruspalkka vastaa Etelä-Afrikan minimipalkkaa, ja he kaikki saavat kirjalliset palkkakuitit. Lisäksi vakituisille työntekijöille maksetaan pieniä bonuksia. Haastatellut työntekijät eivät kuitenkaan osanneet selittää, miten bonusjärjestelmä toimii. Yrityksen palkkalaskelman mukaan marraskuun 2022 loppupuoliskolla vain osa sen vakituisista työntekijöistä oli saanut bonuksen peruspalkan päälle. Bonuksen saaneista työntekijöistä suurin osa oli saanut 100 randin (5,17 euroa) bonuksen. Kaksi työntekijää oli saanut 200 randin (10,34 euroa) bonuksen ja yksi työntekijä 500 randin (25,85 euroa) bonuksen. Työntekijöiden palkkakuittien perusteella heidän päiväpalkkansa

¹⁶⁹ Alkon Finnwatchille syyskuussa 2022 toimittama lista sen vakiovalikoimaan kuuluvien eteläafrikkalaisten viinien hankintaketjuista

oli ollut enimmillään 270 randia päivässä (13,96 euroa) mukaan lukien bonus sekä kulkokorvaukset¹⁷⁰. Tämä on noin 3 euroa enemmän kuin lakisääteinen minimipalkka yhdeksältä tunnilta.

Yrityksen omistajan mukaan yritys maksaa työntekijöille lisäksi kaksi suurempaa bonusta vuodessa, joista toinen maksetaan sadonkorjuun jälkeen ja toinen jouluna. Yritys ei kuitenkaan kertonut, miten suurista bonuksista on kyse. Lisäksi omistajan mukaan yritys tarjoaa työntekijöille ilmaista ruokaa sadonkorjuun aikana sekä kustantaa työntekijöiden koulua käyville lapsille koulupuvut kahdesti vuodessa.

Welgemoedissa työntekijöille maksetaan täyttä palkkaa myös sadepäiviltä. Sadepäivinä työntekijöille osoitetaan työtehtäviä, joita huono sää ei haittaa, kuten siivoustyötä viinikellarissa.

Suurin osa haastatelluista työntekijöistä oli sitä mieltä, että heidän palkkatasonsa on kelvollinen, ja vain yksi piti palkkaa riittämättömänä. Näin siitäkkin huolimatta, että Etelä-Afrikan minimipalkka on sellaisenaan alle elämiseen riittävän tason. Muutenkin haastatellut työntekijät sanoivat lähes poikkeuksetta työ- ja asuinolojen tilalla olevan kelvolliset tai hyvät. Tilalla vierailleet Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijat havaitsivat kuitenkin joitain selkeitä puutteita työntekijöiden työ- ja asuinoloissa. Tutkijoiden viinitarhassa tarkastamista kahdesta siirrettävästä käymälästä toinen oli likainen ja hämähäkinseittien peittävä, toinen lukossa, ja vaikutti siltä, että kumpikaan niistä ei ole käytössä. Työntekijöiden esihenkilön (*supervisor*) mukaan käymälät on tarkoitus korjata, ja sitä ennen työntekijät voivat käyttää työntekijöiden asuinalueella olevia käymälöitä. On kuitenkin epäselvää, miten tämä on käytännössä mahdollista sillä etäisyys joistain viinitarhan osista työntekijöiden asuinalueella saattaa olla enimmillään jopa noin kaksi kilometriä. Yrityksen omistajan mukaan siirrettävät käymälät ovat työntekijöiden käytössä, ja niiden siivous on työntekijäkomitean vastuulla.

6.3.2 Asunnoissa on hometta ja halkeamia

Finnwatchin paikallisen kumppanin tutkijoiden havaintojen perusteella heidän näkemissään työntekijöiden asunnoissa on homekasvustoa sisäkatoissa ja joissain tapauksissa myös seinissä. Kuten edellä on todettu, kosteus- ja homevauriot ovat yhteydessä hengitystieoireisiin ja astman kehittymiseen. Asuntojen lattiat ovat paljasta betonia, ja seinissä on myös maasta nousevaa kosteutta, erityisesti kylpyhuoneissa. Joidenkin asuntojen seinissä oli halkemia ja vaikutti siltä, ettei asuntoja ole maalattu vuosiin, mikä saattaa kieliä puutteista niiden ylläpidossa. Osa asunnoista oli hyvin pieniä, arviolta noin 35 m², ja niissä oli vain yksi makuuhuone sekä avokeittiö/oleskelutila. Haastateltujen työntekijöiden perheissä oli keskimäärin neljä henkilöä.

¹⁷⁰ Työntekijät, joille osoitetaan esimerkiksi viljelmien kasteluun tai traktorin kuljettamiseen liittyviä tehtäviä, saavat viinitiloilla usein ylimääräisiä kulkokorvauksia esimerkiksi vedestä tai matkapuhelimen käytöstä.

Yrityksen omistajan mukaan asuntojen homekasvusto saattaa johtua siitä, että niiden ikkunoita on pidetty kiinni kostealla säällä tai ruokaa laitettaessa, ja kylpyhuoneiden lattioiden kosteus siitä, ettei niitä ole kuivattu suihkun tai peseytymisen jälkeen. Talojen rakenne on yrityksen mukaan suunniteltu siten, että huoneiden lattiat ovat metrin maanpinnan yläpuolella. Työntekijöiden käytössä on kaikkina aikoina maalia ja työkaluja asuntojen korjaamiseen ja tarvittaessa paikalle voidaan myös kutsua putkimies.

Welgemoed-tilalla työntekijät eivät maksa sähköstä tai internet-yhteydestä vaan niiden käyttö on heille ilmaista. Työntekijöiden lasten tulee kuitenkin muuttaa tilalta pois silloin kun he täyttävät 18 vuotta. Kuten edellä on todettu, nuorisotyöttömyys on Etelä-Afrikassa korkea, ja se huomioiden onkin mahdollista, että täysikäistyminen tarkoittaa ainakin osalle tilan työntekijöiden lapsista työttömyyttä ja kodittomuutta.

Työntekijät eivät haastatteluissa nostaneet palkkaan, käymälöihin tai asuinoloihin liittyviä epäkohtia esiin. On mahdollista, että työntekijöiden vaitonaisuus johtuu pelosta, lojaaliudesta työnantajaa kohtaa, haluttomuudesta aiheuttaa ongelmia koska olosuhteet tilalla ovat kuitenkin edes jonkin verran paremmat kuin muilla viinitiloilla – tai näiden yhdistelmästä. Finnwatchin aiemmista tutkimuksista saamat kokemukset osoittavat, että näin käy joskus silloin kun työntekijähaastattelut joudutaan tekemään työpaikalla.

Työntekijöiden asunnoissa Welgemoedissa oli sisäkatoissa hometta, paljas betonilattia ja maasta nousevaa kosteutta seinissä.

7 Yhteenveto

Vuosisatojen sorron jälkeen Etelä-Afrikan maataloussektorin työntekijöiden asema parani 1990-luvulla kun maa demokratisoitui, ja maataloustyöläiset otettiin työlainsäädännön piiriin. Siitä huolimatta työ- ja asuinoloissa viinitiloilla on edelleen paljon puutteita. Maataloustyö on Etelä-Afrikan matalapalkkaisimpien ammattikuntien joukossa. Usein viinitiloilla asuvien työntekijöiden tulevaisuuden näkymiä varjostaa työn tilapäistyminen ja pelko hädetyksi tulemisesta. Työntekijöiden neuvotteluasema on heikko.

Finnwatch teki tätä raporttia varten kenttätutkimusta kolmen eri yrityksen viinitiloilla Etelä-Afrikassa. Kyseiset yritykset, Louisvale Wines, W+E Dreyer Boerdery ja Welgemoed (C Groenewald Boerdery), tuottavat viinirypäleitä, joita käytetään 11 Alkon vakiovalikoimaan kuuluvan viinin valmistukseen. Tällaisia viinejä ovat muun muassa Alkon myydyin eteläafrikkalainen viini, Pearly Bay, sekä Kuronen Red, Grinder Pinotage ja Green Nature. Niitä maahantuovat Amka Finland, Arvid Nordquist Finland Oy, Hartwall Oy ja Hedon Oy.

Kaikilla tutkituilla tiloilla työntekijöiden peruspalkka käytännössä vastasi Etelä-Afrikan minimipalkkaa, joka sellaisenaan jää alle elämiseen riittävän tason. Vaikka vakituiset työntekijät saavat asua tiloilla ilmaiseksi, ovat työntekijöiden asunnot usein erittäin huonossa kunnossa, ja paikoin jopa terveydelle haitallisia. Minimipalkan ja huonokuntoisten asuntojen yhdistelmä ei takaa kummoistakaan elintasoja samalla kun se lisää työntekijän riippuvuutta työnantajasta. Työntekijöiden asuinolot olivat erityisen surkeat W+E Dreyer Boerderyn Mooigelee-tilalla.

Työntekijöiden haastatteluissa nousi esiin myös puutteita työoloissa. Sekä Louisvale Winesin että W+E Dreyer Boerderyn työntekijöiden mukaan he altistuvat työssään terveydelle haitallisille maatalouskemikaaleille, kuten parakvatille, jonka käyttö on Etelä-Afrikassa sallittu, mutta esimerkiksi EU:ssa se on ollut kiellettyä jo vuodesta 2007 lähtien. Louisvale Winesin tiloilla työntekijöiden asuinalueet sijaitsevat hyvin lähellä viinitarhaa, ja kemikaalit leijailevat asuinalueelle tuulen mukana. Kaikilla tutkituilla tiloilla käymälöitä oli vähän ja ne olivat usein likaisia tai jopa poissa käytöstä.

Sekä W+E Dreyer Boerderyn että Louisvale Winesin tiloilla toimii ammattiliitto, CSAAWU. Louisvale Winesin tiloilla oli tätä kirjoittaessa käynnissä työehtosopimusneuvottelut. Vaikka kyseessä ovat tilan ensimmäiset työehtosopimusneuvottelut, ovat osapuolet aiemmin sopineet osa-aikaisten työntekijöiden kokoaikaistamisesta. Tästä huolimatta työntekijöiden mukaan Louisvale Winesin tiloilla työnantajan suhtautuminen työntekijöihin on muuttunut liittoon liittymisen jälkeen tönkyäksi. W+E Dreyer Boerderyn omistajan raportointiin solvaavan työntekijöitä. Yrityksellä on myös historiaa suoranaisestä ammattiliittojen vastaisesta toiminnasta, ja liiton mukaan yritys väistää työntekijöiden vaateita eikä neuvottele niistä.

Näiden kahden yrityksen viljelytiloilla työvoiman jakautuminen vakituisiin ja kausityöntekijöihin heijastelee edelleen apartheidin aikaista rotujaottelua siten, että värilliset ovat yleensä vakituisessa työsuhteessa ja mustat afrikkalaiset kausityöntekijöitä. Tilojen ylin johto tai omistajat ovat valkoisia. Haastateltujen työntekijöiden mukaan W+E Dreyer Boerderyn tiloilla myös naisia syrjitään työhönotossa ja Louisvale Winesin tiloilla naisia syrjitään palkanmaksussa.

Louisvale Winesin tiloilla työskentelevien työvoimavälittäjien kautta palkattujen työntekijöiden palkanmaksussa oli heidän mukaan ongelmia eikä heille maksettu ylityökorvauksia. Siirtotyöntekijöiden työluvut olivat vastoin työntekijöiden tahtoa työvoimavälittäjän hallussa.

Kolmannella tätä raporttia varten tutkitulla tilalla (Welgemoed) sadonkorjuu on pitkälti mekanisoitu, ja tilalla on vain vähän maataloustyöntekijöitä. Myös Welgemoedissa työntekijöiden peruspalkka vastasi minimipalkkaa, viinitarhan käymälät vaikuttivat olevan poissa käytöstä ja työntekijöiden asunnoissa oli puutteita. Tilalla ei tutkimuksen aikana kuitenkaan noussut esiin muita ongelmia. On teoriassa mahdollista, että työntekijöiden halukkuuteen raportoida ongelmista vaikutti se, että Welgemoedissa työntekijähaastattelut jouduttiin tekemään yhteistyössä tilan johdon kanssa.

Tutkituista yrityksistä yrityksistä kahden, Louisvale Winesin ja W+E Dreyer Boerderyn, viljelytilat ovat vastuullisuussertifioituja. Louisvale Winesin tilat ovat WIETA-sertifioituja, W+E Dreyer Boerderyn Fair for Life-sertifioituja. Kumpikaan näistä sertifioinneista ei pärjännyt erityisen hyvin Finnwatchin kesällä 2022 julkaistussa sosiaalisen vastuun sertifiointi- ja auditointijärjestelmien laadun vertailussa. Ne eivät vakuuttaneet myöskään tässä tilatasolla tehdyssä tutkimuksessa. Tilojen työntekijöiden tiedot järjestelmien vaatimuksista ja vaikutuksista olivat hatarat. He eivät kokeneet, että sertifikaatit käytännössä paransivat heidän olosuhteitaan.

EU-alueella nopeasti lisääntyvä yritysvastuusäntely vaikuttaa tulevaisuudessa entistä enemmän Alkon ja sen tavarantoimittajien toimintaan. Alkon monopoliaseman myötä sillä on merkittävä asema alan toimijoiden vastuullisuuden kehittämisessä Suomessa. Vaikka Alko ei aseta kaikille sen riskimaatuotteille pakollisia vastuullisuuskriteereitä, sillä on käytössä kaikkia sen sopimuskumppaneita velvoittavia vastuullisuuteen liittyviä sopimusehtoja. Syksystä 2022 lähtien se on edellyttänyt sopimuskumppaneiltaan ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaisen huolellisuutta.

Tätä raporttia varten Finnwatchin lähetti lyhyen kyselyn neljälle edellä mainitulle Alkon tavarantoimittajille. Yritysten vastausten perusteella niistä kahdella ei ollut käytössä huolellisuusvelvoiteprosessia. Niidenkin yritysten kohdalla, joilla huolellisuusvelvoiteprosessi on käytössä, käytännön työ keskittyy prosessin ensimmäiseen vaiheeseen eli riskien kartoitukseen. Riskien ehkäisyn yritykset ovat pitkälti ulkoistaneet sertifiointijärjestelmille. Ehkäisevien toimenpiteiden seuranta on yritysten vastausten perusteella olematonta,

samoin kuin vuoropuhelua vaikutusten kohteena olevien ryhmien kanssa. Vuoropuhelu vaikutusten kohteena olevien ryhmien kanssa on keskeisessä asemassa huolellisuusvelvoiteprosessissa muun muassa ehkäisevien toimenpiteiden riittävyyden ja asianmukaisuuden arvioimisen näkökulmasta.

Alko myös tekee yhteistyötä muiden pohjoismaisten alkoholimonopolyhtiöiden kanssa, ja sitä kautta sillä on myös kokoaan suurempi vaikutus maailmalla. Alko ja Systembolaget ovat molemmat solmineet yhteistyösopimukset kansainvälisen ay-liikkeen kanssa. Alkon, IUF:n ja PAMin yhteistyösopimus on työkalu työelämän oikeuksiin liittyvien valitusten käsittelemiseksi ja vuoropuhelun edistämiseksi, ja sen jalkauttaminen on käynnistynyt Etelä-Afrikasta.

Etelä-Afrikassa työmarkkinaosapuolten välit ovat olleet pitkään riitaiset, ja luottamusta osapuolten ei juurikaan ole vaan sitä täytyy tietoisesti rakentaa. Vastuullisuushaasteiden lisäksi ala kamppailee myös ilmastonmuutoksen vaikutusten aiheuttamien haasteiden kanssa, sillä lisääntyvä kuivuus ja sadekausien muutokset vaikuttavat rypäleiden laatuun negatiivisesti eikä maassa ole mahdollisuuksia siirtää viinituotantoa viileämmille alueille. Näihin haasteisiin ratkaiseminen edellyttää alan toimijoiden välistä yhteistyötä.

8 Suositukset

Alkolle ja sen tavarantoimittajille

- Alkon tavarantoimittajien on otettava käyttöön ihmisoikeuksia koskeva asianmukaisen huolellisuuden prosessi, kuten myös Alkon päivitettyt sopimusehdot edellyttävät. Osana asianmukaisen huolellisuuden prosessia kaikkien yritysten tulee kuulla merkityksellisellä tavalla vaikutusten kohteena olevia ryhmiä tai heidän edustajiaan. Tarjoamiensa koulutusten avulla Alko voi tukea sen tavarantoimittajia huolellisuusvelvoiteprosessien kehittämisessä.
- Alkon tulee kuitenkin myös asettaa kaikille sen niin sanotuille riskimaatuotteille sosiaalisen vastuullisuuteen liittyviä pakollisia vähimmäiskriteereitä. Lisäksi muita sosiaalisen vastuun kriteereitä voidaan hyödyntää tavarantoimittajien vastuullisuustyön kehittämisen kirittämiseksi.
- Alan rakenteellisiin ongelmiin puuttumiseksi Alkon tulee jatkaa työtään työmarkkinaosapuolten välisen vuoropuhelun ja yhteisen sopimisen kehittämiseksi Etelä-Afrikassa yhteistyössä kansainvälisen ay-liikkeen ja pohjoismaisten alkoholimonopolioiden kanssa. Alkon ja sen tavarantoimittajien tulee kannustaa rypäletuottajia edistämään

järjestäytymisvapautta tiloilla sekä edellyttää, että ammattiliitoilla on vapaa pääsy niiden hankintaketjuun kuuluville viljelytiloille.

- Alkon tulee myös jatkaa työtään vähintään elämiseen riittävän palkan varmistamiseksi työntekijöille sen hankintaketjussa. Yhteistyössä muiden pohjoismaisten alkoholimonopoliin kanssa sen tulee myös varmistaa, että tavarantoimittajilla on käytössään ajantasaiset ja luotettavat elämiseen riittävän palkan laskelmat. Käytännössä elämiseen riittävien palkkojen maksaminen edellyttää joko hintojen nostamista ja/tai muutoksia arvon jakautumiseen viinin tuotantoketjussa.
- Alkon tulee julkaista sen hankintaketjua koskevat tiedot. Alko kerää tavarantoimittajilta kattavasti tietoa sen hankintaketjuun kuuluvista toimijoista. Julkaisemalla tiedot hankintaketjuun kuuluvista toimijoista Alko mahdollistaisi sidosryhmille ja vaikutuksen kohteena oleville ryhmille sen, että ne voisivat entistä paremmin tuoda mahdollisia epäkohtia Alkon ja sen tavarantoimittajien tietoon ja sitä kautta tukea niitä kantamaan oma vastuunsa ihmisoikeuksista. Vain kuulemalla suoraan vaikutusten kohteena olevia ryhmiä voivat yritykset varmistua siitä, että niiden ehkäisevät ja korjaavat toimenpiteet ovat tehokkaita, riittäviä ja asianmukaisia. Oman huolellisuusvelvoiteprosessinsa kehittämisessä Alkon tulee panostaa korjaavien toimenpiteiden kehittämiseen, jotka aiemmissa selvityksissä on todettu puutteellisiksi.
- Alkon ja sen tavarantoimittajien on sitouduttava 1,5 asteen ilmastotavoitteeseen ja saavutettava nettonollapäästöt mahdollisimman nopeasti vähentämällä koko arvoketjunsä päästöjä. Science Based Targets -aloitteen kaltaisten työkalujen käyttöä tulee pitää vähimmäisvaatimuksena ilmastotoimille. Vaadittavia päästövähennyksiä tulee täydentää päästöjen kumoamisella (ns. päästökompensaatiolla) käyttäen hiilimarkkinoilta hankittavia, korkealaatuisia ilmastoyksiköitä ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön ohjeistuksen mukaisesti¹⁷¹.

Eteläafrikkalaisille rypäletuottajille

- Tuottajien on kunnioitettava työntekijöitä ja heidän oikeuksiaan, mukaan lukien ammatillista järjestäytymisvapautta.
- Tuottajien on varmistettava, että kaikille työntekijöille maksetaan vähintään elämiseen riittävää palkkaa. Tavoitteena tulee kuitenkin olla, että palkoista sovitaan työmarkkinaosapuolten kesken neuvottelemalla. Tätä raporttia varten tutkituista tiloista vain yhdessä oli käynnissä työehtosopimusneuvottelut, muilla tiloilla työehtosopimusta ei ole neuvoteltu. Riski huonojen sääolosuhteiden aiheuttamista katkoksista työntekijöiden harteilla. Kaikille työntekijöille on maksettava palkkaa

171 Laine, A., Ahonen, H-M., Pakkala, A., Laininen, J., Kulovesi, K. ja Mäntylä, I., 2023, saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-815-4>

myös esimerkiksi sadepäiviltä. Tuottajien on myös varmistettava että kaikki työntekijöitä kohdellaan tasapuolisesti niin työhönotossa kuin palkkauksessakin ihonväriin tai sukupuoleen katsomatta. Heikommassa asemassa olevien ryhmien asemaa tulee tukea esimerkiksi positiivisen erityiskohtelun sekä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien avulla.

- Tuottajien on huolehdittava siitä, että työntekijät eivät työssään tai asuinalueilla altistu terveydelle haitallisille kemikaaleille. Suojavyöhykkeistä ja suihkutuksen jälkeisistä varoajoista täytyy pitää kiinni, eikä työntekijöille tule osoittaa työtä suihkutettavina olevien alueiden läheisyydestä. Voimakkaasti myrkyllisten torjunta-aineiden kuten esimerkiksi parakvatin käytöstä tulee luopua. Työntekijöille on varmistettava riittävä koulutus työterveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä seikoista. Työ on järjestettävä siten, että onnettomuuksien vaara on mahdollisimman vähäinen. Tutkituilla tiloilla on esimerkiksi sattunut useita traktoreiden aiheuttamia onnettomuuksia, joihin tulee kiinnittää huomioita. Jos päivittäisiä keräilytavoitteita käytetään, ne on pidettävä koh- tuullisina. Elämiseen riittävän palkan maksu ei saa riippua keräilytavoitteen saavutta- misesta.
- Tuottajien on huolehdittava siitä, että työntekijöiden asuinolot ovat säälliset. Homeon- gelmat on korjattava ja ongelmien uusimista tulee ennaltaehkäistä varmistamalla muun muassa asuntojen asianmukainen ilmanvaihto. Viemäröintiin liittyvät ongelmat tulee myös korjata, ja juomaveden laatu varmistaa. Nykykäytäntö, jossa vakituiset työntekijät saavat asua tiloilla ilmaiseksi mutta asunnot omistaa ja niiden ylläpidosta vastaa työnantaja, ylläpitää työntekijöiden riippuvuutta työnantajasta. Alan toimijoi- den tulee yhteistyössä etsiä käytännölle vaihtoehtoisia ratkaisuja. Tuottajien on vältet- tävä häätämistä eläköityneitä työntekijöitä, työntekijöiden aikuistuvia lapsia tai muita perheenjäseniä tiloilta.
- Alan toimijoiden on haettava yhteistyössä ratkaisuja alaa kohtaaviin moninaiisiin haas- teisiin, mukaanlukien vastuullisuushaasteet ja ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat haasteet. Tarvittaessa tuottajien on huolehdittava työntekijöiden riittävästä muutos- turvasta.

Auditointi- ja sertifiointijärjestelmille

- Valvontajärjestelmien tulee ottaa käyttöön oma ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskeva huolellisuusvelvoiteprosessi, jonka osana ne arvioivat oman toimintansa vaikutuksia ympäristöön ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Keskeisenä osana tätä arviointia tulee olla järjestelmän oman kriteeristön ja valvonnan tarkastelu ihmisoikeuskehikossa: järjestelmien tulee pohtia miten niiden kriteerit ja niihin pohjautuva valvonta edistävät tai estävät ihmisoikeuksien toteutumista. Myös järjestelmien systemaattista vaikutus- ten arviointia on tarpeen kehittää.

- Tässä raportissa tarkasteltuja tiloja sertifioineiden ja auditoineiden tahojen tulee käydä raportin löydökset läpi ja analysoida miksi esimerkiksi vuosia jatkuneisiin asuinoloja koskeviin ongelmiin ei ole puututtu auditoinneissa, vaikka ne olisivat olleet helposti havaittavissa.
- Järjestelmien on lisättävä tiedotusta suoraan sertifioitujen tilojen työntekijöille omista kriteereistään ja niiden täyttämisen edellyttämistä toimenpiteistä. Järjestelmien on lisättävä myös yleisjulkisuutta auditoinnit läpäisseistä toimijoista.
- Järjestelmien tulee aktiivisesti pyrkiä lisäämään ammattiyhdistysliikkeen ja vaikutusten kohteena olevien ryhmien roolia järjestelmien kriteerien laadinnassa ja niiden noudattamisen valvonnassa. Työntekijöiden kuulemiselle on varattava auditoinneissa riittävästi aikaa, ja työntekijöitä on kuultava luottamuksellisesti ja ilman auditoinnin kohteena olevan yrityksen johdon edustajien läsnäoloa.
- Ay-liikkeellä ja vaikutusten kohteena olevilla ryhmillä tulee myös olla rooli korjaavien toimenpiteiden toimeenpanon valvonnassa sekä tarvittaessa niiden priorisoinnissa. Auditointiraportit on jaettava työntekijöiden ja ammattiliittojen kanssa.
- Global Living Wage -koalition arvio elämiseen riittävästä palkasta Länsi-Kapin maaseudulla tulee laskea uudelleen. Alkuperäisestä laskelmasta on kulunut jo kymmenen vuotta ja voi olla, että laskelman kuluttajahintaindeksiin perustuvat päivitykset eivät riittävällä tavalla huomioi esimerkiksi ruoan muita tuotekategorioita suurempaa viimeaikaista hintojen nousua. Elämiseen riittävä palkka tulee määritellä kaikille sertifioinnin tai auditoinnin kohteena oleville tahoille pakolliseksi vähimmäisvaatimukseksi minimipalkan sijaan.

Päätäjille

- Alkon omistajaohjauksesta vastaavan sosiaali- ja terveysministeriön tulee varmistaa, että valtioneuvoston omistajapolitiittisen periaatepäätöksen hankintaketjujen vastuullisuutta koskevat vaatimukset toteutuvat Alkon toiminnassa. Alkon hankintamenettelyt perustuvat alkoholilakiin, ja lakiin vedoten Alko ei ole asettanut kaikille riskimaatuotteille tuotekohtaisia vastuullisuuskriteereitä. Vaikka Alkon toiminnan lainmukaisuusvalvonnassa ei ole noussut esiin tarjoajille tai tuotteille asetettuja sosiaaliseen vastuun vaatimuksia koskevia ongelmia, alkoholilain mahdolliset muutostarpeet on syytä kartoittaa.
- EU-alueelle tulee saattaa voimaan kattava kansainvälisiin yritys vastuustandardeihin pohjautuva yritys vastuudirektiivi. Direktiivin tulee velvoittaa yritykset noudattamaan ihmisoikeuksia, ympäristöä ja ilmastoa koskevaa asianmukaista huolellisuutta. Sen henkilöllisen soveltamisalan tulee koskea laajasti erikokoisia yrityksiä, mukaan lukien pk-yritykset, ja sen tulee mahdollistaa nykyistä paremmin uhreille vahingonkorvaus-

kanteet Euroopan unionin jäsenmaiden tuomioistuimissa. Direktiivissä yrityksille säädettävän huolellisuusvelvoitteen tulee kattaa yritysten koko arvoketju.

- Suomen tulee vaikuttaa aktiivisesti EU:ssa varmistaakseen yritysvastuudirektiivin kunnianhimon tason. Direktiivin valmistuttua on varmistettava sen tehokas kansallinen toimeenpano. Mikäli esimerkiksi direktiiviin soveltamisalaan tai uhrien oikeussuojaan jää heikkouksia, on ne korjattava kansallisella sääntelyllä. Esimerkiksi erilaisia riskituotteita maahantuovat yritykset ovat usein henkilöstömäärältään verrattain pieniä yrityksiä, ja voivat jo pelkästään siksi jäädä komission ehdottaman soveltamisalan ulkopuolelle. Jos jo käynnissä oleva EU-prosessi viivästyy, huolellisuusvelvoitteeseen perustuva yritysvastuulaki tulee säätää kansallisesti.

Kuluttajille

- Finnwatch ei kannusta kuluttajia boikotoimaan eteläafrikkalaisia viinejä. Jos ostat Etelä-Afrikasta tulevia viinejä, valitse aina vastuullisuussertifioitu vaihtoehto. Sertifioinneista kriteereiltään ja prosesseiltaan kunnianhimoisin on Reilu kauppa. Yleensä sosiaalisesti ja ekologisesti paras vaihtoehto on tuplasertifiointi: luomu ja Reilu kauppa.
- Mikäli tuotteen vastuullisuusvalvonnasta ei ole saatavilla tietoja itse tuotteesta tai sen hyllymerkinnöistä, lähetä palautetta Alkoon sekä viinin maahantuojalle. Etelä-Afrikka on korkean riskin maa, josta ostettavien tuotteiden tulee aina olla 3. osapuolen vastuullisuusvalvonnan piirissä.
- Myös muissa tuotantomaisissa kuten Argentinassa ja Chilessä voi esiintyä ihmisoikeus- ja ympäristöongelmia. Euroopassa viinituotannon ihmisoikeusriskinä korostuu muun muassa siirtotyöntekijöiden hyväksikäyttö. Fair for Life sertifioi tuotantoa globaalisti, mutta eurooppalaisia sertifioituja tuotteita on vain vähän Alkon valikoimissa.
- Suosi mahdollisimman kevyitä viinipakkauksia. Pahvitölkit, muovipullot ja laatikkoviinit ovat ekologisina vaihtoehtoja. Alko kertoo hyllymerkinnöissään höyhenmerkillä myös lasipulloista, jotka ovat tavanomaista kevyempiä ja tuottavat sitä kautta vähemmän päästöjä sekä valmistuksessa että logistiikassa. Kun juomat on juotu, kierrätä pakkaukset asianmukaisesti.
- Vaadi päättäjiltä kunnianhimoista yritysvastuusääntelyä.

Finnwatch ry
Malminrinne 1B, 2. krs
00180 Helsinki
info@finnwatch.org
www.finnwatch.org
[@Finnwatch1](https://www.instagram.com/finnwatch1)